

ІВАН ВЛАСОВСЬКИЙ

ПРОПАМ'ЯТНА КНИГА

С. Б.

1974

ІВАН ВЛАСОВСЬКИЙ

ПРОПАМ'ЯТНА КНИГА

Зредагували:

Протопресвітер о. Ф. Кульчинський
Михайло Муха

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО БРАТСТВА СВ. ВОЛОДИМИРА

ТОРОНТО 1974

IVAN WLASOWSKY

MEMORIAL BOOK

Edited by:

Very Rev. F. Kulchynsky
Michael Mucha

PUBLISHED BY ST. VLADIMIR'S UKRAINIAN ORTHODOX BROTHERHOOD

TORONTO 1974

Проф. Іван Власовський

*** 1883 — † 1969**

Автор обкладинки
Софія Білинська

Тираж 1000 примірників

Printed by
HARMONY PRINTING LTD.
3194 Dundas St. W., Toronto, Ont., Canada, M6P 2A3

ВІД РЕДАКЦІЇ КНИГИ

10 жовтня 1969 року, по тяжкій недузі, відійшов у вічність Іван Федорович Власовський, педагог, громадський діяч, публіцист, богослов та історик Української Православної Церкви.

Участь у похороні спочилого взяли три ієрархи: архієпископ Михайл з Канади та архієпископ Мстислав і єпископ Олександр з США, чисельне духовенство США та Канади і протопресвітер о. Ананій Теодорович, що прибув з Австралії.

Жалібні вінки біля домовини від Церковних Управлінь Канади, США, Південної Америки, Європи та Австралії свідчили, що відійшов у вічність видатний церковний діяч.

У сороковий день по смерті в катедрі св. Володимира в Торонто відбулася панахида за спокій душ Івана та Катерини Власовських, а на поминальному обіді на їхню пошану проведено збірку на нев'янучий вінок, видання останньої праці І. Власовського "Православно-християнське моральне богослов'є".

У листі з 4-го листопада 1969 року протопресвітер о. Філімон Кульчинський, сокурсник спочилого по Київській Духовній Академії, писав: "Ми мусимо вважати за свій обов'язок спромогтися, як не на монографію, то хоч на капітальну біографію покійного..." Так з ініціативи о. протопресвітера Філімона Кульчинського зародилась думка видати цю Пропам'ятну Книгу.

Поволі кореспонденційним шляхом обговорювалась ця справа, підготовлялись заходи до її реалізації.

У вересні 1970 року було оповіщено листовно і через пресу про першу річницю з дня смерті І. Власовського. У листовних зверненнях повідомлено про заходи в справі видання Пропам'ятної Книги.

Як наслідок цього звернення, 10 жовтня 1970 року відбулися за спокій душі покійного молитви у православних церквах міст з більшим скупченням православних українців у Канаді, США, Німеччині, Франції, Чехословаччині та Австралії.

У Торонто, після панахиди в церкві св. Андрія з чисельною участю вірних цієї парафії і катедрі св. Володимира, відбулися жалібні сходи. На них після доповіді митрофорного прот. о. Д. Фотія про проф. І. Власовського та звітної доповіді М. Мухи про зроблені заходи в справі видання Пропам'ятної Книги, була проведена збірка грошей, яка дала 269 доларів.

У другу річницю смерті проф. І. Власовського поминальні обіди відбулися у двох більших осередках православних українців Канади: 10 жовтня 1971 року в приміщеннях катедрі св. Володимира, де зібрано 437.25 доларів, а наступного тижня в приміщенні собору св. Володимира в Гамілтоні, де збірка дала 357 доларів.

Від того часу почали напливати пожертви від околиць православних громад Східньої Єпархії: катедрі св. Софії в Монреалі, — на-

стоятель о. протопр. д-р В. Слюсар, церкви св. Юрія в С-Катерінс, — настоятель о. прот. Ф. Легенюк, від православної громади в Лондоні, Онт., — настоятель о. М. Дебрин, від православної громади при церкві св. Андрія в Торонто, — настоятель о. Б. Горгіца; від православної громади у Вотерло, Онт., — настоятель о. О. Костюк.

Жертвували й організації: Братство св. Симона в Парижі, збірку між членами якого провів п. П. Плевако, катедра св. Володимира в Торонто, Кредитова Спілка “Союз” при цій кафедрі, т-во “Волинь” — осередок в Торонто, Союз Українок Канади ім. св. Ольги при кафедрі св. Володимира в Торонто. Надходили пожертви і від окремих осіб з Канади, США та Європи.

Протягом цього часу понад 180 листів надіслано різним особам та організаціям у справі збірника. Восени 1972 року відійшов у вічність протопресвітер о. Філімон Кульчинський. Це була тяжка втрата для упорядників Пропам’ятної Книги. Підготувати книгу до друку довелося членові упорядників, замешкалому в Торонто.

Редакція Пропам’ятної Книги висловлює свою глибоку вдячність всім вельмидостойним авторам, що своїми працями вшанували пам’ять незабутнього І. Ф. Власовського. Зокрема з вдячністю згадуємо п. Івана Коровицького, його поради і безінтересовну поміч у редагуванні матеріялів. Інж. Шипрякевичу за опрацювання на основі нотаток доповіді проф. І. Власовського “Ідея українського патріярхату в XVII сторіччі”. Зисловлюємо також наше признання і вдячність за допомогу у виданні Пропам’ятної Книги: Панові Онуфрійчукові, голові Інституту Дослідів Волині у Вінніпегу, за його допомогу у пошукуванні авторів Пропам’ятної Книги. Пані добродійці А. Ференсів, паням С. Гребінській, М. Кравченко та панові І. Радкевічеві за безінтересовний передрук матеріялів Пропам’ятної Книги, а п-ні Л. Хорош за переклад потрібних матеріялів на англійську мову. Пані В. Магденко, панству Наумчукам, п.п. П. Шкурці, І. Гордієнкові, Б. Пуксі, М. Гаві та о. Т. Міненкові за випозичення чи виготовлення фотосвітлин. О. прот. А. Дублянському за подання бібліографічних матеріялів. Панові д-рові П. Маценко за допомогу у збиранні критичних оглядів “Нарису історії Української Православної Церкви”. Проф. І. Паливоді за допомогу матеріялами з музею в Бавнд-Бруку. За допомогу у проведенні збірок висловлюємо нашу подяку панам М. Гетьманчукові, О. Уманцеві, пані М. Смолярчук (Торонто), панам І. Гордієнкові та М. Смірніву (Гамілтон), п-ові П. Плевако (Париж), а о.о. настоятелям протопрес. д-ру В. Слюсареві, прот. Ф. Легенюкові, прот. М. Дебрину, о. М. Костюкові та о. Б. Горгіці за заохоту їхніх парафіян до пожертв на видання Пропам’ятної Книги.

Висловлюємо наше признання і вдячність усім жертводавцям, які відгукнулись на наші заклики і своїми жертвами уможливили вихід у світ Пропам’ятної Книги. Їхні імена подаємо в додатку до цієї книги.

Від редакції упорядчик книги
Михайло Муха

P R E F A C E

On the 10th of October 1969, after a lengthy illness, Ivan Wlasowsky, pedagogue, social worker, publicist, theologian and historian of the Ukrainian Orthodox Church, passed away in Toronto, Ontario, Canada.

Funeral services at St. Vladimir's Cathedral were conducted by the Most Rev. Archbishop Michael, of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada, assisted by Archbishop Mstyslav, Bishop Alexander, of the United States of America, and the Rev. Anani Teodorowych of Australia.

The masses of floral tributes from around the world attested to the esteem in which the deceased was held.

On the fortieth day after his death, a requiem mass was said in St. Vladimir's Cathedral for the peace of the souls of the deceased Ivan and his wife Katherine. At the memorial dinner, following the mass, money was raised to publish the last work of Ivan Wlasowsky "Orthodox Christian Moral Theology".

In a letter dated November 4th 1969, the Very Rev. F. Kulchynsky, who studied with the deceased at the Kiev Ecclesiastical Academy, expressed the opinion that: "It was obligatory to publish a monograph, or, at least, a detailed biography of Ivan Wlasowsky". This was the nucleus of the idea to publish a memorial book.

After much correspondence, preparations were undertaken to make such a book a reality.

In September of 1970, memorium notices were placed in the press of the first anniversary of his death. Letters to this effect, along with information of steps being taken to publish a memorial book, were also sent.

As a result of this on the 10th of October 1970 memorial services were held in Ukrainian Orthodox Churches in Canada, the United States, Germany, France, Czechoslovakia and Australia.

With many parishioners of St. Vladimir's Cathedral attending, a memorial service and meeting were held at St. Andrew's Church in Toronto. The Very Rev. D. Foty spoke of the life of the deceased, and Mr. M. Mucha gave a report on the progress of preparations for the printing of a memorial book. At this meeting the first financial contribution was received in the amount of \$269.00.

On the second anniversary of the death of Professor Wlasowsky, memorial dinners were held in two of the larger Orthodox communities in Canada: St. Vladimir's Cathedral, Toronto, on the 10th of October 1971, at which \$437.25 was raised, and the following week in Hamilton, at St. Vladimir's Church, which brought \$357.00.

Since that time contributions have been received from other Ukrainian Orthodox parishes of the Eastern Eparchy; St. Vladimir's Cathedral, Toronto; St. Sophie's Cathedral, Montreal; St. George's Church, St. Catharines; Holy Trinity, London; St. Andrew's Church, Toronto; St. Sophie's Church, Waterloo.

Organizations have also contributed: The Brotherhood of St. Simon, Paris, France; So-Use Credit Union; Friends of Volyn, Toronto; Kniahynia Olha Branch of the Ukrainian Women's Association of Canada, Toronto.

Contributions were also received from individuals in Canada, United States and Europe.

To date 180 letters have been received from individuals and organizations in regard to this publication.

In the autumn of 1972, the death of the Very Rev. Filemon Kulchynsky was a severe loss to the editors. Thus, the preparation of the manuscript was put into the hands of the Toronto resident editor.

The editors express their deep thanks to all authors, who by contributing articles honoured the memory of Ivan Wlasowsky; an especial thanks to Mr. Ivan Korowytsky for his advice and help in editing the submitted materials.

Grateful acknowledgement is expressed to: Mr. Ivan Onufrijchuk, President of the Research of Volyn Institute, Winnipeg, for his help in contacting authors; Mesdames Anna Ferensiw, Svetlana Alexandrova, Mrs. Krawchenko and Mr. Ivan Radkevich for typing of manuscripts; Mrs. Alice Gregory for translation; Mrs. Vera Magdenko, Mr. and Mrs. Naumchuk, Messrs. Peter Schkurka, Ivan Hordienko, B. Puksa, M. Gava and the Rev. T. Minenko for the loan of photographs used herein; Very Rev. A. Dublansky for collecting of biographical materials; Dr. P. Macenko for his aid in obtaining reviews of "The History of the Ukrainian Greek Orthodox Church".

We express our sincere thanks to Messrs. M. Hetmanchuk, O. Umanetz, Mrs. Melanie Smolarchuk, (Toronto); Messrs. Ivan Hordienko, M. Smyrniv, (Hamilton); Mr. P. Plewako, (Paris, France); The Very Reverend Fathers W. Sluzar, (Montreal); F. Leheniuk, (St. Catharines); the Reverend Fathers M. Debryn, (London); Rev. B. Gorgitza, (Toronto); O. Kostiuik, (Waterloo) for their efforts in obtaining financial contributions.

To all who responded to our financial appeals our sincerest thanks, for they made this book a reality.

Editor Michael Mucha

Протопр. Ф. Кульчинський

ПРОФ. І. Ф. ВЛАСОВСЬКИЙ

(* 1883 — † 1969)

У 1968 р. в листопадівому числі “Українського Православного Слова”, вітаючи дорогого ювілята проф. І. Ф. Власовського у 85-ту річницю його народження, на закінчення я писав:

. . . “Може, дасть Бог, багатогранна діяльність і творчість проф. І. Ф. Власовського знайде місце в книзі-монографії корифеїв нашої богословської й зокрема церковно-історичної літератури”.

Волею Божою сталося не так, як бажалося: не за життя, а вже по відході у вічність сл. п. проф. І. Ф. Власовського виходить у світ “Пропам’ятна Книга” — це нев’янучий йому вінок.

Багато дечого в’язало мене з дорогим і близьким мені покійним Іваном Федоровичем. Обидва ми — вихованці Київської Духовної Академії; він кінчив науку в ній на вісім років раніш за мене. Від 1935 р., коли І. Власовський зайняв становище секретаря Духовної Консисторії і оселився в Кременці, де я тоді був професором Духовної Православної Семінарії, ми зблизились родинами, й відтоді я став, так би мовити, свідком його широкої діяльності на Волині і на еміграції: в Німеччині та в Канаді. У розмовах він щиро ділився своїми думками, а в листах його, коли ми були далеко один від одного, я відчував, як боляче він переживав багато дечого з того, що діялося та й ще діється в житті наших Українських Православних Церков.

Відхід у вічність проф. Власовського — це невіджалувана втрата для Української Православної Церкви. В теперішні часи — це останній видатний діяч, що вийшов з Київської Академії, один з небагатьох корифеїв нашої православної богословської науки, глибокий теолог, каноніст і церковний історик, педагог і діяч на церковній, суспільно-громадській і політичній ниві. Таке багате життя Івана Федоровича, така різнобічна його діяльність і творчість.

Не маючи відповідних матеріалів, я не можу передати в усій повноті світлий образ покійного, тож подаю у цьому некролозі лише найголовніше з його життя і діяльності.

1883 — 1908 рр. Харків, Київ

Іван Федорович Власовський народився 1883 р. у дияконській сем’ї, в селі коло Харкова. “Подія, яку добре пам’ятаю з дитячих літ, — писав у листі до мене Іван Федорович, — це чудо Божої Матері наді мною недостойним. Я малим страждав падучкою. У серпні 1893 р. повезли мене тато й брат до Харкова на іспити до підготовчої кляси Духовної

Іван Власовський в студентських роках

Школи. А що дорога в одному місці була стрімка, ми злізли з воза й пішли пішки. І раптом — зі мною припадок. Упав я на брук при в'їзді до Харкова, накинули на мене якогось плаща, зібрались коло мене прохожі. Недалеко, на Катеринославській вул., під так зв. Університетською гіркою була каплиця на честь Божої Матері, в якій був чудотворний образ Озерянської Божої Матері. З неї (каплиці) вийшов чернець і промовив: "Візьміть хлопчика й прикладіть його до чудотворної ікони". У той час чудотворний образ Озерянської Божої Матері, що звичайно перебував у Куряжському мужеському монастирі, часово був у тій каплиці. Мене взяли, внесли в каплицю, приложили до образу. Припадка вже не було. І цей припадок був останній. Здав іспит, поступив у бурсу, а падуча вже назавжди залишила мене й вже ні разу не було припадків. Було мені тоді 10 років."

Ця подія-чудо поклала печать на все життя Івана Федоровича, стала джерелом його глибокого філософсько-релігійного світогляду.

Нижчу й середню духовну науку Іван Федорович проходив у Духовній Школі й Духовній Семінарії в Харкові, а високу богословську — в Київській Духовній Академії в 1904—1908 рр.

Іван Федорович як студент академії найбільше зацікавлення виявив до філософських і суто богословських дисциплін. Він мав щастя слухати виклади таких славних тоді професорів, як В. Завітневич, В. Екземплярський, І. Рибинський, І. Четвериков, О. Глаголев, М. Петров, автор першого начерку історії українського письменства.

Революційний рух у царській Росії в 1904—1905 рр. докотився був і до Київської Духовної Академії. Більш ліберально наставлені професори й студенти академії домагалися реформи духовних шкіл й Іван Федорович брав участь у нелегальному з'їзді в Петербурзі студентів духовних православних академій.

Маючи не абиякі здібності, він надзвичайно успішно скінчив у 1908 р. академію, одержавши перший науковий ступень у духовних академіях — кандидата богословія. У своїй кандидатській праці піддав гострій критиці погляд на християнство представників так зв. історичного матеріалізму, себто марксизму, яким захоплювалася тодішня інтелігентна молодь.

Реакція, що наступила в Росії по 1904—5 рр., від'ємно відбилася на Київській Академії. Призначений синодом ревізор академії, архієп. Антоній Храповицький неприхильно поставився до ліберальних професорів, деякі з них змушені були залишити свої катедри, зокрема гостро потрактував він професорів за те, що присудили премію митрополита Макарія за згадану вище кандидатську працю “революціонерів” Власовському, якого синод покарав, позбавивши права учителювати в школах “Ведомства Православного Ісповедання”, підлеглого синодові.

Отже, молодому теологові нічого іншого не залишилось, як шукати педагогічної праці в школах, підлеглих міністерству освіти, а він, як сам висловлювався, “кохався в педагогічній праці”.

1908—1917. Лівобережжя

У цих роках Іван Федорович найдовше перебував і працював у Котопі. Пощастило йому дістати вчительську посаду в гімназії, де він незабаром здобув собі славу зразкового педагога й довший час був директором її. Молодий педагог з захопленням віддався улюбленій праці: прищеплював молоді загальнолюдські ідеали правди, добра і краси, використовуючи для того виклади мов, історії, літератури й пропедевтики філософії. Знаходив час для праці й на ниві літературній, точніше філософсько-літературній. Свої статті містив у харківському двотижневику “Вера і Разум”, писав на теми примирення релігії і науки, про релігію і народність, як основи виховання. Тоді ж виступав у містах Лівобережжя з публичними лекціями, найбільше на теми критики хворобливо модного тоді марксизму.

У часі Всеросійської виставки в Києві (1913 р.) читав там публічну лекцію на тему: “Філософія і середня школа”.

У 1917 р. Іван Федорович одружився з Катериною Іванівною, за професією також вчителькою. Була це ідеальна пара. Відгукуючись на мою привітальну статтю у 85-ту річницю його життя в “УПСлові”, де я кількома словами згадував уже покійну тоді Катерину Іванівну, Іван Федорович у листі з 11. 9. 68 р. писав мені: “Плакав я, читаючи ці місця, де про мою Покійницю Дорогу пишете так гарно... Було наше подружжя не життя рівно 50 років, бо ж від вересня 1917 р., а у вересні 1967 р. Вона упокоїлася. Туга моя безмежна й не проходить вона”. Мало таких подруж — яким були Іван Федорович і Катерина Іванівна.

1918—1943. Волинь

Луцьк

У відродженій Україні, після проголошення незалежності її, тодішня шкільна урядова політика була спрямована до організування нових — початкових, середніх і високих шкіл з українською мовою навчання та ступневої, рік за роком, починаючи з першої класи, українізації старих гімназій та інших шкіл.

У 1918 р. професора І. Власовського призначено на директора державної гімназії в Луцьку, і вона скоро була зукраїнізована. Коли Західня Волинь опинилась під Польщею, тоді ця гімназія стала приватною, а її директорів І. Власовському довелося уживати немало різних заходів, щоб гімназія, очолювана ним, не втратила українського духа, себто нівелювати польські впливи. Він викладав у гімназії українську мову, літературу, філософську пропедевтику, друкуючи в різних виданнях статті про Т. Шевченка, П. Куліша, Лесю Українку, М. Коцюбинського, І. Франка, І. Нечуй-Левицького. Серед них одною з найцікавіших була стаття, надрукована в “Тризубі” (Париж), в якій з’ясувалась релігійність Т. Шевченка. Такі статті були конче потрібні, бо російська преса всіх напрямків представляла Шевченка, як безбожника-атеїста. Стаття про релігійність Шевченка викликала низку листів, в яких читачі дякували проф. Власовському, що “оборонив” Шевченка й розвіяв сумніви щодо його релігійності.

Будучи директором, проф. Власовський охоче віддався громадсько-суспільній праці в “Просвіті” і був одним з організаторів її. Польська влада, що прагнула якнайскорше польонізувати українське населення, а зокрема молодь, пильно стежила за діяльністю вчителів-українців, свідомих активних патріотів та усувала їх зі шкіл. Таке сталося і з проф. Власовським. У 1926 р. його звільнено зі становища директора й позбавлено права вчителювати в гімназії.

По звільненні з гімназії проф. Власовський скерував свою енергію на громадські справи — працю в “Просвіті” й повітовому відділі Луць-

Іван Власовський — Директор Луцької Української Гімназії

кого Сеймику (польське земство), членом якого він був у 1922—1927 рр. Немало спричинившись до національного усвідомлення українського населення на Луччині, він у 1928 р. був обраний послом до польського сейму, й тоді розпочалась його політична робота. Він їздив по селах на відкриття філій “Просвіти”, на переведення річних зборів, на посольські віча й відважно боровся з тодішнім “сельробівством” по селах, що його ширила невидима рука з комуністичної півночі.

Громадська й політична праця не перешкоджала покійному проф. Власовському займатись близькими йому церковними справами. Як посол до сейму, він стає в українській фракції референтом церковних справ і зв'язковим з митрополитом Православної Церкви в Польщі. Був також активним членом Чеснохресного Братства й Т-ва ім. Петра Мо-

гили в Луцьку, брав участь у перекладницькій комісії в Українському Інституті у Варшаві; своїм знанням церковних справ допомагав у праці тим організаціям, що зазнавали щораз більших утисків з боку польської влади.

Головним “ділом рук” проф. І. Власовського й знаного на Волині лікаря А. Річинського, активного церковного діяча, був Загально-Волинський Православний З’їзд 5—6 червня 1927 р. в Луцьку. Цей з’їзд, на якому головував проф. Власовський, як і Почаївський З’їзд у 1921 р., висловився за українізацію Православної Церкви в Польщі, Проф. Власовський, як посол до польського сейму та референт церковних справ і зв’язковий з митрополитом Православної Церкви, а пізніше звичайний, обдарований довір’ям українського населення на Волині, громадянин, добився канонічно-правного оформлення стану Православної Церкви в Польщі й скликання Церковного Собору, чого не бажала польська влада.

Не зважаючи на аж надто несприятливі обставини, національна й релігійна свідомість ширилась серед духовенства й селянства.

Праця проф. Власовського і його однодумців дала бажані наслідки: 1934 р. був призначений на Волинь, як вікарій Луцький — Полікарп (пізніше митрополит) і правлячий архієпископ Олексій Громадський, а секретарем Консисторії став проф. І. Власовський.

Кременець

Праця на становищі секретаря Духовної Консисторії, впродовж п’яти років, була чи не найважчою і найвідповідальнішою в житті Івана Федоровича. Завдяки його намаганням і натискові на архієпископа Олексія (владика Олексій і Іван Федорович були товариші “сокурсники” в Київській Духовній Академії) число парафій, де була впроваджена “українізація” богослужень, сягнуло більше 150 в той час, коли Р.Н.О. (Руское Національное Об’єднання), що мало великі впливи на митрополію у Варшаві, вживало всіх заходів, щоб до цього не допустити. Він започаткував видавання журналу “Церква і Нарід”, переорганізував Місіонерський комітет при консисторії, включивши до складу його нас, трьох професорів Духовної Семінарії; брав участь у перекладницькій комісії, що її очолював професор семінарії М. Кобрин.

Тридцять років були “врем’я люте” для Волині. Польський уряд, в проводі якого стояв генерал Ридз-Смігли, поставив своєю метою “знищене Русі” (себто українців) і не перебирав у засобах: ревідикація церков, сполучення парафій та зменшення їх, закриття української церковної преси, а втім “Церква і Нарід” у 1938 році, висилання національно свідомих священників українців у глиб краю, ліквідування Прав. Духовної Семінарії в Кременці та ін. — така була сумна дійсність. Архієпископ Олексій не спромігся на відпорність і не завжди слухав ради секретаря Консисторії. Останній глибоко переживав ті трагічні події і міг тільки в якійсь мірі впливати на те, що творилось, висвітлюючи його

Подружжя Власовських у Луцьку

в церковній пресі — “Церква і Нарід”, “За Соборність”, — поки ще владна рука цензора дозволяла на це.

Прийшов 1939 р., Польща конала. Тисячі свідомих українських патріотів ув'язнено в Березі Картузькій, а між ними й Івана Федоровича. Звільнившись із в'язниці, по вмаршуванні до Польщі “визволителів”, він учителював у десятирічці в Кременці, зазнаючи глибоких моральних терпінь.

У 1941 р. прийшли з Заходу інші “визволителі”. І за німців довелось І. Власовському зазнати, разом з іншими українцями, в'язниці генерал-губернатора Коха в Рівному та пережити довгі дні, чекаючи найстрашнішого. Катерина Іванівна перебувала тоді в Рівному й, дивлячись на похмурі червоні мури в'язниці, не менше терпіла й страждала за дорогого в'язня. Цим разом смерть, що заглядала йому в очі, оминула його.

Луцьк

У 1942—43 рр. проф. Власовський був секретарем в новозорганізованій в Луцьку Адміністрації Української Православної Автокефальної Церкви на українських землях під окупацією німців. На цьому становищі він був найбільш досвідченим дорадником митрополита Полікарпа, що очолював Адміністрацію. Вороже ставлення до Української Автокефальної Православної Церкви райхс-комісара Коха, поборювання УАПЦеркви “Автономною Українською Церквою”, яка підпорядкувалась Москві, закривання й палення церков за наказом гебітскомісарів, арешти священників українців, заборона церковної преси, — нелегко

В день 25-літнього ювілею проф. В. К. Федоренка.

Владика Полікарп. єпископ Луцький; інж. П. Пилипчук (перший голова Т-ва Лесі Українки), проф. І. Власовський (б. директор і концесіонар української гімназії в Луцьку), проф. В. Федоренко, посол С. Тимошенко (б. голова Т-ва Лесі Українки), Є. Петриківський (б. концесіонар гімназії) і сенатор М. Маслов (теперішній голова Т-ва Лесі Українки)

було Адміністрації боротись із цим усім. Як пізніше оповідав покійний, часом руки опускались йому, так глибоко переживав це все. Як історик, він збирав і зберігав документи й пізніше, на еміграції в Німеччині, описав церковну політику німців на Україні, зокрема на Волині, в брошурі "Українська Православна Церква в часі Другої Світової війни" (під псевдонімом **Senex**).

1944—1948. На скитальщині в Німеччині

Нелегка стелилась усім нам — скитальцям, "ДП" — дорога на Захід, якнайдалі від комуністичного раю, Іванові Федоровичеві і його дружині Катерині Іванівні так само. А все таки, затримавшись на якийсь час у Празі, він ретельно збирав матеріяли для задуманого ще в Луцьку "Нарису Історії Української Православної Церкви". У Мюнхені знайшли Власовські притулок в одній кімнатці в приватному помешканні. Кілька разів я бував у них там. Бідували, як і більшість скитальців, але й безмежно раділи й дякували Богові, що можуть по багаторічних моральних терпіннях спокійно жити й на світ Божий глядіти. Владики, духовенство оселились по різних таборах, але це не перешкодило скликати Синод Єпископів, закладати парафії. У 1945 році була вже зорганізо-

Владика Митрополит Полікарп і проф. І. Власовський, 1947 р., Німеччина

**Засідання Українського Православного Синоду в Корнберг,
Німеччина в 1946 р.**

вана Канцелярія Священного Синоду — й директором став проф. Власовський. І тут, як і на Волині, він був найближчим дорадником митрополита та його співробітником. Владика митрополит Полікарп мав великий сентимент і довір'я до Івана Федоровича, і майже всі архиєпископські послання митрополита Полікарпа редагував Іван Федорович.

Головним чином на Івана Федоровича й архиєп. Михаїла впав обов'язок підготувати Український Православний З'їзд, що відбувся в Регенбурзі в 1947 році.

І. Власовський був також директором новозаснованого Богословського Інституту й за його стараннями побачили світ два збірники зі статтями на високому науковому рівні. Численні його праці написані на теми догматичні, історії Церкви ("Канонічні й історичні підстави Автокефалії Української Православної Церкви", "Юнацькі церковні братства в старовину"), загально-богословських питань, критики різних "реформаторів" Церкви та сектантів і були відсіччю різним нападам на Українську Православну Церкву.

Саме тоді він почав систематично працювати над писанням "Нарису Історії Української Православної Церкви".

**Синод Української Автокефальної Православної Церкви, Німеччина 1947 р.
Зліва: І. Власовський. Єп. Платон, Архиеп. Ніканор, Митроп. Полікарп,
Архиеп. Ігор і Архиеп. Геннадій**

1948—1969. Канада

Вінніпег

У листопаді 1948 р. на виклик і заходи Консисто́рії Української Православної Церкви в Канаді, Іван Федорович з дружиною прибув до Вінніпегу, де в Колегії св. Андрія почав викладати богословські дисципліни. Місяць пізніше і я з родиною на виклик влад. архиеп. Мстислава, тоді первоієрарха Української Православної Церкви в Канаді, й за старанням Консисто́рії, прибув до Вінніпегу для праці в колегії. Два роки дві наші родини Кульчинських і Власовських та ще о. прот. Т. Яковкевич мешкали в одному домі, близько колегії. Тоді ми ще більше зблизились родинами, і я ще глибше пізнав Івана Федоровича.

Проф. І. Власовський впродовж двох років викладав у колегії основне, догматичне, моральне богослов'є, гомілетіку, церковне право, історію Східних Православних Церков і українську мову. Тоді в Канаді не було підручників українською мовою і професорові довелося самому компонувати їх, а це забирало багато часу й було досить нелегкою роботою.

Поза працею в колегії, проф. Власовський, як професійний журналіст, з приємністю редагував журнал "Церква і Нарід", що почав виходити старанням вл. архиепископа Мстислава.

У 1950 р. в Консисто́рії створилась така атмосфера й обставини, що професор залишився без праці і був змушений виїхати до Торонто.

Торонто

Переїхавши до Торонто, проф. Власовський, не маючи засобів до життя, змушений був братися до будь-якої фізичної праці. Так після високих посад, які протягом свого життя займав в Українській Православній Церкві, він став робітником у приватному українському ресторані. Можна собі уявити його моральний стан в той час. До того ж дружина його щораз більше почала недомагати на очі, а пізніше, майже зовсім, втратила зір.

Не зважаючи на такі важкі обставини, покійний не занепав духом і брав активну участь у праці братства св. Володимира, виступаючи з доповідями на церковно-історичні теми.

Звичайно, він не пропускав богослужень і в листах до мене часто висловлював жаль, що не відправляються вечірні богослуження та згадував колишні богослуження в наших церквах в краю, зокрема в Братському Богоявленському монастирі, при якому була Київська Академія.

Час ішов, родина Власовських здобувала все більше знайомих в українській православної громаді й було великою приємністю для них хоч зрідка брати участь у товариських сходах та гостити в себе. Матеріальне становище їхнє значно покращало, бо вже одержували належну їм старечу пенсію.

Прибувши з Бразилії на священнослужіння в нашій Церкві в США, я в 1964 р. відвідав своїх дорогих приятелів. Радісна була ця зустріч. Дім, де мешкали Власовські, був гарний, але вони не мали вигод у ньому, бо займали лише дві кімнати, на другому поверсі одну — сальон і спальня — і на третьому — властиво на піддаші — кухню. Але на свою долю не нарікали, і в таких обставинах Іван Федорович працював і творив.

У цьому періоді його життя вийшли в світ дві збірки його проповідей під назвою “Живе Слово”. Ці проповіді друкувались протягом років в “Українському Православному Слові” та інших церковних виданнях.

Саме тоді, заходами проводу УПЦ в США, вийшла в світ його монументальна праця “Нарис Історії Української Православної Церкви”, а за пару місяців до смерті він закінчив свою богословську працю “Православно-християнське моральне богослов’є”.

В останні роки він почав недочувати й очі відмовлялись служити йому. Катерина Іванівна, його дружина, майже зовсім осліпла й все більше занепадала на силах, — життя її догоряло, і в ніч з 20 на 21 вересня 1967 р., по довголітніх великих терпіннях, вона в Бозі упокоїлася. Це був страшний удар для Івана Федоровича, й горе його було невимовне. З того часу і його життя почало догоряти, бо ще ж і тяжка болю підточувала його знесиленний організм.

Догоряв Іван Федорович і все ще творив... Складав проповіді для друку в “УПСлові” і закінчив писати велику богословську працю “Православно-християнське моральне богослов’є”. У листі до мене 11. IX. 68

р. він писав: “Опрацьовую і стукаю на машинці “Курс православно-християнського морального богословія”. Ця праця дає мені велику втіху при моїх скорботах по моїй Дружині. Вже маю надрукованих 80 сторінок, а це може тільки половина “Курсу”. Другу половину “Курсу” покійний закінчив у серпні 1969 р. та за місяць перед смертю передав рукопис вл. архієпископові Мстиславу з вірою, що наша Церква в США видасть друком і цей останній труд його життя, як видала попередні.

У вересні 1969 р. Іван Федорович був уже в шпиталі, але зберігав ще свідомість. Великим бажанням його було померти в тому самому шпиталі, в якому померла й дорога його дружина, а це такий шпиталь, що з нього хворі вже не виходять. Як оповідає архієпископ Мстислав, який за десять днів перед смертю Івана Федоровича, відвідав його в тому “останньому” шпиталі, Іван Федорович у ледвечутній розмові з владикою цікавився біжучими подіями в нашій Церкві, згадував про своїх приятелів та друзів і просив молитись за нього...

У ніч з 9-го на 10 жовтня віддав Богові духа. Тіло його по врочистих жалібних відправах 14-го жовтня, в день Покрови Пресвятої Богородиці, було покладене в сиру землю, за його бажанням побіч дружини.

Д-р М. Бойко

ПРАЦЯ ПРОФ. І. ВЛАСОВСЬКОГО В КОЛЕГІЇ СВ. АНДРІЯ У ВІННІПЕГУ

У 1947 році провід Української Греко-Православної Церкви в Канаді вжив заходів, щоб забезпечити Колегію св. Андрія висококваліфікованими викладачами, і в 1948 році зі скитальчих таборів у Європі прибули проф. І. Власовський, проф. Д. Дорошенко, та протопресвітер о. Філімон Кульчинський, сокурсник проф. І. Власовського по Київській Духовній Академії.

Проф. І. Власовський прибув до Канади в жовтні 1948 року і зразу ж приступив до праці в Колегії св. Андрія.

Про початки своєї праці в УГПЦеркві і колегії, покійний проф. І. Власовський згадує в “Нарисі історії Української Православної Церкви” (том 4, частина 2).

Там він, між іншим, говорить про плян перенесення до Канади Богословської Академії УАПЦ в Мюнхені, Німеччина, яка мала в 1947 р. 40 осіб професорського й лекторського складу. Щодо потреб УГПЦ автор пише: “Такі ‘масштаби’ провадження Церквою духовно-світської високої освіти зовсім не відповідали ані можливостям, ані потребам УГПЦеркви в Канаді. Провід її обмежився тим, що виписав від імені УГПЦеркви проф. Дм. Дорошенка, проф. Ів. Власовського і проф. Ф. Кульчинського. Порівнюючи з широким розмахом заснування високої богословсько-педагогічної школи УАПЦерквою на еміграції, було це, розуміється, зовсім скупю. Бо ж, напр., проф. Ів. Власовський в учбових роках 1948—49 та 1949—50 викладав: догматичне богослов'є, основне богослов'є або християнську апологетику, моральне богослов'є, історію Східніх Православних Церков, церковне право, гомілетику й українську мову. Але ж і школа не була високою. Був це богославський відділ Колегії св. Андрія у Вінніпегу. Тепер, замість “Богословський відділ” надано їй назву “Теологічний факультет”. Та чи цей “Теологічний факультет”, при чудовому новому приміщенні, дорівнює в навчальному процесі хоч старій Духовній семінарії? Як подавав “Вісник” (за 1 листопада 64 р.), в 1964—65 академічному році з богословських предметів на 3-ьох курсах факультету трое лекторів викладали літургіку, Старий і Новий Заповіт (номенклатура зовсім не ясна), догматику й гомілетику, якийсь предмет — “Течії в Христовій вірі”. Іншими предметами були: українська мова, церковно-слов'янська мова, грецька мова, історія Української Церкви, історія УГПЦеркви в Канаді, історія філософії (якої?), церковний спів і церковний устав (частина літургіки?)...

Підготовка пастирів для УПЦеркви поза нашою батьківщиною залишається важливою проблемою життя УАПЦеркви. І треба все ж пошкодувати, що УГПЦерква в Канаді й УПЦерква в США, як найбільші осередки Української Православної Церкви в наших часах не тільки на

чужині, а й у цілому світі, не скористали з відповідних наукових сил, які могла дати їм Богословська Академія УАПЦ на еміграції. І то тим більше, що Колегія св. Андрія з її теологічним православним факультетом у Вінніпегу асоційована з 1962 р. з Манітобським Університетом. Завдання цього факультету, як писали у “Віснику” з нагоди відкриття “Нової Колегії”, не тільки в тому, щоб виходили по скінченні його “добре підготовані абсолювенти-фахівці”, тобто в даному разі освічені пастирі Церкви, а “щоб виходили й небуденні наукові твори його професорів, як плоди їхньої науково-дослідної праці, що займали б почесне місце серед праць вчених з інших академічних шкіл”... “Колегія св. Андрія, — писали там далі, — це не установа типу наших інститутів-бурс для студентства та пастирські курси для вишколення кандидатів на священників, а щось далеко ширше й глибше. Її призначення бути храмом українського духа, кузнею українського інтелекту на вершинах”. (“Вісник”, чч. 14—15. 1964. Ст. “Нова Колегія відкрита”).

Очевидно, що тут мова про розвиток в українському православ'ї богословсько-філософської думки, богословсько-філософської науки, як високого завдання, поруч з підготовкою освіченого пастирства на теологічному факультеті Колегії св. Андрія. Покищо ці красні слова залишаються лише словами... Думка о. ректора Колегії св. Андрія протопресв. С. В. Савчука, висловлена ще коло 1957 р., залишається в повній силі, а о. д-р С. В. Савчук сказав: “Дуже трудно роздобути фонди на встановлення репрезентативних будинків колегії при університеті, але ще більшою турботою виповнення нової колегії відповідним змістом. (“Нарис”, стор. 346—348).

Колегія св. Андрія в той час не могла забезпечити студентів потрібною літературою з богословських дисциплін. Тому, проф. І. Власовському приходилось самому укладати матеріал кожної лекції з будь-якої дисципліни, які він викладав, друкувати, помножувати й тоді роздавати студентам.

Така підготовка до лекцій забирала у проф. І. Власовського весь час до пізньої ночі й виснажувала старшу людину. Платня ж за тодішніми спроможностями колегії була мінімальна — 130 доларів на місяць.

Поза працею в колегії проф. І. Власовський від квітня 1949 року редагував журнал “Церква і нарід”, що його відновив владика Мстислав. Цей журнал виходив у Кременці на Волині в роках 1935—38. Редакторська праця була тяжкою, бо на початках не було ані співробітників, ані допомоги статтями з терену.

Поява цього журналу була новим голосом в УГПЦеркві в Канаді, бо до того часу існував лише офіційний орган Консисторії Церкви — “Вісник”. Тож, коли в новому журналі почали з'являтися критичні заваги щодо деяких практик в Церкві, тодішній провід Церкви насторожився, а згодом почалася полеміка на сторінках “Вісника” і “Церква і нарід”, яка свідчила про суттєві розбіжності між прибулим єпископом і тодішнім проводом Церкви, — її Консисторією.

Численні тодішні інформації і полемічні статті проф. І. Власовського торкалися найбільше світоглядно устроєвих питань Української Православної Церкви. Показовим у цьому був новий статут УГПЦеркви в Канаді, який на замовлення Консисторії опрацював проф. І. Власовський. Невідповідність старого статуту Церкви (з жовтня 1929 року) була зумовлена минулим УГПЦеркви в Канаді.

Від початків свого існування від 1918 року до 1947 року, ця Церква мала двох єпископів, що її очолювали. Першим з них був митрополит Сирійської (Антіохійської) Церкви в США — Германос, що очолював УГПЦеркву в Канаді від 1919 до 1924 року. Мешкав він постійно в США. З 1924 по 1947 рік УГПЦеркву очолював архієпископ УПЦеркви в США Іоан Теодорович, який теж постійно замешкував в США у м. Філадельфії.

Фактичним довголітнім керівником Церкви в Канаді був її Адміністратор, який водночас був головою Консисторії. Такий стан стверджувався статутом. “Правлячий Єпископ УГПЦеркви в Канаді, коли замешкалий у Канаді, має бути Головою Консисторії. В неприсутности Правлячого Єпископа, Адміністратор, який мусить бути духовною особою, вибраний посліднім Собором, має діяти як Голова Консисторії.” (З копії листа проф. І. Власовського від 1. 5. 1951 року).

У 1947 році починається в житті УГПЦеркви в Канаді нова доба. Митрополит УАПЦеркви в Європі Полікарп, спільно з Собором єпископів, на прохання Консисторії УГПЦеркви в Канаді відрядив для очолення і керівництва тією Церквою владика архієпископа Мстислава, а Собор УГПЦеркви, що відбувся 13-го вересня 1947 року у Вінніпегу, одностайно обрав його своїм правлячим єпископом. Новий правлячий єпископ замешкував у Вінніпегу й тому, згідно тодішнього статуту Церкви, він мав очолити Консисторію. Але цього не сталось. І на цьому тлі почались непорозуміння між правлячим єпископом, який домагався належних йому прав, і між Консисторією. Інші суперечки підсилили ці непорозуміння. Постала потреба зміни старого статуту, в якому права й обов’язки правлячого єпископа не були окреслені. Цю працю виконав проф. І. Власовський.

У новому статуті, в розділі IV про єпископат, в 13 пунктах окреслено правлячого єпископа як “першого і найвищого її Учителя Архидіакона і Архипастиря, який є водночас Головою Консисторії”. Канонічно-ієрархічні права правлячого єпископа в духовно-церковних справах було загарантовано відповідними параграфами статуту. Однак хоч новий статут був прийнятий Собором, він не спинив розходжень між правлячим єпископом і Консисторією, що знайшло своє завершення на Соборі 18—21 червня 1950 року в місті Саскатуні, на якому владика Мстислав подав заяву про своє уступлення зі становища правлячого єпископа Церкви, і цю резигнацію Собор прийняв незначною більшістю голосів.

По від’їзді владика Мстислава, згадувані вище викладачі Колегії св. Андрія, о. протопресвітер Ф. Кульчинський, проф. Д. Дорошенко та проф. І. Власовський були звільнені з праці.

Залишивши Вінніпег, проф. І. Власовський переїхав до Торонто, де у тяжких умовах спромігся опрацювати монументальну працю “Нарис історії Української Православної Церкви” у п’яти томах, яку видала УПЦерква в США.

На допомогу пастирям Українських Православних Церков, проф. І. Власовський опрацював дві збірки проповідей на євангельські теми, що вийшли друком під заголовком “Живе слово”. І врешті, прикутий невиліковною недугою до постелі, за кілька місяців до смерті, проф. І. Власовський закінчив богословську працю “Православно-християнське моральне богословіє”.

Михайло Муха

ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ ІВАНА ВЛАСОВСЬКОГО

Зустрівся я з проф. І. Власовським в останньому періоді його життя, коли після відомих подій в УГПЦеркві в Канаді він змушений був у 1950 році залишити працю в Колегії св. Андрія у Вінніпегу. Це був дуже тяжкий час в його житті. Перервалась його творча праця з вихованцями Колегії св. Андрія, майбутніми пастирями нашої Церкви в Канаді. Позбавлений праці, не маючи засобів до життя, професор кинув Вінніпег і переїхав до Торонто, де на найскромніше життя заробляв фізичною працею в ресторані п. Прокопа Наумчука. Саме тоді ми познайомились, а згодом наше знайомство непомітно перейшло в дружбу.

**Будинок при вулиці Маркгам 421, у якому жив
І. Власовський в початках свого перебування в Торонті.**

У Торонто він мав чисельних друзів, які боляче відчували його припинення. Були дві дати в житті подружжя Власовських, які давали нагоду близьким і друзям відвідати їх, та засвідчити свою пошану. Це 28-е серпня — день Успіння Богородиці — і день народження проф. І. Власовського, а 7-е грудня — день народження його дружини Катерини Іванівни. Напередодні цих дат у родині Власовських бував незвичайний рух, підготовка святкування цих дат, в якій керівництво перебирала

Будинок п-ва Наумчуків при вул. Гюїт 64, у якому жив проф. І. Власовський до смерти своєї дружини в 1966 році

Подружжя Власовських у садку при будинку, вул. Гюїт 64

І. Власовський і архиеп. Мстислав у Баунд-Бруку

адоптована донька покійних п-і Віра Магденко, тим більш що Катерина Іванівна щодалі більше втрачала зір. Увечорі сходились з тортами й подарунками гості, яким господарі були дуже раді. У приємній родинній атмосфері проходили такі вечори, залишаючи надовго спомин про них.

Професор І. Ф. Власовський, не зважаючи на тяжкий матеріальний стан, що не міг не вплинути на його моральний стан, не зважаючи на поважний вік, а згодом смерть вірної дружини і невиліковну недугу, яку лікарі виявили, оперуючи його в скорому часі після смерті дружини, не заломався духом, не замкнувся у собі, а буквально до останніх днів свого життя продовжував суспільно-громадську й наукову працю.

Усі ці останні роки свого життя, за дорученням св. пам. митрополита УАПЦ Полікарпа, професор упорядкував архів Св. Синоду УАПЦ, що його свого часу доньки покійного єпископа вивезли з Європи до Канади. Згодом цей упорядкований архів переслано було до Консисторії УАПЦ в США. З активною участю професора, в часі посиленого розгортання католицької акції, було реорганізовано Українське Православне Братство св. Володимира в Торонто. Трьома виступами І. Власовського з доповідями про Берестейську Унію, з досі небаченою кількістю слухачів, Братство розпочало і з великим успіхом протягом довгого часу провадило культурно-освітню, харитативну й видавничу працю. Видання Братства "В обороні віри" знаходили вдячних читачів, по всіх країнах, де були православні українці.

Уже в дуже похилому віці, професор, коли його запрошували, виїздив з доповідями на церковно-історичні теми до різних осередків православних українців у Східній Канаді. Він постійно писав на євангельсь-

Власовські у гостях у прот. М. Чернявського

ські та церковно-історичні теми до “Українського Православного Слова”, до “Рідної Церкви” в Німеччині та до інших періодичних видань. Провід УАПЦ в США згодом видав дві збірки проповідей цього невтормого працівника під заголовком “Живе Слово”.

Понад три роки І. Власовський працював у “Голосі Канади”, який на рекомендацію св. пам. митрополита Полікарпа запросив його до співпраці. Його нариси на богословські й церковно-історичні теми “Голос Канади” пересилав в Україну. Співпрацював також з Науковим Товариством ім. Т. Шевченка, опрацьовуючи за його завданнями гасла на церковно-історичні теми до Енциклопедії Українознавства. Поза цими всіма обов'язками він знаходив час на збирання і систематизацію матеріалів до своєї монументальної праці “Нарис історії Української Православної Церкви”, якій віддавсь повністю, звільнившись від фізичної праці і мавши у цьому всебічну підтримку владики архієпископа Мстислава.

Слід згадати також широке листування, яке провадив він насамперед з нашими владиками, коли цього вимагали інтереси нашої Церкви. Не менш активно листувався покійний з різними організаціями, які звертались до нього, потребуючи його консультацій.

Православні українці міста Торонто у 1958 році урочисто відзначили 75-річчя життя і 50-річчя суспільно-громадської, наукової і церковної праці Івана Федоровича. На бенкеті на його честь і його дружини Кате-

Проф. І. Власовський на похороні своєї дружини на кладовищі “Прспект,” 1966 р.

рини Іванівни українська громадськість Канади й інших країн висловила глибоку пошану до нього і вдячність за його довголітню повну посвяту працю для свого народу, і цю свою вдячність виявила ювілейним даром, що дав змогу професорові залишити фізичну працю в ресторані. А згодом прийшла стареча пенсія, і він з новою енергією взявся до дальшої праці над “Нарисом історії Української Православної Церкви”.

Провід УПЦ в США, перебравши на себе видання цієї праці, замість авторського гонорару прислав авторові щомісячно невелику дотацію, що разом зі старечою пенсією давала йому змогу повністю віддатись цій улюбленій праці. Праця була нелегка. Матеріалів, що їх зібрав І. Власовський в бібліотеках Чехословаччини, під час свого перебування там, було недостатньо, і він кількаразово їздив до США, щоб в тамошніх бібліотеках доповнити потрібні матеріали з історії нашої Церкви.

Крім бібліотечних матеріалів він використав архів владики митрополита Івана Теодоровича, архів Синоду УАПЦ, тощо. Працював дуже наполегливо. Відвідуючи п-во Власовських, заставав я його за друкарською машинкою, яка рядок за рядком переказала нам історію нашої Церкви. Пригадую велику радість науковця, коли він під час одних моїх відвідин повідомив мене, що закінчив “Нарис історії Української Православної Церкви” й останні матеріали надіслав до Консисторії УАПЦ в США. Повідомив мене про це, з полегшою зіздхнув і проказав: “Нині відпускаєш слугу свого, Владико!”.

Находили ще тяжчі часи. Закінчувала свій життєвий шлях його дружина Катерина Іванівна. Треба дивуватись, як вона такі довгі роки

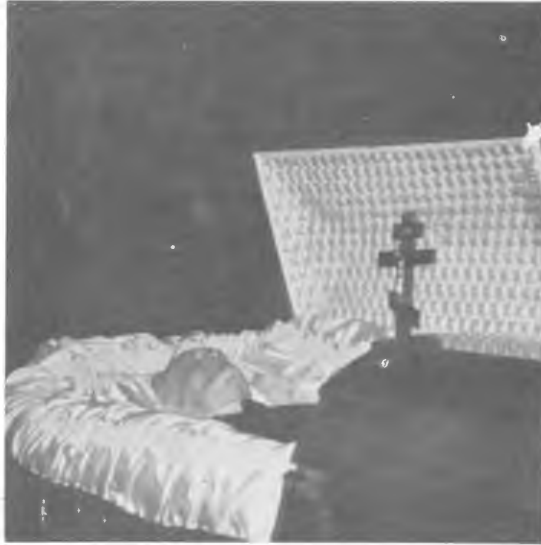
І. Власовський після смерти дружини, 1967 р.

прожила зі своїм хворим серцем. Сталося це завдяки дбайливій опіці доктора Володимира Дебери, який з посвятою, як той добрий самаритянин, опікувався нею і проф. І. Власовським в тяжкі для них часи.

Давня недуга очей — завмирання зорового нерва в сполучі з катарктою — привели Катерину Іванівну до повної сліпоти, і вона врешті опинилась в лікарні. Настали останні дні її життя. На прохання проф. І. Ф. Власовського ми на цвинтарі “Проспект” вибираємо місце для їхнього вічного спочинку. І сьогодні, пишучи ці рядки, я не можу збагнути, як це сталось. Дешевших місць від \$650—700 (а показувано нам їх чимало) не було. Врешті представник адміністрації “Проспекту” привіз нас до ділянки ч. 31 і показав ще одне місце, ціну якому визначив \$270. Іванові Федоровичу це місце подобалось, і він погодився, гірко заплакавши, що Катерина Іванівна не бачитиме, де буде спочивати.

Смерть вірної дружини приголомшила професора. Через тиждень після похорону, його, непритомного і закривавленого, на дорозі до цвинтаря підібрав поліцейний амбулянс. Під час операції селезінки виявлено злоякісну пухлину в печінці, що її оперувати було неможливо. Лікарі сказали, що хворий зможе прожити ще 2 роки. І вони не помилились. По виході з лікарні проф. І. Ф. Власовський в скорому часі залишив своє мешкання у п-ства Наумчуків, при вулиці Гюйт ч. 64, де все нагадувало йому дружину, і переїхав до мешкання п. Меланії Смолярчук при вулиці Брансвік ч. 77.

Ще в перших роках перебування проф. Власовського в Торонто, коли він працював у ресторані п. Наумчука, владика митрополит Іла-

І. Власовський у домовині

ріон звернувся до нього листовно з проханням написати підручника українського православного морального богословія. Покійний зіслався на свої нестатки, але від пропозиції не відмовився. Та в той час він не міг того виконати. І лиш тепер, повернувшись із лікарні, він осамітнений і знесилений недугою, розуміючи добре вагу такого підручника для підготовки майбутніх пастирів нашої Церкви, взявся за виконання цього завдання вже на замовлення провуду УПЦ в США. Тяжка була ця праця. Треба було виключно сильної волі та гарячої любови до своєї Церкви, щоб в обличчі неминучої близької смерти від невиліковної недуги, яка щораз більше завдавала стражданнн хворому, взятись за таку відповідальну працю.

Жив я поблизу Івана Федоровича і тому мав змогу два-три рази тижнево відвідувати його, а коли стан його здоров'я погіршився, приносив йому харчі. Спільно ми відвідали адвоката С. Крип'якевича для укладення тестаменту. Почувшись надто погано, попросив він мене супроводити його в одну з неділь до катедри св. Володимира, де він висповідався і прийняв св. Тайни. Був такий слабкий, що треба було його підтримувати попід руку. Перебуваючи в такому тяжкому стані спромігся він закінчити і відіслати до Консисторії УПЦ в США свою останню працю "Православно-християнське моральне богословіє".

Пригадавши мое колишне прохання, він подав до "Порадника Одумівця" статтю про відродженнн УАПЦ в Україні. Сили зраджували хворого, і він почав готуватись до смерти. Упорядкував свій чималий архів, переглянув листування і частину його припоручив мені знищити, що

Похорон І. Власовського на кладовищі “Прспект” 10 жовтня 1968 року

я в присутності його й зробив. Згодом він передав мені два списки осіб, яких я мав повідомити про його упокоєння. У першому списку значились такі особи: владика архієпископ Мстислав, єпископ Олександр, о. прот. Ф. Кульчинський, о. прот. А. Селепина, о. прот. М. Чернявський — всі в США. Пані Тетяна de Mackelt, Венецуеля, п. Яків Мельник і М. Тарасюк в США. Їх я мав повідомити телеграфічно.

У другому списку було вісім осіб, яких я мав повідомити листовно, про відбутий похорон. Це були такі особи: Богданівська Марія, Луцьк, Борисова Євгенія, Харків, Овчаренко Марія, Київ, Тоні Євгенія, Катовіце, інженери Тарас Голубович і Зоц, Прага, о. протопр. Ананій Теодорович, Австралія і о. прот. Анатолій Дублянський, Німеччина.

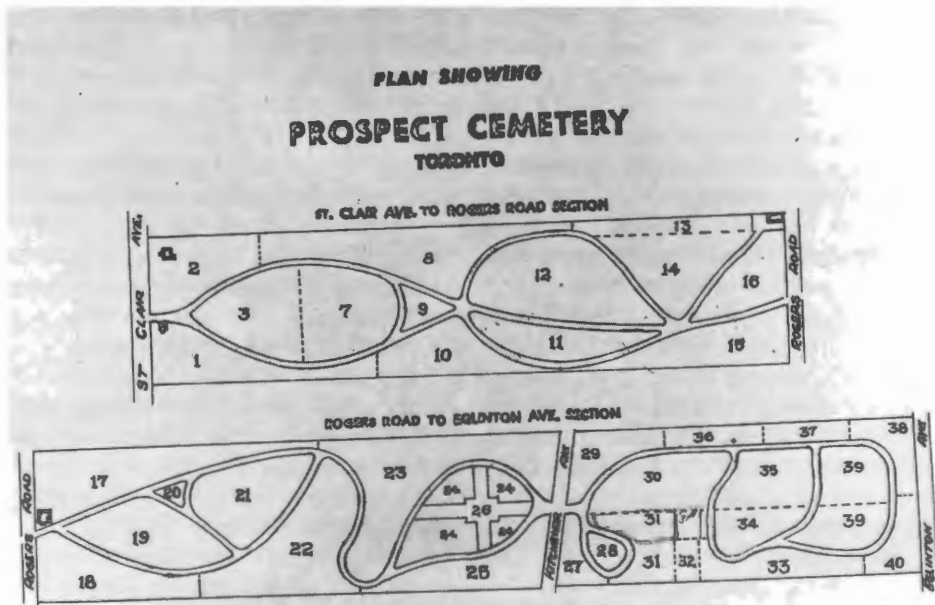
Стан здоров'я хворого так погіршився, що він більшу частину часу лежав у постелі й дуже схуд. На пораду лікаря він попросив мене купити вагу, щоб міг щоденно зважитись. Вагу я купив, але користуватись нею йому не довелось. Тієї ж ночі стався з ним випадок, і в непритомному стані відвіз його амбулянс до лікарні. Про лікування не було мови. Лікарі різними засобами старались тільки зменшувати нестерпні болі.

Саме тоді відбувався Собор УАПЦ в Європі. Коли хворий перебував в агонії, прийшов з Європи лист від владики Мстислава.

Не знаючи про стан хворого, він просить укласти соборне послання. Хворий лише гірко усміхнувся і попросив мене телеграфічно повідомити владика Мстислава про перебування його в лікарні. За кілька днів

Місце вічного спочинку подружжя Власовських

Секція 31 North на кладовищі "Прспект", де спочиває подружжя Власовських

владика Мстислав відвідав хворого. Зустріч була тяжка. Ще пару днів мук, останнє прийняття св. Тайн, і в ніч з 9-го на 10-е жовтня 1969 року, св. п. проф. І. Ф. Власовський відійшов у вічність.

Похорон відбувся з участю архієпископів Михаїла та Мстислава, єпископа Олександра, протопресвітера Ананія Теодоровича з Австралії, та численного духовництва з Канади і з США. Численні вінки з Канади, з США та інших країн світу засвідчили востаннє великі заслуги покійного перед нашим народом і перед Українською Православною Церквою.

Тлінні останки св. п. І. Власовського спочивають поруч з його дружиною на цвинтарі "Проспект" в ділянці ч. 31, північ.

**ПРОФЕСОР ІВАН ФЕДОРОВИЧ ВЛАСОВСЬКИЙ —
ПОЧЕСНИЙ ЧЛЕН СВЯТОВОЛОДИМИРСЬКОГО БРАТСТВА
В ТОРОНТО**

Про діяльність проф. І. Власовського я знав давно, але особисто познайомився з ним влітку 1950 року в монастирі в Грімсбі, де він тимчасово зупинився по переїзді з Вінніпегу на схід Канади. Переїхавши до Торонто, подружжя Власовських оселилося у панства Наумчуків в будинку Ч. 421 при вулиці Маркгам. У цьому ж будинку мешкав покійний єпископ Платон і письменник Улас Самчук. Тоді до Канади прибували зі скитальчих таборів у Європі українці з останньої еміграції. Частина з них вступала до церковних громад, підсилюючи наше церковне життя. Водночас це були роки неприхильного ставлення католицької преси до Православної Церкви та її діячів, та перекручувань історії Української Православної Церкви. Тому православна громада при кафедрі св. Володимира в Торонто вирішила заактивізувати Братство св. Володимира, що існувало при кафедрі. Цей обов'язок перебрала на себе ініціативна група, яка запросила до співпраці проф. І. Власовського. З його активною участю було опрацьовано новий статут братства. Реорганізоване братство у новому складі його керівних органів, розпочало працю в далеко ширшому масштабі. Воно значно поширило свою харитативну діяльність та у міру своїх спроможностей йшло з допомогою кожному, хто опинився в скрутному становищі; допомагало хворим, сиротам, вдовам, потерпілим у нещасних випадках, нашим старшим науковцям в Торонто і поза ним, надсилало допомогу інвалідам в Європі, опікувалося українською школою і дитячим садком у Німеччині, як також могилами наших визначних людей в Європі, жертвувало на будову церков у Парижі, Бразилії тощо. Братство розгорнуло також культурно-освітню працю: зорганізувало десятки доповідей на історичні та церковно-історичні теми. Цю діяльність братства започатковано циклом лекцій про Берестейську унію, які виголосив проф. І. Власовський. Його три виклади відбулися при переповненій слухачами залі під катедрою св. Володимира. Своє вдоволення присутні виявляли щедрими добровільними датками. Це дало можливість уділити грошову допомогу проф. І. Власовському, та іншим науковцям старшого віку.

Пізніше проф. Власовський виголосив інші доповіді, а саме:

1. Християнське життя та його характер в Україні XVII віку.
2. Головні властивості українського православ'я.
3. Константин Острозький — оборонець православ'я.
4. Ідея утворення українського патріархату в XVII віці.
5. Києво-Печерська Лавра та її історичне значення.

І. Власовський з дружиною серед учасників святого Братства св. Володимира у Торонто

Частина з них увійшла до збірників братства “В обороні віри”. Доповіді про Почаївську Лавру й Константина Острозького видано брошурами, а інші залишились у рукописах.

Крім проф. І. Власовського з доповідями в імені братства виступали особисто, або надсилали їх у письмовій формі: арх. Михаїл, О. Воронін, Т. Гуменюк, В. Іванис, С. Килимник, прот. Ф. Кульчинський, М. Марченко, М. Муха, Є. Пастернак, д-р І. Розгін, М. Холмський, Т. Хохітва, І. Янішевський.

Коли постала потреба увічнити ці матеріали виданням окремих збірок братства, то до редакційної комісії увійшли: інж. В. Іванис, голова проф. І. Власовський, М. Муха, а згодом і С. Килимник.

Протягом шести років (від 1953—1959) вийшло з друку чотири книжки “В обороні віри”, які склалися з кращих доповідей вище згаданих осіб.

Проф. І. Власовський в редколегії був дорадником в богословських питаннях.

У 1959 році сповнювалось 75 років життя і 50 років багатогранної праці проф. І. Ф. Власовського, і Братство св. Володимира перебрало на себе ініціативу підготовки цього ювілею. Був створений ювілейний комітет, до складу якого ввійшли представники всіх організацій, що містились при кафедрі, а очолив цей комітет організаційний референт братства М. Муха.

Святкування відбулося 28 серпня 1958 року. Заля під катедрою св. Володимира була переповнена учасниками свята, між ними були гості з Торонто і його багатьох околиць: Гамільтону, Лондону, Ст. Катерінс, Грімсбі, а з США — владика Мстислав і проф. А. Котович.

Ювілейне свято відкрив голова ювілейного комітету; у своєму виступі він підкреслив заслуги проф. І. Власовського перед народом і Українською Православною Церквою.

Присутні теплими словами вітали достойного Ювілята та його дружину. Владика архієпископ Михаїл мав основну доповідь про життєвий шлях і багатогранну діяльність проф. Власовського. Владика архієпископ Мстислав поділився своїми спогадами про довгорічну співпрацю з проф. І. Ф. Власовським, якого назвав своїм учителем, та подякував Ювілятові за його вельми корисну працю, згадавши також і про труднощі, які має Консисторія УПЦ в США з реалізацією “Нарису історії Української Православної Церкви” авторства проф. Власовського. Вислід тієї пригадки був такий, що всі комплекти цієї праці, як також збірники проповідей на євангельські теми “Живе Слово”, присутні розкупили повністю.

Після короткого привіту проф. А. Котовича з США, о. Федор Легенюк зачитав довгий список привітів, які надійшли на адресу ювілейного комітету, або на руки достойного Ювілята. Тих привітів було так багато, що не можливо було їх зачитувати. Були прочитані тексти привітів від найвищих достойників наших Церков.

Слід, проте, бодай згадати всіх тих, що прислали писемні привіти, Такі привіти надійшли від митрополитів: Іларіона, Іоана, Ніканора; від архієпископів: Михаїла, Мстислава, Генадія та Володимира; від Адміністратора УГПЦ в Західній Канаді о. протопресвітера Г. Метюка з Едмонтону та від адміністраторів УАПЦ в Англії, Франції, Аргентині, Бразилії та Австралії, від численних православних священників усього світу, що вітали Ювілята від себе та від імені своїх парафіян. Надійшли привіти і від численних організацій зі всього світу: Консисторії УГПЦ в Канаді, Консисторії УПЦ в США, Науково-Богословського Інституту в США, Президента УНРади д-ра С. Витвицького, українських православних братств у Торонто та Детройті, д-ра В. Кубійовича з НТШ в Сарселі (Франція), Інституту Дослідів Волині у Вінніпегу, Централі Українців Самостійників в Едмонтоні, місцевого ТУСу, Централі СУЖЕРО й ОДУМу, Літературно-мистецького Об'єднання "Козуб", та поодиноких осіб зі всього світу.

В одному з цих привітів було дуже влучно зазначено: "Замовкли уста ворогів нашої Церкви, коли появилoся вже три томи цієї церковної історії, перестали називати нас безбатченками — дітьми Церкви без власної історії".

Щоб не перевтомлювати достойного ювілята, виступи було обмежено до кількох представників організацій при катедрі, священства Східної Канади. Зворушливим був виступ пані Степанюк з Ст. Томас, Онт., яка при німцях була ув'язнена й перебувала в одній в'язниці з проф. І. Власовським.

Слід згадати ще позачерговий, але дуже характерний виступ одного з присутніх на залі наших братів-католиків п. Листка, який особисто довгий час знав проф. І. Власовського.

"Ми не потонемо в матеріялізмі, бо такі наші вчені, як акад. М. Грушевський та Достойний Ювіляр відмежували ідеалізм від багна грубого матеріялізму. Наша історія занотовує двох істориків нашої доби: акад. М. Грушевський дав нам історію України, відокремивши її від Сходу, проф. І. Ф. Власовський вперше дав нам повну історію відвічної нашої Церкви, Української Православної Церкви, відокремивши українське православ'є від Москви та науково це обґрунтувавши, бо до цього часу характер українського православ'я науково не був з'ясований. Нам, сучасникам, тяжко оцінити вповні всю велич Вашої праці, щойно наступні покоління зможуть зробити це".

Українська громадськість гідно відзначила заслуги проф. І. Власовського, та висловила признання і подяку йому за довголітню його працю для українського народу й Української Православної Церкви, підтвердивши їх щедрим ювілейним даром у сумі \$1500.00. Останнє дало можливість проф. І. Власовському залишити фізичну працю в ресторані і повністю віддатись своїй улюбленій праці: "Нарису Історії Української Православної Церкви".

У скорому часі після того наші православні брати в США теж урочисто відзначили 75-річний ювілей проф. Власовського.

Швидко пробігло 5 років й українська громадськість вдруге вітала проф. Власовського з його 80-річчям, а братство св. Володимира в Торонто за видатні заслуги для братства наіменувало його своїм почесним членом.

І. Коровицький

ГРОМАДЯНСТВО ВШАНОВУЄ ЮВІЛЯТА

75-ліття життя і 50-ліття наукової праці І. Власовського стало виявом глибокої пошани і подяки Ювілятові вдячного йому громадянства, — однаково в Канаді, як і в США.

У Канаді, у Торонто постав з ініціативи Братства св. Володимира ювілейний комітет, і його заходами 18 жовтня 1958 р. відбулося знаменне святкування. У катедрі св. Володимира вл. архiep. Михаїл у послуженні духовенства відправив молебень, після якого, у вщерть заповненій катедральній залі, влаштовано святочну вечерю. При кінці вечері, зложено було Ювілятові багато привітів, так усних від присутніх, як і письмових, за які Ювілят зворушено подякував та обдарував присутніх доповіддю про ідеалізм у вдачі українців.

Громадянство США вшанувало Ювілята спочатку в Баунд-Бруку, а потім у Філядельфії. Святкування ці очолили владики митроп. Іоан і архiep. Мстислав. У Баунд-Бруку вшановання відбулося за трапезою, а у Філядельфії, наступного дня, 9-го листопада, у церковному будинку

Окремі фрагменти з ювілею проф. І. Власовського в Канаді:

парафії св. Покрови. Після літургії владики відправили молебень за здоров'я Ювілята, а за обідом, що його влаштувало місцеве сестрицтво, було виголошено багато привітів та виконано мистецьку програму. Ювілят відповів теплим словом, у якому говорив про духові багатства нашого народу.

У багатьох привітах, що надійшли з різних країн зазначалися заслуги Ювілята. Так, напр., митроп. Ніканор писав з Німеччини: "Дарував Вам Господь велике серце, виняткове розуміння наказів Його, широку нестримну волю до добра і правди... На схилі літ Ваших, сміливо можете Ви за апостолом сказати: "Боротьбою доброю я боровся, путь закінчив, віру зберіг...". Протопресв. А. Теодорович, у привіті з Австралії, писав: "Ми всі з великим замилюванням читаємо Вашу Історію..., Ваші проповіді, статті, доповіді й подивляємо Вашу енергію...". Сповнений подиву привіт протопр. С. Молчанівського з Вел. Британії: "Доводиться лише дивуватись, що в наші тяжкі часи, часи небувалих воєн і революцій, Ви збереглися і спромоглися дати такі цінні праці...". Один з учнів Ювілята о. Євген Міляшкевич пригадав: "Неначе на екрані промайнула перед очима доба національно-романтичного відродження Волині, в якому Ви брали чинний уділ, і, безперечно, серед діячів тієї доби Ви займаєте одне з найпочесніших місць".

Усі привіти, імена організаторів вшановання та програма святкувань з переліком осіб, що у цих стяткуваннях брали участь, як рівнож імена владик і духовенства, які своєю присутністю підкреслили характер цього громадського вшановання та слова подяки зворушеного Ювілята були вміщені у двох числах "Українського Православного Слова". Зацікавлені особою Ювілята та подіями православного церковно-громадського життя, знайдуть докладний опис святкувань у чч. 711 і 712 (за листопад і грудень 1958 р.) згаданого журналу.

ПОДЯКА ПРОФ. І. ВЛАСОВСЬКОГО

Церковному прововоді Української Православної Церкви в США вгодно було, статтю в органі її "Українське Православне Слово", заініціювати відзначення великої ласки Божої до мене з нагоди 75-ліття мого життєвого шляху та 50-ліття науково-літературної і громадської, зокрема церковно-громадської, моєї діяльності.

Не звикнувши за довге своє життя в праці на різних його ділянках до ювілейних відзначень, я тим більше і тим глибше зворушений несподіваними для мене розмірами, в яких перейшло, — на мій погляд вище моїх заслуг, — це ювілейне моє свято. Трудно мені знайти належні вислови для передачі тих сильних почувань вдячності, які переживав у часі ювілейних урочистостей, спочатку в Торонто (Канада) а потім у Бавнд Бруку і у Філядельфії (США) на пошану моєї праці, як одного з слуг на ниві духової культури українського народу.

Усім нашим українським установам, організаціям і окремим особам з різних країн розсіяння на чужині. що з нагоди мого ювілею, на письмі

чи усно, привітали мене і висловили теплі побажання, — приношу мою найсердечнішу подяку, яка в моїй свідомості і в моїм серці залишиться до кінця життя.

Зосібна глибоко я вдячний ієрархії Української Православної Церкви в США, на чолі з первоієрархом її митрополитом Іоаном, за Благословенну Грамоту, в мистецькому оформленні її Петром Холодним, якою Собор тих ієрархів зволив відзначити мою працю для добра відродженої національної Української Православної Церкви.

Владикам, митрополитові Іоану і архієпископові Мстиславу, владиці архієпископові Михаїлові в Торонто і оо. духовним глибоко вдячний за молитви за мене і дружину перед Престолом Господнім.

Щира й сердечна подяка митрополитові Іоану за прекрасні промови в Бавнд Бруку і Філядельфії, в яких висвітлив присутнім на урочистості значення моєї праці з систематичної історії Православної Церкви, якої значення в повноті я і сам, — признаю в тім, — не припускав. Рівнож дякую сердечно владиці Михаїлові за головну промову про мою діяльність на ювілейному зібранні в Торонто.

Світлій Консисторії УПЦеркви в США, на чолі з Головою її Канцлером архієпископом Мстиславом, приношу велику й сердечну подяку за впорядження самого ювілейного свята від імени цілої громади Христової УПЦеркви в США. Настоятелеві о. Стахію Шадинському і зарядові Української Православної Св.-Покровської парафії в Філядельфії, її Сестрицтву, прекрасному церковному хоріві щира подяка за труди у переведенні самої програми свята в їхній парафії.

Щиросердечно дякую Ювілейному Комітетові, на чолі з головою його проф. М. Мухою, в Торонто, Св.-Володимирському Православному Братству при Катедрі в Торонто, з ініціативи якого постав Комітет, Сестрицтву ім. Св. Княгині Ольги, — за великі труди, понесені ними для переведення мого ювілейного свята.

Відчитання на академії мого ювілейного привіту з добрими побажаннями ювілятові від Президента УНР звеличило це моє свято, — за це рідке відзначення глибока моя подяка високому нашому державному достойникові. Складаю також сердечну подяку за теплі на академії в Філядельфії і на бенкеті в Торонто привітання президентові УВАН проф. М. В. Ветухову, представникові НТШ Володимиру Дорошенкові, архієпископові Мстиславу, архимандриту Варлаамові Соловію, директорові Науково-Богословського Інституту проф. В. Завітневичу, о. прот. Д. Фотію, А. В. Котовичу, Ів. Коровицькому і всім, всім, хто від імени організацій чи особисто потішив мене словом привіту та добрими побажаннями.

Духовенству Української Православної Церкви в США і в Канаді, яке в своїх парафіях ознайомило вірних з моїм ювілеем та моєю діяльністю, зокрема з працею по історії Української Православної Церкви, та просило в молитвах до Господа здоров'я і сил мені на дальшу науково-історичну працю, — дякую сердечно.

Подяку щиру приношу також і за ті подарунки, якими мене, з нагоди ювілею, щедро обдаровано.

Вшанування моєї праці в осередках нашого церковного життя скріпило мене на душі, збудило в мені нову енергію, дало надхнення до праці, яку зараз роблю, над IV томом історії нашого національно-церковного відродження в XX віці. І за це піднесення на душі, підбадьорення до скінчення Історії Української Православної Церкви прийміть від мене, високі ієрархи, оо. духовні, брати і сестри, що спричинились до цих піднеслих почувань, щиросердечне спасибі!

Митр. прот. о. Дмитро Фотій

**ІВАН ФЕДОРОВИЧ ВЛАСОВСЬКИЙ ЯК ЗРАЗОК
ГЛИБОКО-ВІРУЮЧОГО УКРАЇНЦЯ**

(Слово, виголошене на жалібних сходах у першу річницю смерті проф. І. Ф. Власовського)

Незабутній для нас усіх професор Іван Федорович Власовський, відомий суспільно-громадський, а головню, церковний діяч, видатний науковець, богослов, каноніст, зумів у своєму житті зберегти те найважливіше, що людину робить Людиною з великої літери. Він не тільки не згубив образу Божого, але й ніколи й нічим не заплямував його.

Він був сином українського народу, сином того побожного українського народу, який так високо ставить те, що є в його народній мудрості: “Без Бога ані до порога”, який устами наших героїв-козаків закликав до боротьби: “за віру православну, за землю прадідівську!”. Він був сином дякона з довгого ряду поколінь духовного, священничого стану, що був носієм високої християнської моралі, з родин якого вишло багато свідомої української інтелігенції.

Високоморальне й християнське було особисте родинне життя Івана Федоровича, такою ж була його праця в Церкві й для Церкви, бо тільки глибока побожність спонукала його, закінчивши духовну семінарію, піти в Київську Духовну Академію і з відзначенням закінчити її. Ці прикмети змусили ще молодого богослова виступити проти тодішньої української інтелігенції, що захворіла була на модерний історичний матеріалізм, виступити з критикою цього матеріалізму, за що й був відзначений. Але згодом він та його професори попали під репресію, як революціонери, і покійний змушений був перейти на працю педагога в Міністерстві Освіти. Почуття глибоко віруючої людини надихає молодого директора, а згодом інспектора, писати багато статей на теми: наука й релігія, релігія й народність. Та цього мало. Він переїздить на Лівобережжя і виступає з доповідями про тих, кому побожність українського народу була не до вподоби і які марксизмом та атеїзмом хотіли зламати те, чим Бог наділив і прославив наш народ. Нещадною критикою та переконливими аргументами він викривав атеїзм і марксизм.

Як глибоко віруюча людина І. Власовський виступив і проти російської інтелігенції, яка, сама заражена атеїзмом, намагалася зробити й Тараса Шевченка атеїстом. Він проаналізував творчість поета й написав розвідку про релігійність його. Ця праця була видана в Парижі й зустріла широкий відгук серед української громадськості й вдячність авторові, що правдиво насвітлив образ безсмертного Кобзаря.

Не було дня в житті Покійного без глибокої молитви до Бога. В його розмові часто можна було почути: “На Бога надіюсь”, “Як Бог дасть”. І Господь Бог послав йому таку саму дружину св. пам. Катерину Іванівну, за фахом учительку.

Хто заходив до їхнього мешкання, хоч би й в умовах їхнього скромного життя в Канаді, відчував, що це справді християнська родина — багато образів, серед них і старовинних, розп'яття Ісуса Христа, св. Письмо свідчили про те. Коли священики в своїх обов'язках відвідували їх, обоє старенькі радо зустрічали їх, знаменуючи себе хрестом. Кожен з нас зауважував у тім все те багатство віри, яка була в їхніх душах, в глибині їхніх сердець. Це була зразкова українська християнська родина. Ми не раз бачили, як обоє старенькі старалися наші великі свята, чи то Різдвяні, чи великодні, відсвяткувати так, як святкував їх віками наш нарід на Рідній землі, старалися зберегти звичаї, затримати їх за всяку ціну. Таке зразкове було особисте й родинне життя І. Власовського.

І в своїй праці він був не тільки великого масштабу науковець, не тільки українець, але й глибоко віруючий християнин. Уже в 1920-му році бачимо професора серед членів комісії, яка займалась перекладом богослужбових книжок зі старослов'янської мови на українську, згодом став він редактором журналу "Церква і Нарід", а в 1930 р. — секретарем Кременецької Духовної Консисторії. Навіть у політичному житті, обраний від Волині до Варшавського Сейму, він водночас був редактором церковних справ, представником митрополита Православної Церкви в Польщі Діонісія та членом найвищого церковного проводу — Митрополитарної Ради. І. Власовський був одним із тих, хто в 1927 році скликав в Луцьку З'їзд Української Православної Церкви. Він був головою того з'їзду, який рішуче висловився і ухвалив ряд заходів, спрямованих на повернення нашої православної Церкви в Польщі й на Волині її національного обличчя, як Церкві українського народу. Заходами професора й таких як він протягом короткого часу на самій тільки Волині було запроваджено українську мову в богослуженнях у 157 парафіях.

Коли за часів німецької окупації України створилася Адміністрація Української Православної Церкви, то секретарем її, найближчим співпрацівником, найбільш довіреною особою і дорадником св. пам. митрополита Полікарпа знову став І. Ф. Власовський.

Повторне ув'язнення поляками в Березі Картузькій і німцями в рівненському Гестапо не зломало твердого духа професора, ніщо не могло його захитати та на інші дороги повернути. Ми знову бачимо його на найвищих становищах у Церкві, які може досягнути світська людина: директор канцелярії Св. Синоду, директор Богословського Інституту, тощо. А скільки дописів, скільки розумних порад! Тож і не дивно, що дирекція Колегії св. Андрія у Вінніпегу в 1948 році запросила відомого професора й богослова на виклади богословських дисциплін, які він з великим успіхом провадив протягом двох років. І до самої смерті не переривалась його журналістична й богословська праця. Систематично появлялись в українській церковній пресі його глибокі статті на богословські та церковно-історичні теми, на схилі свого життя він залишив нам і нашим нащадкам монументальну працю "Нарис Історії Української

Православної Церкви” та богословську студію “Українське Православно-християнське Богословіє”.

“Віра твоя спасе тебе”, — читаємо ми у св. Євангелії. Віра була тим човном, що у розбурханому океані життя провела покійного повз небезпечні скелі, понад підводні приховані небезпеки аж до пристані, до тієї пристані, де вічна правда, де, ми надіємось, Господь Бог, його Творець, скаже: “Слуго вірний, у малому був ти вірний, над великим тебе поставлю. Увійди в радість Пана твого”.

Проф. д-р Н. Полонська-Василенко

ВАЖЛИВА ПРАЦЯ ПРО УКРАЇНСЬКУ ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКВУ

(ІВАН ВЛАСОВСЬКИЙ. Нарис історії Української Православної Церкви. I т. (X-XVI ст.), 1955 р.; II т. (XVII ст.), 1956; III т. (XVIII-XX ст.), 1957; IV т. (XX ст.). Частина перша, 1961. Видання: Українська Православна Церква в ЗДА. Нью Йорк, Бавид-Брук).

Праця І. Власовського самою темою своєю заслуговує на велику увагу істориків Церкви, а також істориків Сходу Європи та її культури. До цього часу питання історії Української Православної Церкви розглядали або разом з історією Російської Церкви, як її складову частину (так було в солідних працях істориків Російської Церкви, як архієпископа Філарета (Гумиловського), митрополита Макарія (Булгакова), проф. Е. Голубинського або присвячували спеціальні розвідки певним періодам історії Української Церкви. Серед них були дуже цінні праці: проф. О. Лотоцького, І. Чистовича, В. Біднова, П. Жуковича, С. Голубєва, К. Харламповича. Особливо цінні численні праці з історії Української Православної Церкви митрополита Іларіона (проф. І. Огієнка). Були спроби дати повну історію Української Православної Церкви, але автори обмежувалися коротким, стислим викладом її. Серед таких спроб перше місце належить книжці Д. Дорошенка: "Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу", Берлін, 1940 р., але вона надто стисла, має 52 сторінки тексту. Таким чином праця професора І. Власовського є перша, ґрунтовна, систематична історія Української Православної Церкви і це дає їй вже право на увагу дослідників історії України та Сходу Європи й аматорів історії.

І. Власовський починає виклад від перших часів християнства на території України. З заснуванням Церкви в X ст. Київ став церковним центром величезної держави Української, яка простягалася від Карпат до Волги, від Фінської затоки до Чорного моря. Вся ця територія була єдиною Київською митрополією. В канонічному відношенні Київська митрополія перебувала в юрисдикції Царгородських (Константинопольських) патріархів, але в дійсності користалася фактичною автокефалією. Населення само обирало ієрархів (крім митрополитів, яких призначав Царгородський патріарх), збиралося на собори.

Татарська навала середини XIII ст. довершила занепад Київської держави. Тоді постають два нових політичних осередки в межах Київської держави: Ростово-Суздальське князівство — на північному сході, в басейні горішньої Волги та Оки, де переважало фінське населення, яке асимілювавшись зі слов'янськими колоністами, утворило великоросійську народність; другий осередок був на заході на українських землях Волині та Галичини; після занепаду Київської держави Галицько-Волинське князівство об'єднало більшу частину українських земель. Обидва

ці осередки були в межах Київської митрополії. У 1243 році Київський митрополит Кирил переїхав до Суздальського князівства; після нього протягом майже 200 років митрополити жили в Суздальщині, в місті Володимирі, а згодом у Москві, але зберігали титул митрополита Київського та Галицького. Таке становище було дуже незручне для української людности; тому князі Галицькі намагалися утворити власну Галицьку митрополію. З інкорпорацією більшої частини українських земель Литовським князівством, князі Литовські протестували проти залежності православної Церкви від митрополії, що перебуває в чужій ворожій державі й добилися заснування в Литві митрополії, яка теж іменувалася Київською. Так утворилися дві Київські митрополії: одна в Москві, друга — у Вільні. Час від часу їх об'єднував спільний митрополит. Так тривало до 1458 року, коли Москва не визнала митрополита, що приїхав до Литви, і тоді митрополія остаточно розділилася на дві: Київську (Литовську), що залишилася в юрисдикції Царгородського патріарха, і Московську, яка перестала іменуватися Київською, а стала автокефальною, незалежною від Царгородського патріарха. З того часу, від 1458 року, українська Церква до 1686 року залишалася незалежною від Московської митрополії, що перетворилася в 1589 році на патріархат. Дату — 1458 рік — автор вважає за переломову в історії української Церкви (том I, стор. 119).

В історії Української Православної Церкви, після відділення від неї Московської, І. Власовський приділяє головну увагу боротьбі з католицизмом та унією. В цій нерівній боротьбі — бо сила була на боці католицизму — Українська Церква втрачала свої права, церкви, маєтності. Тяжким лихом був патронат над українською Церквою, який давав польським королям право призначати митрополитів та єпископів, а польським магнатам — парафіяльних священників на селах на їхніх магнатських землях. Все це примушувало православних обороняти свої права. Засобами для цього були Церковні собори, на яких обговорювали важливіші питання церковного життя, та братства, які дбали за церкви, за християнську мораль та освіту (т. I, стор. 194). У створенні унії автор відзначає три чинники: Римо-католицьку Церкву, польську державну владу та православних владик (т. I, стор. 249). Рим мав широкі пляни, в які входило поширити унію на Москву. Невдачу унійної пропаганди в Москві І. Власовський між іншим бачить в ідеї — “Москва — III-ий Рим”, яка виключала потребу в “I-му Римі”. З другого боку, з 1458 року Москва жила без юрисдикції Царгородського патріарха, і “цезаропапизм не мав охоти уступати місце папізму” (т. I, стор. 250). Встановлення патріархату в Москві в 1589 році непокоїло Рим і примушувало прискорити унію з Українською Православною Церквою. Другий чинник — польський уряд сподівався, за допомогою унії, денационалізувати український народ. Нарешті — третій чинник — православні ієрархи, які перейшли на унію, сприяли успіхам унії. У дніх 6—9 жовтня 1596 року відбувся Церковний собор в Бересті. Він поділився на дві частини: уніятську та православну. На уніятському соборі були послі

папи та короля, українські владики, які визнали унію, три католицьких єпископи, три архимандрити, багато білого духовенства, єзуїти. На православному соборі були: протосінкели патріархів Царгородського та Оледсандрійського, два єпископи, які не визнали унії (Гедеон Балабан та Михайло Копистенський), багато духовенства, шляхти та представників від братств. Душею собору був один із найбільших магнатів Литви князь Константин Острозький, меценат, екзарх Царгородського патріярха. “Ніколи не було в Українсько-Білоруській Церкві собору такого урочистого і величного, як собор 1596 року в Бересті”, — так характеризує православний собор І. Власовський (т. I, стор. 270). Два собори винесли протилежні рішення: православний ухвалив зберігати православну віру; уніятський — прийняти унію з Римо-католицькою Церквою. Король затвердив рішення уніятського собору (т. I, стор. 275).

І. Власовський стежить, як розпалювалася ворожнеча між уніятами та православними; польський уряд зміцнював її, роздаючи уніатам єпископські катедри, церкви, маєтності, якими володіли до унії православні. Трагедія Православної Церкви збільшилася, коли залишився єдиний єпископ Єремія Тиссаровський. Вихід із скрутного становища дала висвята нової православної ієрархії патріярхом Єрусалимським Теофаном року 1620. Вона викликала бурю протестів з боку уніятів і не дістала санкції короля. Лише в 1632 році Українська Православна Церква була зрівнена з уніятською в правах та поновлена Київська Православна митрополія. Уважно розглядає автор діяльність та особу першого митрополита поновленої митрополії, Петра Могили, та питання про т. зв. “універсальну унію”, яке постало незабаром після Берестейського собору, коли виявилася невдача унії, що внесла ворожнечу та розбиття в народ. У зв’язку з заходами “поєднання Русі з Руссю” (тобто унії з православієм) була думка про утворення українського патріярхату під верховною владою папи. Кандидатом на патріярха й уніяти, й православні вважали Петра Могили; це свідчить про великий авторитет його. Сторінки, що присвячені Петрові Могилі, одні з кращих у праці І. Власовського (II т., стор. 103-109; 146-183).

Автор досліджує, як на практиці не здійснювалися постуляти “Заспокоєння”, і як, всупереч законові, поляки забирали церкви, не давали рівноправності. Зневірившись у захисті з боку польського уряду, православні звертаються по допомогу до “православної” Москви. До Московщини час від часу тікають люди; залюднюється Слобідська Україна; тікають ченці. Навіть єпископ, Єзекіїль Курцевич, висвячений в 1620 році, перейшов до Москви.

Боротьба з унією була одним із головних приводів повстання Богдана Хмельницького 1648 року, і в лозунгах його стояла оборона віри й Церкви. В 1648 році Хмельницький вимагав, щоб “унія була скасована”. Це повторював він при кожній угоді з Польщею. Цей пункт про скасування унії був внесений і в Гадяцьку умову 1658 року гетьмана Виговського та в Чудновський договір 1660 року Юрія Хмельницького.

Друге питання, яке проходить червоною ниткою через усю працю І. Власовського — це питання взаємовідносин Української Православної Церкви з Московською, пізніше — Російською. Берестейська унія, — пише І. Власовський, — породила Переяславську угоду 1648 року, а Переяславська угода — акт передачі Київської митрополії в юрисдикцію Московського патріярха (т. II, стор. 343). Автор докладно аналізує поступове неканонічне захоплення Московським патріярхом прав Царгородського патріярхату: висвяту єпископа (Методія), підвищення єпископії до архієпископії (Чернігівської); призначення місцєблюститєля митрополита. Нарешті, в 1686 році Царгородський патріярх дав згоду на передачу Київської митрополії до юрисдикції Московського патріярха. Весь цей акт був неканонічний, бо патріярх не мав права сам передавати митрополію іншому патріярхові: він мусів узгіднити цю справу з іншими патріярхами. Для української Церкви це була катастрофа; замість номінальної юрисдикції Царгородської патріярхії, вона опинилася під тяжкою реальною владою Московської патріярхії, а згодом — Російського синоду. І. Власовський так характеризує підкорення Київської митрополії Московській патріярхії: справа була не в неканонічності цього акту, а в тому, що Москва “розпочала похід на Українську Православну Церкву, як на Церкву національну” (т. II, стор. 343).

Українська Церква, після переходу під юрисдикцію Московської патріярхії, втратила свої традиційні права: скликати собори, обирати духовенство, друкувати книжки українською мовою, а незабаром — взагалі друкувати без московської цензури. На митрополитів та єпископів синод до кінця XVIII ст. призначав українців, але з кінця XVIII ст. призначав виключно москалів. Київську Академію, осередок науки України, було перетворено на звичайну російську Духовну Академію. Долі української Церкви під російською владою присвятив І. Власовський майже цілий III-й том.

З революцією 1917 року почалося відродження Української Православної Церкви. Поновилися Церковні собори і на них ставилися вимоги українізації духовних шкіл, української мов в богослужбах, а також вимога і автокефалії Церкви. За гетьманського уряду в 1918 році міністер ісповідань О. Лотоцький оголосив Всеукраїнському Церковному Соборові тверду волю уряду: “В незалежній державі повинна бути автокефальна незалежна Церква”. Здійснити це не вдалося тому, що через місяць уряд гетьманський уступив місце Директорії Української Народньої Республіки. Одним із перших законів нового уряду було оголошено 1 січня 1919 року декрет про автокефалію Української Православної Церкви. Але й на цей раз не було реалізовано закону тому, що Україну окупувал большевики.

Українська Православна Церква опинилася в тяжкому становищі: вона мала багато вірних, парафій, але не мала єпископату, бо весь єпископат в Україні був російський. Всі заходи дістати українських єпископів та митрополита були марні. Тоді, використавши всі можливості, Всеукраїнський Церковний Собор 1921 року ухвалив: висвятити єписко-

пів “всесоборною висвятою”, тобто: всі присутні члени собору — священники та делегати — покладають на кандидатів в єпископи руки, за прикладом Апостольських часів та традиції Олександрійської патріархії. В днях 6—9 жовтня 1921 року в Києві, в храмі Св. Софії, було висвячено на митрополита протоієрея Василя Липківського та на архієпископа протоієрея Нестора Шараєвського. Вони звичайним порядком висвятили 5 єпископів, а ті — священників. Так утворилася Українська Автокефальна Православна Церква. Порядок хіротонії її викликав і викликає до цього часу багато дискусій. Слідом за митрополитом Іваном Теодоровичем, якого першого висвятили на єпископа в жовтні 1921 року, І. Власовський підкреслює, що така незвичайна хіротонія була “виявом примусу, а не свобідне рішення собору”, доказом чого була дальша звичайна хіротонія єпископів (IV т., стор. 116).

Утворена шляхом революції Українська Автокефальна Православна Церква мала великий успіх. Вона мала 34 єпископи, понад 2,000 парафій. Це було в часи, коли советська влада переслідувала Церкву. Людей притягали до Української Автокефальної Церкви краса богослужби, українська мова. У 1930 році Церкву ліквідовано; єпископів та тисячі священників заслано, багато їх страчено. Ця маса жертв свідчить про те, яке місце належало Українській Автокефальній Православній Церкві в історії України та про те, скільки діячів її були “пройняті високими ідеями, чи хоч би мріями... в умовах незрівняно тяжких для будівництва духовного релігійного життя” (т. IV, стор. 343). На цьому І. Власовський закінчив свою працю.

Тут наведено стисло канву праці І. Власовського. До цього треба додати обширні огляди культури України, її літератури, освіти, мистецтва; спеціальні огляди культурних осередків — Острозького, Львівського, Київської Академії. Автор розглядає питання впливу української Церкви на Москву. Окремий розділ присвячено церквам Буковини та Закарпаття. Ці розділи поширюють значення праці за межі вузької історії Церкви. Треба додати ще обширні цитати, які подає автор з різних видань, що давно вже стали бібліографічними раритетами. Крім цього до праці додано багато малюнків-фотознімків з архітектурних творів, ікон, рукописів, портретів. Правда, можна зауважити, що не всі малюнки зроблені добре та що добір їх не систематичний, але це все можна пояснити несприятливими умовами для репродукції малюнків. До книг додано різного роду додатки: списки митрополитів, єпископів, хронологічні покажчики головних подій, покажчики особові, бібліографічні тощо.

Звичайно, праця такого обсягу не може бути вільною від хиб та помилок. Звичайно, дещо з поглядів автора викликатиме дискусії, як наприклад, оцінка Берестейського собору та унії, характеристики декого з історичних діячів, особливо Церкви 1921 року. Але на свої погляди має право автор, відомий історик Церкви та практичний діяч її. Можна зауважити кілька дрібних помилок. Незрозуміло, чому в пляні роботи автор не виділив доби української державности, а поділив історію Цер-

кви — до 1686 року — як польську, а після того — як російську? З 1648 і до 1686 року вже не було польської влади в гетьманщині. Можна зауважити авторові, що він, хоч наводить великі цитати з чужих авторів, але дуже часто обмежується вказівкою: “деякі історики”, “один історик” і т. ін. Але читачеві цікаво знати, з ким саме полемізує автор, або на чії думки він спирається. Всі ці дрібні зауваження не зменшують цінності праці І. Власовського.

Підводячи підсумки, треба сказати, що ця праця своїм обсягом, ґрунтовністю розробки матеріалів являє безперечно велику вартість і без неї не зможе обійтися майбутній історик Церкви.

“Канадійський Фармер” 5. 12. 64

ОСТАННІЙ ТОМ ПРАЦІ І. ВЛАСОВСЬКОГО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Недавно у виданні Української Православної Церкви в США вийшов останній, п'ятий, том праці І. Власовського “Нарис історії Української Православної Церкви в добі національного відродження українського народу з революцією 1917 року”. Цей том складається з трьох розділів: 1. Український національно-церковний рух у Православній Церкві в Польщі в 1921-1939 роках до другої світової війни. 2. Українська Православна Церква на українських землях в часі другої світової війни. 3. Українська Православна Церква в Західній Європі на еміграції.

В першому розділі автор підкреслює провідну роль Волині в українському національно-церковному русі в Православній Церкві на території відродженої Польщі та роль митрополита Діонісія Велединського, росіянина з походження, у відродженні Української Православної Церкви.

Першим головою православної Церкви в Польщі був митрополит Юрій Ярошевський, який трагічно загинув у 1923 році від руки архимандрита Смарагда Лятишенка, що помстився за ухвалу статі на шлях незалежнення від Москви православної Церкви в Польщі. У 1925 році проголошено автокефалію православної Церкви в Польщі, згідно з “Томосом” Царгородського патріярха. На підставі цього “Томоса” про автокефалію виринуло питання про власного митрополита, яким і став пізніше, в часі другої світової війни, вікарний єпископ Полікарп Сікорський.

Успіхом боротьби за українське православ'я в Польщі було відкриття Православного Богословського Відділу при Варшавському університеті та поява української професури в цьому відділі, яка відіграла велику роль в українському національному вихованні студентів відділу. Велику роль відіграло також видання на престольній евангелії українською мовою та багатьох богословських і церковно-історичних праць, навчання релігії по школах українською мовою та ін.

Разом з тим автор підкреслює, що “польське православ'я” — це була урядова ідея ширення “польськості” через православну Церкву. Це стверджують факти нищення поляками православних святинь на Холмщині, Підляшші, на Волині і Поліссі.

В другому розділі автор говорить про долю Української Православної Церкви в жакливі часи другої світової війни. Долю Української Православної Церкви автор зв'язує з воєнними подіями і змінами політичної влади на українських землях. На території Генерал-Губернаторства Українська Православна Церква спочатку перейшла під владу митрополита Діонісія, який висвятив перших двох українських єпископів — професора Івана Огієнка (1940) і архимандрита Паладія Ведибідю (1941).

Вже через кілька днів по інтронізації архієпископ Іларіон видав розпорядження, щоб усі церковно-слов'янські тексти під час відправ читались українською вимовою. А пізніше митрополит Діонісій на бажання парафій дозволив перейти на відправи богослужень живою українською мовою.

Німецька влада, як твердить автор, нібито не противилась українському характерові автокефалії православної Церкви в Генеральній Губернії, а проте ніяких обіцяних полегшень вона не зробила, а, навпаки, робила різні перешкоди, втручаючись у внутрішнє життя Церкви, арештовувала й розстрілювала духовенство і вірних. І тут велику стійкість виявив архієпископ (згодом митрополит) Іларіон, який обороняв православну Церкву від німецьких нацистів, як тільки міг (стор. 193).

А тимчасом в середині Церкви на Україні почала точитися боротьба між оборонцями автокефалії на чолі з митрополитом Полікарпом і автономістами на чолі з архієпископом Олексієм Громадським, який орієнтувався на Московську патріархію. Але акція архієпископа Олексія з його вікарними єпископами-москвофілами була засуджена, як з боку Української Автокефальної Церкви, так і з боку українського православного громадянства.

“Таким чином, — пише І. Власовський, — в цей час, вліті 1942 року, напруження відносин у церковному житті в Україні досягло високого ступеня. Український єпископат болів душею, що така свята справа, як відродження православної, незалежної від Москви, Церкви українського народу, поневіряється знову політиканством, яке стільки разів вже мало місце в історії тої Церкви”.

Однак, всі ці незгоди, які панували в житті Церкви не могли припинити церковно-релігійного руху в народі. А єпископат УАПЦ після висвяти шости єпископів згодом збільшився ще на чотири єпископи. Але німецька влада й тут стала на перешкоді, заборонивши далішні висвяти ієрархів УАПЦ. І. Власовський далі докладно описує події, які відбувались на Україні, як вбивство 1943 року архієпископа Олексія, терор німців на західній Волині з численними жертвами терору серед духовенства, евакуацію ієрархів з України при відступі німецьких армій тощо.

Найвидатнішою подією в історії Української Православної Церкви під час другої світової війни 1939—1945 рр. І. Власовський признає “здобуття під час тої війни національного українського єпископату”. Висвяти єпископів “були священними актами єпископської хіротонії, які дали Українській Православній Церкві Собор її єпископів канонічних, назавжди канонічно діючий в тій Церкві і практикуючий переємство в ній божественної ієрархії”.

В третьому розділі І. Власовський подає історію церковного життя УАПЦ на чужині, в Західній Європі, куди виїхали весь єпископат, частина духовенства та вірних. Першим осідком була Варшава, де відбувся в 1944 році перший на еміграції Собор Єпископів УАПЦ на чолі з митрополитом Полікарпом. Цей Собор ухвалив “Тимчасове положення про

управління УАПЦ”, згідно з яким найвищим органом управління є Собор Єпископів, а виконавчим органом є Св. Синод.

Воєнні події примусили єпископат і духовенство виїхати до Німеччини. Там, в місті Еслінгені, в 1946 році відбувся другий Собор Єпископів, який прийняв ідею про утворення єдиної УАПЦ у вільному світі. На своїх дальших сесіях Собор Єпископів виніс цілий ряд постанов про керівництво церковним життям. Автор підкреслює також і той факт, що Собор Єпископів і Св. Синод “зовсім не заперечували активної участі в житті й управлінні Церкви мирського елементу”.

Та все ж знайшлась частина вірних, яких не задовольняла система управління УАПЦ, і в наслідок цього виник, т. зв. “Ашаффенбурзький розкол” (1947), що ґрунтувався на “соборноправницькій течії” прихильників “канонів 1921 року”. Цей розкол наш історик Церкви вважає лише “незначним епізодом, жалюгідним дисонансом у внутрішньому житті УАПЦ на еміграції”.

І. Власовський окрему увагу присвячує турботам Св. Синоду освітньою працею, підкресливши його ролю в заснуванні в 1946 р. Богословської Академії УАПЦ. Це питання, як і праця академії, автор висвітлює з об’єктивних позицій, мавши в розпорядженні архівні матеріали Св. Синоду УАПЦ, як директор його канцелярії. Він підкреслив ті труднощі, які мала академія на шляху свого розвитку, та передчасне припинення її існування через виїзд за океан професорів і студентів. Та все ж в історії УАПЦ академія відіграла свою ролю, підготувавши ряд священників і богословів, які тепер працюють на парафіях у Сполучених Штатах і Канаді.

Останні сторінки цього розділу І. Власовський присвячує переселенчій акції та участі в ній проводу УАПЦ, організації нових церковних осередків в інших країнах та переселенню українських православних владик до Північної Америки. Тут же він висуває питання поєднання православних церков у Сполучених Штатах та ієрархічне питання Української Греко-Православної Церкви в Канаді й ролю в цьому ієрархії УАПЦ з Європи.

В Європі по смерті митрополита Полікарпа з 1953 року митрополічу катедру зайняв його заступник архієпископ Ніканор. У 1956 році в складі своєї митрополії він мав трьох ієрархів — всі три з Австралії, архієпископ Сильвестер, єпископи Варлаам і Донат.

Професор Іван Власовський в цей том, як і в попередні томи, вклав велику працю, до своїх власних спостережень, як очевидець багатьох явищ з життя Української Православної Церкви, використавши велику літературу з документами. Цим самим він підвів під свою працю міцний науковий фундамент. Можемо зробити загальний висновок, що праця проф. І. Власовського має велике значення для історії Української Православної Церкви.

“Українське Православне Слово”

Євген Пастернак

ПРОФЕСОР ІВАН ВЛАСОВСЬКИЙ І ЗНАЧЕННЯ “НАРИСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ”

У наш час ледве чи була і буде інша особа, більш авторитетна в дослідженні історії Української Православної Церкви, аніж проф. Іван Власовський. Адже ж він був абсолювентом Київської Академії, школи, що колись їй рівної не було в усьому православному Сході. Він був чи не “останнім з могіканів” тієї академії, яка після революції перестала існувати. Про цю школу можна довідатися з праць її абсолювентів, зокрема з повістей Івана Нечуя-Левицького, а також зі спогадів проф. Олександра Кошиця і Олександра Лотоцького. Київська Академія підготувала цілий ряд українських вчених, зокрема з історії Церкви. Знання, яке виніс проф. Власовський з академії, ледве чи можна здобути в якій-будь іншій високій школі, де часто необ’єктивно висвітлюють історію православного Сходу.

Професор Власовський жив у винятковій добі нашої історії: він був свідком двох світових воєн, очевидцем української національної революції і співтворцем відродження Української Православної Церкви.

“Нарис Історії Української Православної Церкви” є безсумнівно головним науковим твором І. Власовського — завершенням його наукової кар’єри та життєвого шляху. Але ще перед написанням цього твору проф. Власовський опублікував низку важливих статей з історії Церкви, що є першорядним науковим джерельним матеріалом. У своїх статтях проф. Власовський об’єктивно підходить до контрверсійних історичних фактів і свої висновки спирає на історичних документах. Писати “Нарис” він узявся на схилі свого віку, в обставинах, які не сприяли писанню твору такого розміру і значення: брак доброї наукової бібліотеки з ділянки історії Церкви у Торонто; цілковитий брак джерельних матеріалів з тої самої ділянки; врешті, дуже скромні матеріальні обставини, в яких довелося йому працювати над “Нарисом”. Саме ці обставини змусили професора обмежити зміст і розмір праці й назвати її “Нарисом”. Очевидно, проф. Власовський тим самим хотів підкреслити, що останнє слово в історії Української Православної Церкви ще не сказане, і що він залишає майбутнім історикам, які працюватимуть в кращих умовах, виправити ті недоліки твору, які могли мимохіть закрастися в текст з уваги на згадані несприятливі обставини.

Історія Української Православної Церкви проходила під знаком тиску двох сусідніх, християнських, але ворожих Українській Церкві, Церков: Католицької Церкви зі Заходу і Московської (пізніше Російської) Православної Церкви з Півночі. Наступ Католицької Церкви закінчився трагічно для нашої нації: Берестейською Унією 1596 року. Хоч з часу Унії проминуло майже 400 років, наслідки цієї події відчуються ще й досі. Ці наслідки трагічні не тому, що частина української нації відко-

лолась від Української Православної Церкви, бо ж звичайною річчю є, що громадяни тієї самої нації належать до різних віровизнань. Трагічною ця подія є тому, що вона розв'язала довгу й виснажливу боротьбу “Руси з Руссю” та що провину за неї часто намагаються звалити на православних. І саме проф. Власовський, у своєму “Нарисі” з цілковитою ясністю підкреслив дійсну засадничу різницю поміж Східньою Православною і Західньою Католицькою Церквами: якщо Східня Православна Церква, в тому й Українська з бігом часу виробила соборноправний устрій, та Західня Католицька Церква пішла по лінії устроєвої авторитарності. Завданням “Нарису Історії Української Православної Церкви” було подати певні історичні факти, залишаючи висновки читачам і вірним тієї чи іншої Церкви.

Твердження, що “Україна прийняла католицьку віру в 988 році”, звичайно, не заслуговує на поважне трактування. Так цю справу розглядав і проф. Власовський, а початки християнства в Україні-Руси ясно описані в “Нарисі”.

Не менш важливим питанням в історії нашої Церкви є відношення Української Православної Церкви до Московської — пізніше Російської Православної Церкви. Проф. Власовський у своєму “Нарисі” підкреслив, що довгий час, від початків християнства в Україні до 1448 року, якраз Московська Православна Церква була залежною від Києва, а не навпаки. Від 1448 року до Переяславського договору 1654 року не було ніяких канонічних зв'язків поміж українською Церквою і московською, очолюваною спершу митрополитами, а потім патріархом “Московським і всієї Русі”. Тоді кордони Київської митрополії простягалися далеко на північ, захоплюючи білоруські і частинно московські землі аж до Смоленська. Незалежність (автокефальність) Української Православної Церкви ліквідовано пізніше, коли Москва підкупом і політичною пресією приневолила вселенського патріарха зректися зверхності й фактичної опіки над Українсько-Білоруською митрополією у Києві, що сталося в 1686 році.

Проте, якщо вплив Московської (Російської) Православної Церкви починався і кінчався з військовою окупацією України, впливи Риму (Ватикану) простягаються куди далше, ніж кордони католицьких держав, які поширення “єдиної віри” забезпечували, — як і Росія, — силою меча.

До появи “Нарису” проф. Власовського найважливішою історичною книгою, також до історії нашої Церкви, була “Історія України-Руси” проф. Грушевського. Однак, “Історія України-Руси” не займається спеціально історією Церкви і не подає систематичного огляду її розвитку чи занепаду. Врешті, “Історія України-Руси” допроваджує тільки до другої половини XVII століття. Завданням проф. Власовського було впорядкувати й систематизувати матеріали з історії Церкви, які відомі з інших історичних праць, доповнити ці матеріали тими відомостями, які можна було дістати тут, продовжити історію Церкви до наших часів

і подати усе це в приступній формі українському читачеві. З усіх тих завдань проф. Власовський вив'язався так, як лиш можна було в еміграційних умовах.

“Нарис Історії Української Православної Церкви” проф. Івана Власовського ще довго буде єдиним авторитетним джерелом до історії нашої Церкви, так як “Історія України-Руси” була і є єдиним джерелом до пізнання нашого минулого.

Проф. д-р Н. Полонська-Василенко

“НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ” І. ВЛАСОВСЬКОГО

Року 1969 українська еміграція і наука понесли велику втрату: упокоївся один з видатніших діячів української культури і науки, головно Української Православної Церкви, професор Іван Федорович Власовський. Людина широкої ерудиції, він залишив чимало праць переважно з історії Української Православної Церкви, але перше місце серед цих праць належить “Нарису історії Української Православної Церкви”, Бавнд-Брук 1955-56, праці, що складається з 4 томів (власне — 5 тт., бо останній том поділений на дві книги). Уся праця має понад 1600 стор. самого тексту, велику кількість додатків, як списки митрополитів, хронологічні таблиці, іменні показники, бібліографія та велика кількість ілюстрацій.

До появи праці І. Власовського історію української Церкви згадували лише в загальних курсах історії російської Церкви, як частину її, видатні історики Церкви; Філарет (Гумілевський), Макарій (Булгаков), Е. Голубинський. Праці інших, як С. Голубев, Жукович, Ф. Титов, присвячені були окремим питанням української Церкви.

Твердження про єдність православних Церков, російської та української, було так поширене, що не тільки росіяни, а навіть багато українців твердо вірили в цю єдність. Це показали події 1917—1918 рр. Поволі з’являлися праці, що висвітлювали той, або інший бік справи й намагалися довести право на незалежне існування Української Православної Церкви. Але то були праці, присвячені переважно окремим питанням історії української Церкви і написані часто російською мовою. Першою спробою дати цілісну історію української Церкви була невеличка книжка Д. Дорошенка: “Українська Православна Церква в минулому і сучасному житті українського народу” (Берлін, 1940 р.), але вона була надто стисла і торкалася лише деяких питань цієї історії. І. Власовський перший дав повну історію цієї Церкви.

У 1944 році, коли ми зустрічалися з І. Власовським у славетньому — “Клементинумі” в Празі, він вже тоді розповідав мені про свою працю з історії Української Православної Церкви, не пригадував тільки, чи це був проект, чи вже розпочата праця. Року 1946 ми знову зустрілися з ним, бо мешкали в одному таборі, в Карлсфельді. Часто ми зустрічалися у потязі, під час подорожі до Мюнхену й назад, і тоді Іван Федорович вже скаржився мені на неможливість знайти потрібну літературу в зруйнованому Мюнхені. Багатющий слов’янський відділ Баварської бібліотеки був зруйнований під час бомбардувань, і минуло багато років, поки бібліотека частинно поновила його. УВУ сам не мав бібліотеки. Зі спогадів М. Мухи видно, що і в Канаді, куди переїхав І. Власовський книжкова справа стояла теж не на висоті, і І. Власовський змушений був їздити по книжки до США.

Можливо, за інших умов І. Власовський інакше писав би свою працю, інакше комбінував би матеріял. Стандартно було б викладати свої власні погляди і в примітках подавати погляди попередників. І. Власовський робив інакше: він подавав раз-у-раз цитати своїх попередників, як тих, кого він заперечував, так і тих, з ким погоджувався, і таким чином читач відразу входив в усю історіографію питання. Автор знав, що пише для людей, які не зможуть користуватися тією літературою, яку з таким трудом діставав він сам.

“Нариси” І. Власовського охоплюють усю історію Української Православної Церкви, починаючи з прекрасної легенди про апостольське благословення св. Андрія Первозванного Київських гір. Далі розповідає він про християнську проповідь на українських землях та поширення християнства.

Історію української Церкви поділяє він на 5 діб: Перша — до упадку Києва й Київської держави, себто до 1240 р. Друга — від занепаду Київської Держави до поділу митрополії на дві: Київську та Московську у 1458 р. Третя — Українська Православна Церква до підпорядкування її Московській патріархії 1686 р. Четверта — до 1917 року. П'ята — після 1917 року і сучасна доба.

З самого початку автор підкреслює, що українська Церква була фактично автокефальною і цим обезбрює істориків російської Церкви. Надзвичайно важливе в цьому розподілі матеріялу те значення, яке надавав він 1458 року. Це був рік, коли не Українська митрополія відділилася від Московської, а навпаки — Московська відділилася від Київської і стала іменувати себе не Київською, а Московською митрополією і з титулу її митрополитів випало слово “Київський”. Цей момент І. Власовський вважає за переломовий в історії української Церкви. Він, звичайно, правий, і тільки не зрозуміло, чому на це раніше не зверталосся належної уваги, хоч цим відділенням Українська Церква поділилася на дві незалежні східньо-слов'янські Церкви.

Одна з них — українська Церква, залишилася в юрисдикції Царгородської патріархії, а московська перейшла в стан автокефалії, самостійно створеної. Дальше життя двох митрополій ішло ріжними шляхами: Київська вживала всіх зусиль, щоб зберегти старий лад, старі звичаї, Московська перетворилася в знаряддя в руках князів, а пізніше царів.

У цьому розділі велику увагу приділив автор підготовці унії з Римом, обставинам, які викликали її, та собору 1596 року. Наступні сторінки — наслідки собору, належать до найкращих в праці І. Власовського. Зокрема особі Петра Могили та його добі автор приділив багато уваги.

І. Власовський з великою увагою стежить за долею православної Церкви за Хмельниччини і зокрема за Руїни, коли з одного боку починаються зазіхання Московської патріархії на українську Церкву, а з другого індивідуальні потягнення слабодухів, змучених боротьбою

українців, до Московщини, де ніби то знайдуть спокій, під “захистом православного царя”.

Четверта тема: поступове підкорення української Церкви Московській патріархії, остання боротьба за незалежність і підступство Царгородського патріярха. Проте, І. Власовський підкреслює, що і Царгородський патріярх, продаючи українську Церкву Москві, вимагав збереження її прав, збереження титула Київського митрополита як екзарха Царгородського, першенства його перед іншими митрополитами та автономії Церкви. Уважно вивчає автор, як крок за кроком втрачала митрополія підлеглі їй епархії, як з ліквідацією Московського патріярхата зникли останні привілеї української Церкви, застережені Царгородським патріярхом і як митрополит Київський, колись дійсний владика Церкви, поволі перетворювався на “чиновника” підлеглого синодowi, призначеного синодом. Його номінальна влада обмежувалася Київською епархією. Сама Церква, осередок української культури протягом тисячеліття, втратила все і стала однією з епархій “російської Церкви”, знярядям русифікації.

Остання доба охоплює найбільше — 720 стор. (дві частини IV тома). Це доба пробудження української Церкви, зусилля її звільнитися від російського гніту в 1917 та наступних роках і прагнення автокефалії. Описано автокефалію 1921 року та переслідування її НКВД, автокефалію 1942 року. І нарешті добу еміграції та розсіяння.

У цих книгах змінюються джерела, на яких побудовано виклад, змінюється його характер. Крім історіографічного, документального матеріалу автор подає багато фактів, свідком яких був він сам. Історик перетворюється на свідка подій, на мемуариста. Багатьох осіб знав він особисто, з іншими листувався. “Нариси” змінюють свій характер і почасти втрачають на об’єктивності, але набувають значення вартісного першоджерела, неповторного своїм багатством. Треба додати, що крім особистих спостережень, автор мав можливість користатися матеріалами тих архівів, які загинули під час евакуацій.

Так постав твір, про долю Української Православної Церкви від перших проявів християнства на Україні і до наших днів. Описано історію прагнень зберегти традиції тісного зв’язку Церкви й української культури, історію страждань і мучеництва за віру й намагання зберегти єдність Церкви.

Про методу твору була вже мова — про цікаві цитати з рідкісних, а часто й неприступних тепер видань. Кожен том праці має додатки: списки, таблиці, особові показники, а головне велике число ілюстрацій — фото будівель, ікон, іконостасів, рукописів тощо, що стало тепер історичними спогадами. Видання прикрашено сотнями портретів діячів Української Православної Церкви, її минулого й сучасного. До цього дано велику бібліографію. Кожен розділ, крім історії, подає докладно характеристику культури, — письменства, мистецтва тієї доби.

Звичайно, такий величезний твір може викликати критичні зауваги, дискусії, вказівки на помилки. Я не торкаюся цих питань, я хочу тільки

вказати на позитивні сторони праці проф. І. Власовського і зазначити, що дала вона українському народові. Я дозволю собі повторити мої слова, що я їх написала року 1964, коли вийшли три перші томи “Історії”. “...Це є перша ґрунтовна систематична історія Української Православної Церкви, і це вже дає їй право на увагу дослідників історії України та Сходу Європи і любителів історії... Праця за своїм обсягом, ґрунтовністю розробки матеріалів являє безперечно велику вартість, і без неї не зможе обійтися майбутній історик Церкви”.* Наводжу я ці слова моєї рецензії тому, що цією цитатою 1966 р. закінчив II кн. IV тому І. Власовський: “Я вірю, що моя праця буде таки не останнім джерелом для майбутніх істориків Української Православної Церкви”.

Минуло з того часу п'ять років, і наша історіографія не має іншої праці з історії нашої Церкви. Можливо, що тепер, коли зростає інтерес до Церкви, збільшиться й число дослідів з історії Церкви. Але можна з певністю сказати, що пройде чимало десятків років, а “Нариси” проф. І. Власовського не втратять свого значення і до них будуть звертатися і нові історики Церкви, і історики України, і звичайні читачі, що шукають можливості познайомитися з правдивою історією Української Православної Церкви.

*) Н. Полонська-Василенко: “Важлива праця про Українську Православну Церкву”. “Канадійський Фармер”. 1964, 5 грудня. Вінніпег.

ІВАН ВЛАСОВСЬКИЙ ЯК ПРОПОВІДНИК БОЖОГО СЛОВА

Іван Власовський визначився як видатний церковний діяч і вчений богослов, який присвятив себе праці в різних ділянках життя Церкви, особливо в ділянці історії Української Православної Церкви. Плодом цієї діяльності є його п'ятитомна праця, що недавно вийшла з друку у видавництві УПЦ в США п. н. "Нарис історії Української Православної Церкви". Спеціалісти оцінюють її як найвидатнішу працю, якої досі ще не було. Коли до цього додати ще його численні статті на історичні теми, то матимемо велике досягнення автора, як історика рідної Церкви.

Згадаймо хоч би такі його історичні праці: "Берестейська церковна унія", "Всесвітність і національність християнства", "Православні монастирі в минулому і тепер", "Міждержавна боротьба за митрополичу катедру на слов'янському сході Європи", "Православ'є і католицтво" та інші.

Але найбільш продуктивним виявився Іван Власовський у галузі проповідницької творчості. Маючи відповідну освіту (закінчив Київську Духовну Академію), Іван Власовський здобув глибокі знання й солідну підготовку як учений богослов. Свої глибокі богословські знання він виклав у проповідницьких статтях на різні теми з життя Церкви і Христової науки. Ці його проповідницькі статті друкувалися головним чином у журналах: "Рідна Церква" (орган УАПЦ в Німеччині) та особливо "Українське Православне Слово" (орган УПЦ в США). Подаємо далі ці назви в скороченні "РЦ" і "УПС".

Його проповідницькі статті можна поділити на дві головні частини: недільні і з нагоди великих свят та окремих святих.

Недільні проповіді Івана Власовського відзначаються глибоким змістом і тематикою з виявленням богословських знань, які автор розвиває на ту чи іншу тему. Автор не обмежується лише переказуванням євангелії. Він заглиблюється в сутність її, розкриває картину науки, розвиває богословські думки та застосовування їх до життя.

Так, в неділю про "Милосердного самарянина" ("УПС", 1970, ч. 12) автор розвиває ідею, хто наш ближній. Щоб стати ближнім, треба мати добре серце, милосердя, як той самарянин. Тому й закінчує він свою проповідь словами: "Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний" (Лук. VI, 36).

У неділю св. Праотців ("УПС", 1968, ч. 12) він висловлює думку, що з притчі про званих на вечерю видно, що кожен із нас повинен задуматися над своїм моральним станом і перевірити себе, чи духом своїм він з тими праотцями, вибраними для вечері, чи з тими, кому Господь відмовив в участі у вечері через обтяження їх серця суетою світу цього.

А в неділю про блудного сина ("УПС", 1970, ч. 2) він говорить про блудного сина, який занепав, але, розкаявшись, відродився. Цю

притчу він прикладає до сучасного світу: коли схаменувся блудний син від безпутнього життя, то схаменеться і блудний світ і скаже до Бога: “Тату, згрішив я проти Неба і перед Тобою”. Нема благословення Божого над народами у відступстві їх від Бога. Така головна ідея.

Глибоку думку висловлює автор і в неділю Сиропусну (“УПС”, 1971, ч. 2), вказуючи на те, що Великий піст — це час скріплення виснаженої християнської волі, піднесення себе до високих християнських чеснот, до одної з найбільших чеснот всепрощення. Тому й неділя перед Великим постом зветься “Неділею Прощення”. В цю неділю вперше читається молитву Єфрема Сиріна “Господи і Владико життя мого”, де закликається прощати гріхи братові, щоб не було ворожнечі, “тоді й дім твій буде благословенний, і сам ти будеш щасливий”.

Основний мотив у проповіді про Закхея (“УПС”, 1971, ч. 1) — це каяття Закхея, який запросив Христа на багату трапезу і в духовному піднесенні покався: “Господи, половину добра мого віддам убогим, коли кого скривдив чим, верну вчетверо”. Цю тему автор розвиває на численних інших прикладах гріховності людей. Тому св. Церква призначила читати євангелію в першу підготовчу неділю до Великого посту, в неділю митаря і фарисея. Тут читається про історію відродження душі грішної начальника митарів Закхея, коли Христос відвідав його дім.

З каяттям пов'язане смирення. На цю тему автор пише проповідь на неділю 18-ту по П'ятидесятниці (“УПС”, 1970, ч. 10), зразком смирення виставляючи ап. Петра, який виявив свою гріховність перед Христом. Звідси в автора виникає глибокий обов'язок до людей: процес морального оновлення людини можливий тоді, коли людина бачить свої хиби, свою духовну вбогість. Найбільший приклад смирення — це Сам Христос, який умив ноги своїм ученикам (10. XIII, 12-15). Цим самим засуджується честолюбство і славолюбство в людях.

На тему Божого Об'явлення Іван Власовський пише проповідь п. н. “Євангелія Христова як Боже об'явлення” (“УПС”, 1968, ч. 10). В ній він говорить про подвійну природу Божого Об'явлення: природне і надприродне. Перше полягає в тому, що Бог відкрив Себе як Творець світу і людини. Друге — це те, що Бог об'явився у надприродний спосіб як Промислитель, Управитель і Спаситель світу. Крім того, ества розумні наділені свободою волі, щоб власними зусиллями доходили досконалости. Євангельське благовістя прийшло в світ через Боже Об'явлення. Людський розум не в силі таке благовістя створити.

У своїй недільній проповіді автор порушує дуже важливе питання, яке він розкриває п. н. “Правда про безсмертя душі” (“УПС”, 1970, ч. 11). Серед деяких кіл української інтелігенції існує вагання — чи душа безсмертна, чи смертна. Іван Власовський у боротьбі з матеріалістичним поняттям висуває філософський доказ безсмертя душі. Крім того, він посилається на притчу про багатого й Лазаря, де говориться, що багач терпить по смерті муки, а Лазар — радіє (Лук. XVII. 25).

Свої проповідницькі статті автор присвячує й великим святам. Так,

на свято “Стрітєння Господнє” (“УПС”, 1969, ч. 2) він малює зворушливу зустріч старця Симеона з Дитятком-Христом, обітованим Месією, бо досі йому було сповіщено від Духа Св., що “не побачить він смерті, доки не побачить Христа” (Лук. II, 26). Зустрівши Христа, Симеон бере Його на руки й промовляє: “Нині відпускаєш раба Твого, Владико...”

Свою проповідь Іван Власовський закінчує словами: “Великий образ старозавітного праведника Симеона, — на межі двох Божих Заповідей про людей і їх спасіння, якою ж сяє небесною красою в свято Стрітєння Господнього!”

Окрему проповідь автор присвячує “Богоявленню Господньому” (“УПС”, 1970, ч. 1). Дві події зворушили народ ізраїльський. Це народження Христа й проповідь Іоана Христителя, що завершилась хрищенням Господнім в Йордані. Отже, перше явлення Бога — це Різдво, а друге — це Хрищення. Автор згадав, що це свято урочисто святкується і на Україні з обрядом хрищення води в Йордані.

Іван Власовський у своїй проповіді “Оце чоловік” висловлює глибоку богословську думку, що в Христі вічний ідеал людського життя. Це слова Пілата, які він висловив, коли юдеї привели до нього Христа. Для християн ці слова означають: Христос — найвищий зразок, найвищий ідеал чоловіка, людини. В Ньому спасіння людства, згідно з євангелією: “Я путь і істина життя. Ніхто не приходить до Отця, як тільки через Мене” (10. XIV, 6).

Дуже цікава проповідь: “Реальність Воскресення Христового” (“УПС”, 1968, ч. 4). В перші часи існували сумніви навіть серед апостолів. Але пізніше вони повірили. Насамперед було ісповідання віри ап. Хомою. А слідом за Хомою пішли всі інші апостоли. Тут автор висуває богословське твердження, що коли розум перед великою тайною Воскресення назад відступає, тоді треба дати місце очам релігійної віри, яка факт Воскресення знаходить у вірі у Всемогутність Божу, яка може “вмішуватись в життя природи й світу й робити в них за пляном Свого Божественного Розуму”.

У проповіді “Благодать Святого Духа” (“УПС”, 1970, ч. 6) Іван Власовський говорить про зшестя Св. Духа на апостолів, згідно з обітницею Господа про послання Св. Духа. Автор вказує, що цей день (П’ятидесятниця) є днем народження Церкви. У цей день людина освячена Богом. Тут беруть участь три особи Св. Тройці. Як викуплення людини від гріха і смерті звершене Другою Особою (Христом), так освячення людини звершується Духом Святим, посланим від Отця через посередництво Сина Божого. Тут заховається глибока богословська думка автора. Він каже, що освячення діє через хотіння людини, через її свободу волі. Маючи свободу волі, людина звертається й просить: “Царю Небесний, Утішителю, Духу Правди! Прийди й оселися в нас!”

Окремі проповідницькі статті присвячені святому, що вславилися в історії християнства. Так, у проповіді “Собор св. Архистратига Ми-

хаїла” (“УПС”, 1969, ч. 11) Іван Власовський, як знавець догматики, вчить про ангелів, як охоронців людей. З них найбільший архистратиг Михаїл, якого з давніх часів український народ вважав своїм патроном. Він був патроном столиці Києва і війська запорозького.

Так само окремій темі “Шлях апостольства — шлях самопожертви” (“РЦ”, 1971, ч. 87) присвячено проповідь про важкі шляхи апостольської праці. За приклад автор взяв ап. Павла, який пройшов важкий шлях життя. Він ішов уперед вірно й непохитно, як це видно з його послань. Та не тільки ап. Павло, але й усі апостоли пішли цим важким шляхом, який привів їх до мученицької смерти.

Прикладом глибокої віри служить той же ап. Павло, про якого говориться в проповіді на тему “Апостол віри” (“УПС”, 1970, ч. 7-8). Ап. Павло сам визнає, що його “вибрав Господь з утроби матері його” і Своєю благодаттю покликав, щоб “він благовістив між поганями” (Гол. I, 15-16). Автор підкреслює, що “в акті навернення Савла на християнство ми бачимо чудесне діяння благодаті Божої”.

“Так після навернення до Христа благодаттю Божою ап. Павло все своє життя проходив у подвизі апостольському з глибокою й гарячою вірою в діяння в ньому благодаті Св. Духа”. Разом з тим автор стверджує, що в ап. Павла ніде немає оправдання тільки вірою. Він говорить про віру, надію й любов. Всі вони вкупі творять чеснотне християнське життя, і всі потрібні для спасіння людини. Тут автор вникає в богословську суть учення ап. Павла.

Крім цих наведених зразків проповіді Слова Божого, в надрукованих проповідях Івана Власовського є чимало проповідей на інші теми, де він висловлює свої глибокі знання догматики і моральних законів християнства. До багатьох тем у нього суто богословський підхід, що свідчить про глибокі основи богословських знань, які він здобув у духовній академії і в практиці життя.

У цьому його велика заслуга перед Церквою, що він дав прекрасні зразки проповіді Слова Божого, зразки, гідні наслідування тих, які проповідують Слово Боже як пастирі Церкви Христової. Численна тематика проповідей — це свідчення, що Іван Власовський володів даром проповідування, черпаючи матеріал з невмирущих джерел віри Христової. Кожна проповідь його становить щось нове, містить у собі глибокі філософські, церковно-історичні і догматичні думки, — і всі вони разом є плодом його невтомної й довгої праці на ниві Христовій, праці, якій він присвятив усе своє життя.

М. Могильницький

СПІВПРАЦЯ ІВАНА ВЛАСОВСЬКОГО З “ГОЛОСОМ КАНАДИ”

В архіві проф. І. Власовського зберігся лист митрополита УАПЦ Полікарпа з 23 липня 1951 р. до п. Богдана Панчука, що тоді був керівником українського відділу “Голосу Канади”.

Владика Полікарп писав: “...Напевно у Вас будуть передачі на релігійні та церковно-історичні теми. Постарайтесь, щоб на ці теми передачі були першорядної якості, а для цього притягніть до співпраці проф. Івана Власовського, який мешкає в Торонто.

Він може бути й редактором в тій області, бо має високу богословську освіту — скінчив Духовну Академію в Києві й зараз у нашій Церкві є найавторитетнішим фахівцем у церковно-канонічних питаннях...”

Б. Панчук 17 червня 1952 року листовно запросив І. Власовського до співпраці з “Голосом Канади”, на що отримав згоду.

Задоволення “Голосу Канади” новим співпрацівником Б. Панчук виявив листом з 27 липня 1955 р.: “Від самого початку існування нашої секції ми майже виключно передавали в недільних передачах Ваші статті. Ми вважаємо, що це цікавий матеріал, вартий уваги, щоб його видати в цілості, й тому ми звертаємось до Вас з проханням, написати нам, чи Ви згодні, щоб ми з тією метою звернулися до Консисторії Української Православної Церкви в Канаді, або Америці й запропонували видати ці статті в комплекті.”

Той задум не був тоді зреалізований, однак значно пізніше провід УПЦ в США видав збірку проповідей І. Власовського.

14 травня 1956 р. п. Богдан Панчук поінформував, що російський відділ “Голосу Канади” також зацікавлений матеріалами на церковно-історичні та богословські теми, які опрацьовує І. Власовський, і просив згоди І. Власовського на те, щоб, пишучи загального характеру статті, він мав на увазі, що їх в перекладі на російську мову радо слухають і росіяни.

І. Власовський був задоволений цією працею і покладав надії, що вона буде постійною. У його листі до Б. Панчука з 25 вересня 1952 року, є такі рядки: “...Одночасно дозволю собі звернутися до Вас зі слідуючою проською. Від Митроп. Іларіона дістав я листа, в якому він сповіщає, що говорити про повернення мене, як професора до Колегії св. Андрія “ще зарані”. Була ж надія на це повернення в жовтні з початком академічного року на теології. Я змушений, з огляду на те, ходити далі на працю в ресторанчику, яка дуже утруднює мені наукову й журналістичну працю. Коли б я міг мати від “Голосу Канади” гарантованого місячного заробітку дол. 60, я ту фізичну працю в ресторані полишив би. Я дуже прошу піти мені назустріч в цьому положенні, якщо, розуміється, для того є можливості...”

Та сподівання Ів. Власовського на одержання праці в “Голосі Канади” не справдилися. У листі від 12 листопада 1956 р. директор “Голосу Канади” Ч. Р. Делефілд повідомив І. Власовського, що “у зв’язку з теперішньою напруженою міжнародною ситуацією ми змушені присвячувати неділі, як і будні, політичним коментарям і викладові найновіших міжнародніх подій”. Ця зміна в програмі позначилась насамперед припиненням пересилання релігійних статей.

На це повідомлення І. Власовський відповів листом, у якому були й такі вислови: “Прошу прийняти вирази моєї щирої подяки за те, що впродовж трьох з половиною років дали мені можливість послужити моєму українському народові, в неволі його під безбожною владою, статтями на релігійні, моральні, апологітичні та церковно-історичні теми, що одночасно з тим було для мене й добродійством в похилих літах, як джерело утримання мене з хворою моєю дружиною.”

Так обірвалась корисна, хоч і коротка, — усього три з половиною роки, — співпраця проф. Івана Власовського з “Голосом Канади”.

НАУКОВА Й ПУБЛІЦИСТИЧНА ПРАЦЯ ІВАНА ВЛАСОВСЬКОГО

Наукова й публіцистична праця проф. Івана Власовського багата та різномодна. Однак в нинішніх обставинах неможливо її зібрати, бо його статті та розвідки друковані переважно по недоступних тепер журналах і часописах в Україні та країнах українського поселення. У цьому збірнику подається неповний список його праць та статей про його наукову працю.

Жив І. Власовський у бурхливі часи. Майже половину свого трудолюбивого життя він прожив поза Україною, де не мав сприятливих умов для наукової праці, як не мав цього й в Україні. На його долю випало часто бувати в неласці “власть імущих”, і він мусів більше уваги присвячувати боротьбі з перешкодами аніж віддаватися науковій праці.

Іван Власовський закінчив Київську Духовну Академію з особливим зацікавленням богословієм і філософією. На закінчення академії він написав кандидатську працю, в якій гостро скритикував історичний матеріалізм, який тоді саме проникав до високих навчальних закладів у Російській імперії. За цю працю йому було признано нагороду митрополита Макарія та вирішено її видрукувати. Молодому вченому усміхалась нагода віддатись богословським і філософським зацікавленням. Та сталася подія, яка змінила все. На той час приїхав ревізор академії архієпископ Антоній Храповицький, який мав велике упередження до всіх, хто виявляв українські переконання. Він неприхильно поставився до молодого ученого, зарахував його до числа “революціонерів” і позбавив права учителювати в учбових закладах “Відомства Православного Ісповідання”. Отже, Власовському нічого іншого не залишалось, як шукати праці в учбових закладах, що підлягали міністерству освіти. Вчителюючи у Конотопській гімназії, де викладав історію літератури та філософію, І. Власовський вміщує в журналі “Вера и разум” статті на теми науки й релігії, що тоді дуже широко дискутувалися, на теми релігії і народности та критику тогочасного марксизму. У 1913 р. він виступає в Києві з публічною лекцією на тему “Філософія і середня школа”.

Під час першої світової війни доля кидає його на Волинь, де він став директором гімназії та викладав літературу, мову й філософію, а також публікував статті в різних журналах переважно про українських письменників. Зокрема у “Тризубі”, що видавався в Парижі, він обговорював релігійні мотиви в творчості Т. Шевченка та з'ясовував релігійність великого поета.

Як член Товариства ім. Петра Могили, Власовський бере участь у Комісії перекладів церковних книг на українську мову при Українському Науковому Інституті у Варшаві.

Мабуть вперше богословське знання проф. І. Власовський застосує, коли в 1934 р. його було призначено секретарем Волинської Духовної Консисторії і коли він видавав двотижневик “Церква і Нарід”, в якому містив багато статей на церковно-громадські й літературні теми. У 1942 р. його призначено секретарем Адміністрації УАПЦ. Тоді ж читав він лекції на Пастирських Курсах у Луцьку та брав участь у працях комісії перекладання богослужбових книг. Свій задум написати курс історії Української Православної Церкви він почав здійснювати, перебуваючи у Празі в 1944-45 рр. Користуючись великою університетською бібліотекою, він зібрав багато потрібного матеріалу, але під час дальшої евакуації велика частина того матеріалу була втрачена.

По війні Власовський був дорадником у канонічних справах Собору єпископів та директором Богословсько-Наукового Інституту. У тому часі він поміщає в журналах численні статті на історичні та догматичні теми. У 1946 р. виходить його праця “Українська Православна Церква в часі Другої світової війни, 1939-1945 рр.”, в якій автор подав відродження Церкви в Україні та з’ясував церковну політику німців на Україні. У 1947 р. він написав “Проблеми церковно-релігійної свідомости в лоні УПЦеркви на еміграції” і в тому ж році підготовляє “Коротку історію Православної Церкви”, видану у 1948 р., як підручник для українських шкіл. У тому ж 1948 р. появляється окремою відбиткою з “Богословського Вісника” його праця “Канонічні й історичні підстави для автокефалії Української Православної Церкви”.

1948 року проф. Іван Власовський переїхав до Канади на становище професора Колегії Св. Андрія у Вінніпегу. Тут він цілком віддається улюбленій своїй праці — викладає та пише для студентів лекції з основного богословія, догматики, морального богословія, церковного права, історії Православної Церкви. Крім наукової праці він відновлює в 1949 році видання журналу “Церква і Нарід”, що виходив до 1952 р. (25 чисел). З 1950 р., перебуваючи на сході Канади в тяжких життєвих обставинах, він і далі віддається науковій праці. В 1954 р. у виданні Науково-Богословського Інституту в США появляється його праця “Як відбувалися собори в давній Українській Православній Церкві”, та в 1958 р. — “Князь Константин Острозький”. Він знову починає писати проповіді (ще в 1949 р. була вміщена його проповідь у журналі “Церква і Нарід”), уміщуючи їх головню в “Українському Православному Слові” і “Рідній Церкві”. Спонукою до писання проповідей було те, що певний час він співпрацював з “Голосом Канади” приготівляючи серію проповідей для радіопередач в Україну. Пізніше частина цих проповідей стає основою окремих збірок виданих Науково-Богословським Інститутом в США: у 1958 р. — перша книжка, а в 1960 р. — друга, під спільним заголовком “Живе Слово”. Найбільшою працею цього періоду був “Нарис Історії Української Православної Церкви”, що появился в п’яти томах друком у видавництві Української Православної Церкви в США в роках 1955—1966. Перебуваючи у Торонто, крім викінчення “Нарису”, він працював при виданні збірників “В обороні віри” Православного

Братства св. Володимира в Торонто, що їх появилoся чотири. Це братство в 1966 р. окремо видало його працю “Києво-Печерська Лавра та її історичне значення”. Перед самою смертю (серпень 1969) І. Власовський докінчив і другу велику богословську працю “Православно-християнське моральне богословіє”.

Наукову й публіцистичну спадщину проф. Івана Власовського можна поділити на кілька груп: богословську, церковного права, церковної історії, літературознавчу, дидактичну. Одначе, насамперед він був публіцистом, який не раз виявлявся і полемістом. Навіть у найбільшій своїй праці він не дотримувався канону науки і у вступі до першого тому “Нарису” пише:

“Автор цієї книжки свідомий дефектів її, що у великій мірі пояснюється далеко не нормальними умовами для науково-історичної праці, при яких вона складалася. Не претендуючи на звання “вченого історика” він керувався в своїй історичній праці основним лише завданням: дати православним українцям можливо популярний і в той же час обґрунтований на фактах (в чому найперша вимога “науковости” від історії), а не на домислах і припущеннях, систематичний огляд того, що в різних ділянках духового життя і творчості та при яких історичних умовах, дала у віках українському народові, і через нього можливо й іншим, його Рідна Православна Церква”.¹⁾

Закінчивши свою монументальну працю, він писав:

“пізнання доріг нам дорогої минувшини, якими йшло життя наших предків віками в лоні Св. Церкви Христової, освітлення того глибокого значення, яке Св. Православна віра, прийнята зі Сходу при св. рівноапостольному князі Володимирі, мала у великому ділі розвитку духової культури нашого народу, виявлення духовного багатства української нації, придбаного під опікою Православної Церкви у віках попередніх — було головним завданням, поставленим собі мною в праці над історією нашої Церкви. Завдання це так актуальне в сумну теперішню добу життя...”²⁾

І. Власовський вважав, що історія має бути учителькою, тож і підібрав яскраві її факти. Про свій підхід до цього питання І. Власовський пише:

“церковна історія свідчить, що мотивами народів у боротьбі за їх церковну незалежність від Церкви-матері, з чужоплеменною вищою ієрархією був не тільки престиж народу, коли здобував він державність, або коли його держава зростала й могутніла, а куди більше було в цьому бажання й прагнення визволитися від панування в Церкві чужої ієрархії, чужого духовенства та створити тим добрі умовини для позитивного розвитку духовних якостей в церковно-релігійному житті свого народу”³⁾

Під цим кутом треба розглядати його праці, у яких він намагався розкрити історію найширшим масам читачів.

Він залюбки писав на різні теми, але церковна історія найбільше притягає його увагу, з нею він пов'язав церковне право і найбільше місця приділив в “Нарисі” найновішій історії. Це може впливати з того, що саме в цьому періоді він був сам учасником багатьох подій, і тому намагається увести читача на тлі минулого в деталі сучасного і скерувати його майбутні дії на користь народу й Церкви. У своєму післяслові він пише:

“Історичні ствердження фактами, а не якимись домислами та припущеннями, якими часто користуються у нас ляїки в церковній історії нашій, що порушують іноді й основні традиції УПЦеркви — (в науці чи устрої її), — повинні бути підставою для Української Православної Церкви, що перебуває нині в трьох своїх митрополіях в Європі, Канаді і США, в стані “автокефалії *de facto*”, домогатися в Православному світі признання за нею “автокефалії *de jure*”.⁴⁾

¹⁾ Власовський І.: Нарис Історії Української Православної Церкви. Нью-Йорк, 1955. Т. 1, стор. 8.

²⁾ Там же. 1966. Т. 5, стор. 376-77.

³⁾ Там же. Т. 1, стор. 13.

⁴⁾ Там же. Т. 5, стор. 377.

Прот. Д. Бурко

ОСТАННІЙ БОГОСЛОВСЬКИЙ ТВІР ПРОФ. І. ВЛАСОВСЬКОГО

“Учителю Благий! Що мені робити, щоб життя вічне досягнути?” Він же сказав йому: “Коли хочеш увійти в життя вічне, то виконуй заповіді”.
(Мтф. 19, 16-17)

“В тому суть релігії, що ми наші моральні обов'язки повинні усвідомити як приписи Божих заповідей”.
(Е. Кант)

Незабутній митрополит Василь Липківський казав: “Хвала й честь тим нашим подвижникам-науковцям, що надхнені щирою вірою в Бога, своїми писаннями благовістили й благовістять народові слово Христової істини”.

Ці слова великого архипастира і великого патріота й наведені вище епіграфи, — слова з Євангелії і з думок знаменитого німецького філософа Еммануїла Канта, не виходили з моєї пам'яті під час праці над текстом останнього твору покійного проф. Івана Власовського “Православно-Християнське Моральне Богослов'є”, при готуванні цього твору до друку. Думки автора цієї праці про моральні обов'язки християнина весь час асоціювалися з вищенаведеними епіграфами.

Перечитуючи згадану працю І. Власовського, ми розглядали її скільки з уваги до його авторитету, стільки й до його думок у ній, враховуючи ту обставину, що вона, його праця, написана в старечих літах віку автора, недалеко його смерті. А такі обставини, занепад життєвих сил, у якійсь мірі позначаються, буває, від'ємно на останніх творах авторів. На щастя, в праці Власовського виявились тільки зайві повторення та граматичні недогляди, зокрема в синтаксі, і суттєвих прогріхів дуже мало (очевидно смерть не дозволила авторові переглянути цей свій рукопис).

У приготуванні праці “Православно-Християнське Моральне Богослов'є” до друку, багато допомогло нам попереднє виправлення тексту професором І. Коровицьким, за що належить йому щира дяка. З виходом цієї книжки в світ, українська богословська література матиме незвичайно цінне придбання, бо досі з такого предмета як Православно-християнське моральне Богослов'є українською мовою, як відомо, нічого не друкувалось. В 1920 роках таку працю написав був архієпископ Української Автокефальної Церкви Антоній Гриневич (колишній член Державної Думи, голова української фракції в ній, церковний письменник), але та його праця не побачила світу, вона загинула в лабетах ГПУ, як загинули там богословські писання професорів В. й М. Чехівських на інших тодішніх українських церковних діячів.

Твір “Православно-Християнське Моральне Богослов'є” вповні виправдав благородний намір його автора. Він, цей твір, дає ясну відповідь на питання: що робити християнинові, щоб досягнути життя вічне?

Свій курс морального богослов'я проф. Власовський поділяє на три частини:

1. Божа воля у відношенні до людини і моральні обов'язки людини-християнина у відношенні до Бога;
2. Обов'язки християнина у відношенні до самого себе;
3. Християнин у відношенні до ближнього й до природи, християнин як член Христової Церкви, родини, своєї нації і держави.

Ці головні частини він (автор) поділив для більшої ясності викладу науки на окремі розділи, відповідно до трактування тем і розвитку думки. Виклад популярний, загальнодоступний, аргументація переконлива, тим більше, що майже вся вона підтверджується вказівками на Святе Письмо й на науку святих отців і навчителів Церкви. Все це надає цьому творові Власовського певної ваги, як творові богословсько-науковому.

Тож книга Власовського, що виходить у світ, дуже буде корисною не тільки для духовенства Української Православної Церкви, а й для мирян. На всіх нас разом, як на православних християнах, лежать моральні обов'язки, які ми всякденно повинні усвідомлювати й пильно виконувати їх. Праця духовенства за своїм ідейним призначенням, — це піклування про душі вірних. Пастир повинен вести свою паству до повного християнського звершенства, пам'ятаючи слова Спасителя: “Я — путь, і правда, і життя” (Іоан 14, 6). Вірні ж повинні слухати свого пастиря і виконувати його настанови. А всі разом — духовенство й миряни — пам'ятаймо, що ми живемо в добу кризи моральних ідей, в добу зухвалого бунту матерії проти всього духовного, в добу, коли лжепророки звеличують у людині грубі інстинкти замість душі і серця. Пам'ятаймо про це й дбаймо, щоб молодші покоління наших українських православних громад, на чужині суших, не зійшли на той нехристиянський шлях. Дбаймо про їх мораль, про їх християнський світогляд.

Про це Власовський, ідучи слідом за великим нашим педагогом Костянтином Ушинським, пише, що у виробленні світогляду української молоді, світогляду, якому багато дають корисного наукові знання, — головне значення повинна мати релігія. Він цілком слушно каже, що в процесі вироблення того світогляду “над науковими пізнаннями повинна переважати віра в Бога”. Тут він також говорить і про шанування української національної душі свого народу, своєї рідної духової субстанції, наділеної народові Богом — Творцем.

У цьому, в шануванні й звеличенні нашої християнсько-національної душі, багато допоможе нам наука — моральне богослов'я, про що і йде мова. Ця наука, тобто книга проф. І. Власовського, буде корисною і для тієї української інтелігенції, що вірує в Бога лише теоретично, “для годиться”, яка наче вимагає від Бога доказів Його існування. “Пізнайте істину, — й істина визволить вас!” (Іоан 8, 32). Це пізнання істини через “Православно-Християнське Моральне Богослов'я” підкаже тим мало-

вірам, що поверхові знання ведуть до атеїзму, а глибокі — приводять до Бога” (філософ Р. Бекон), як це стверджував і наш славетний учений академік Агатангел Кримський. До речі буде сказати тут, що всі великі вчені були глибоко-релігійними, адже недавно один із найбільших учених Альберт Айнштайн сказав: “Кожен правдивий учений вірує в Бога” (А. Айнштайн, “На життєвім шляху”). За аналогією згадаємо слова нашого ученого Миколи Костомарова, засновника й ідеолога Кирило-Методіївського Братства, слова написані ним у пляні його славного твору “Книги Битія Українського Народу”: “Українці існуватимуть так довго, як довго збережуть вони свою Православну віру й Церкву, свою релігійну свідомість”.

Дуже слухна думка Власовського (як і всі його думки в рецензованій нами книзі) в розділі “Виховання серця і волі”. Він каже: “Можна бути людиною широко освіченою, володіти багатьма знаннями, а в той же час бути зовсім неморальним і навіть злочинцем. Розумова освіченість і моральність зовсім не тотожні поняття. Навпаки, людина може бути малоосвічена, а в той же час високоморальна. Бо, як сказано вже, піклування християнина про душу свою має об’єктом цілісність її, а вона (душа) є не тільки розум, а й почуття і воля, між якими повинна бути гармонія, внутрішня єдність... Розум і віра, серце і розум, воля і серце, воля і совість, діла і віра — все це одна органічна цілість без-смертної душі людини”.

У розділі — “Заповідь любови...” Власовський засуджує, річ зрозуміла, сучасних т. зв. гуманістів, які твердять, що основою моралі є не релігія, не Христова заповідь любови, а гуманність, еволюція, мовляв, людського суспільства. “Але як можна твердити, — каже він, — що еволюція людського громадського життя йде в напрямку морального звернення людей? Чи історія людства не каже нам, що та еволюція у відношенні до моралі є дуже й дуже змінна річ? (приклад — еволюція в СРСР, де мораль зневажено й затоптано *) антихристиянськими правителями, що захопили владу насильством і неправдою. Д. Б.) Ріжного роду боротьба, — каже він далі, — політична, класова, соціально-економічна, расова, націоналістична, а також за особисте щастя, — зовсім не свідчить, що людина еволюціонує все до кращого. Щоб енергія морального борця жила в людині й діяла, щоб перемагала злу енергію, треба, щоб людина мала свідоме переконання в тім, що голос совісті її, є голос істини, голос Бога, а зло є хвороба, що зовні прийшла в неї і безумовно є щось ненормальне, чуже, загибельне”.

*) Коли В. Леніна запитали (на XI з’їзді ЦК(б): “Що таке большевицька мораль?” — то він відповів: “Убивати, знищувати, каменя на камені не залишати, коли це на користь революції”. А в одній із своїх промов він казав: “Моральне все те, що необхідне для знищення буржуазії і для об’єднання пролетаріату”. Ю. Бойко — “Російське народництво...” тут доречно буде згадати, що західно-європейські “гуманісти” в 100-річчя з дня народження В. Леніна назвали його “великим гуманістом” XX сторіччя” (!?).

Пригадуються нам слова митрополита Київського Йосипа Нелюбича-Тукальського: “Блаженні ті, що словом правди навчають і направляють на путь спасенну”. Маємо надію, що книга проф. Івана Власовського, яка направляє на ту путь спасенну, книга — “Православно-Християнське Моральне Богословіє”, матиме благотворний успіх серед українського православного духовенства й вірних, і що в майбутньому вона корисно прислужиться українським церковним письменникам у їх праці для дальшого розвитку науки морального богословія.

Михайло Муха

МОРАЛЬНИЙ ОБРАЗ ІВАНА ВЛАСОВСЬКОГО

З проф. Власовським я запізнався лише в останній час його життя, тож мої особисті спостереження доповнюю даними з його листування. Познайтися з його листами я мав змогу за ласкавою згодою опікуна посмертної спадщини Власовського, п. Івана Гордієнка (м. Гамільтон, Канада), за що йому сердечно дякую. Це листування, у якому виразно відбилось моральне обличчя професора, зокрема його простолінійність і невгнутість у засадничих справах, напевно буде колись опубліковане і стане джерелом дослідів трагічних подій найновішої історії нашої Церкви й народу.

По звільненні з праці у Колегії св. Андрія у Вінніпегу, І. Власовський, глибоко пригноблений, переїхав до Торонто. Щоб проіснувати, мусів працювати фізично, жив осамітнено, і місцева наша громада мало знала про нього.

7 грудня 1952 р. був у Торонто митр. Іларіон, мавши також намір побачитись з проф. Власовським у справі підручника "Морального богословія". Зустріч не відбулася, і митрополит звернувся до Івана Федоровича листовно. Відповідаючи, Власовський писав, що, хоч він викладав у Вінніпегу й інші дисципліни, проте саме до морального богословія мав особливе зацікавлення, тож "цей курс мені найкраще вдався". І далі: "Вашому Високопреосвященству напевно відомо, що я працюю зараз в "харчевні", яка відбирає в мене часи найкращі для інтелектуальної праці, але трудно . . . треба з чогось добувати на прожиток. Отож виготовлення підручника таким нуждарем, як я тепер, не може бути безплатним...".

Одначе життєві нестатки й фактична внутрішня еміграція не зламали його прагнення бути самовистачальним і не користати з допомог. Так, наприклад, сталося, коли гурт православних жінок на чолі з п. Ганею Балан, довідавшись про бідування Власовського, вирішив допомогти йому. Вони порозумілися з канадійською допомогою інституцією "Велфер", де до їхнього прохання поставилися прихильно. Залишилося лише, щоб Іван Федорович заповнив відповідну анкету. Довго його умовляли, і нарешті він погодився піти до "Велфер". Я ніколи не бачив його таким схвильованим, як тоді, коли він звідти повернувся. Виявилось, що, ознайомившись із змістом анкети, яку залюбки виповнювали інші, він, на здивовання урядовців, рішуче відмовився її підписати. "Краще пропаду з голоду під тином, ніж підпишу таку декларацію", — сказав він мені.

Але й тоді він не втрачав зацікавлення до суспільно-громадських справ і уважно за ними слідкував. Боляче сприймав непорозуміння у церковно-релігійному житті і реагував на них можливими для нього шляхами та з питомим йому тактом. Наприклад, коли в органі УГПЦеркви "Вісник" у ч. 8 за 1966 р. було вміщено реклямову для колегії св.

Андрія статтю одного з її студентів, то Іван Федорович вислав довгого листа до викладача Колегії, єп. Бориса. У листі подано, що автор статті “таки порядний невіглас в історії своєї Церкви”, і на доказ цього наводиться низку тверджень статті, м. ін. й те, що, згадуючи про високі духовні школи в Україні, зараховано до них Харківський Колегіум. Але ж він, твердить Власовський, “був відкритий вже під Росією, р. 1726, перетворений потім на Духовну Семінарію, яку і я закінчив, а це вперше почув, що отой Колегіум був одною з найсильніших твердинь українського народу”. Щодо згадок про братства у статті, Іван Федорович не погоджується з автором, який походження братств зв’язує з наступом католицизму, і Львівське братство називає Богоявленським, а Київське — Успенським, а треба навпаки. Або у статті подано, що Львівське братство проіснувало ще 112 років після прийняття унії в Галичині, хоч в дійсності минуло лише 8 років, бо Львівська єпархія прийняла унію тільки 1700 р. “А вже шедевром науковости... треба признати твердження про Січ Запорозьку, створену українським народом проти грабіжництва татар, ляхів і москалів, і що вона була “невід’ємною складовою частиною”... нашої рідної Української Православної Церкви”. Писати так, каже Власовський, це не мати належного поняття про Церкву, як Божу установу. Лист його закінчується так: “Я не роблю... секрета з оцих, тут висловлених, думок, в тому не маю нічого проти, коли цього листа дасте прочитати... Може в дечому цей лист буде корисний для добра установи, в якій я попрацював два академічних роки 1948—49 і 1949—50”.

На початку 1953 р. роблено спроби поєднання Православних Церков. Про це у Канаді писав “Вісник”, а в США “Українське Православне Слово”. І саме тоді митр. Іларіон звернувся листовно до Івана Федоровича з проханням написати статтю “З християнської есхатології”, себто про науку Правосл. Церкви про кінцеву долю людини й людства. У листі з 16 квітня І. Власовський відповів, що хоч він статтю написав, але не висилає для друку, бо тепер, під час акції поєднання, стаття, в якій митроп. Липківського не окреслено належно, несвоечасна. “Тому мені було дуже приємно прочитати у Вашому листі вістку про замір видання спільного для церков солідного журналу “Записки Богословського Товариства”, яке, очевидно, має постати. Може в тім журналі буде місце й час і для статті “З християнської есхатології”. У кінці цього листа є характерний для Власовського абзац: “Стати перед Престолом Божим, як ієрей, я недостойний по правилу св. Апостолів, бо взяв у супружество вдову”.

19 червня 1966 р. у Торонто, з нагоди 75-ліття поселення українців у Канаді, православний і католицький єпископи спільно, у сослуженні духовенства обох обрядів відправили молебень. Орган УГПЦ “Вісник”, ч. 14—15 1966 р., писав, що це вперше відбулася така знаменна подія. На статтю у “Віснику” Власовський відгукнувся листом з 6 листопада 1966 р. до митр. Іларіона. У ньому він поставився критично до спільного молебня, мотивуючи канонічними приписами та підкресливши, що це

суперечить дотеперішнім статтям у “Віснику”. “Як розглядати тепер многолітні протиунійні статті у “Віснику” та у “Вірі і Культурі, що й тепер продовжуються? Ще головніше: “Чи такий акт у житті Української Правосл. Церкви узгіднено з ієрархами тих трьох митрополій УПЦеркви поза Україною, між котрими довершено було молитовне об’єднання в р. 1960...”. У зв’язку із згаданим об’єднанням, він висловив жаль, що “вже шість років нема нарад... трьох митрополій, що увійшли у молитовне поєднання”.

У листі 10. 2. 64 р. до владики Мстислава, проф. І. Власовський висловлюючи свій жаль і смуток з приводу цього, як “довголітній церковний діяч, що більше як 40 років брав участь у боротьбі за відродження УПЦеркви, як історик нашої Церкви” зазначає, що “цей смуток невимовний ще й тому, що Ваша подорож, Ваша акція, яка, розуміється, виходить далеко за межі “чисто приватньої подорожі”, веде до розбиття Української Православної Церкви, що ясно вже накреслилось в тому, як поставилась до цієї справи УГПЦерква в Канаді”...

“Молитовно-Духовна Єдність 3-ох митрополій УПЦеркви поза Батьківщиною, соборно встановлена 30 квітня 1960 року у Вінніпегу загрожена. Кудя ми йдемо?”

Одночасно порушив Іван Федорович справу св. пам. прот. Миколи Малюжинського, з яким під час Другої світової війни разом перебував у Рівному у в’язниці, і де той закінчив життя мученицькою смертю з рук Гестапо. За життя о. Малюжинський мав розходження з митрополитом і, побоюючись дальшого замовчування заслуг покійного, І. Власовський у вищезгаданому листі пише: “...нам, старим працівникам на ниві церковній, треба стерегтися політичних і особистих пристрастей, керуючись у відношенні до тих чесних діячів, що відійшли від нас смертю своєю чи насильством, найбільш молитовним: О, звесели, Боже, їх у житлах праведних Твоїх (Я. Щоголів)”.

Багато уваги присвятив тоді Іван Федорович також справі старокалендарних греків. У Грецькій Церкві 1959 р. запроваджено було новий стиль; одначе 180 парафій, 50 монастирів, 500 духовних і біля мільйона вірних залишилися при старому календарі, і так створилось розбиття. Коли помер єдиний їхній старенький архієпископ, старокалендарники залишилися без ієрархії. Зорганізувавшись в окреме Братство, вони робили заходи дістати собі єпископат. Їхня делегація прибула й до митр. Ніканора, який приобіцяв їм допомогти, якщо це не буде суперечити канонам Церкви. Митрополит довго обдумував цю справу і вкінці звернувся до І. Власовського (лист з 4 жовтня 1959 р.), бо “Ви у мене єдиний, на якого пораду можу покластися...”. Іван Федорович, навівши найрізніші міркування, прийшов до висновку, що “втручання в цю справу й підтримування розколу в Елладській Церкві з боку УАПЦ, чи не викличе до УАПЦ настроїв, які зроблять невизнану досі в православному ієрархічному світі УАПЦ одіозною в очах ієрархів не тільки Елладської церкви, але й ряду інших Православних Церков. Я висловився б проти втручання в чужу церковну область, бо це втручання не може бути

оправдане канонами: Елладська Церква впровадженням нового стилю не впала в жадну ересь, залишається православною і має свою чисельну православну ієрархію”. Митр. Ніканор послухав цієї поради.

Не мало часу в останні роки його життя, присвятив Власовський співпраці й критичному оглядові церковних гасел в Енциклопедії Українознавства. 1957 р. його було запрошено до співпраці й прислано для ознайомлення зошити, що вже були видрукувані. Простудіювавши їх, Власовський гостро скритикував деякі дані енциклопедії (лист до гол. редактора з 9 січня 1958 р.). Про гасло “Берестейська унія” він писав, що називати її порозумінням з Римським престолом, це значить “в поняття Церкви вкласти цілком клерикальний зміст, противний розумінню цього поняття особливо в укр. православії, значить, . . . затемнити причини виникнення унії і страшної боротьби навколо неї впродовж 200 літ”. І далі: “Що на Правобережжі й Волині в кінці XVIII в. було “силоміць винищено укр. католицизм”, це неправда”. У гаслі “Богословіє на Україні”, критик звернув увагу на те, що воно “мовчить про “Православне ісповідання віри”... розглянене Київським собором 1640 р. і признане потім символічною книгою в цілому православному світі”. Далі він вказав, що у цій статті замовчано й “східньо-слов'янське православне богословіє XIX і поч. XX ст.”, причепивши йому назву якогось “синодального” богословія, “скерованого проти української богословської думки й системи” — не кажучи навіть православної...”. Засудивши невідповідний поділ на доби історії укр. Церкви, і навівши на це докази, автор листа вказує, що “посеред церковних православних діячів XVIII в. нема наших канонізованих святителів — Феодосія Чернігівського, Йоасафата Білгородського... нема архиеп. Симона Тодорського, знаменитого вченого...”.

Опрацьовуючи гасла, а найбільшим серед них було про Київську митрополію, проф. Власовський застерігався проти скорочень і змін, бо деякі гасла інших авторів ведуть “до баламуцтва читачів”. Редакція Енциклопедії дякувала йому (листом з 24 листопада 1958 р.) “за співпрацю і прихильність”. Проте таки трапились скорочення, і це знову викликало гострий протест автора у листі з 30 грудня 1959 р.

Цей протест проф. І. Власовський висловив такими словами:

“Не маю ні часу, ні охоти мотивувати кожную з своїх поправок, зроблених в тексті перередагованої моєї статті. Я бачу, що і в Енциклопедії Українознавства — Словникова частина — не залишені ті тенденції католицької акції, які проявлені в I Загальній частині її, що викликала таке обурення серед української православної еміграції. Я, що погодився стати співробітником у виданні Енцикл. Укр. в добрій волі злагодити негативне ставлення укр. правосл. громадянства до такої енциклопедії, де бракує об'єктивізму до історії його Православної Церкви, змушений признати, що наразі заведений в своїх надіях. Я не тільки не перевіряю матеріяла, що торкається Укр. Православної Церкви, а ще й написане мною перероблюється, грубо кажучи, на своє копито.

Тому, надсилаючи при цьому текст присланого мені машинопису з переробленою моєю статтю про Київську митрополію, в якому тексти мною від руки зроблені зміни й суттєві поправки, я дозволю собі внести редакційній колегії пропозицію: або ця скорочена стаття буде надрукована в Енци. Укр. в тому виді, як я тепер її висилаю зо всіма моїми поправками і без нових яких-будь змін за моїм підписом, або, в разі редакція на це не погоджується, статтю мені повернути, і статті про Київську митрополію мого авторства не поміщувати. Очевидно, що цим рішенням й питання про дальше моє співробітництво в Словниковій Енци. Українознавства. Коли б я, не бажаючи прикривати своїм ім'ям фальші історії своєї Церкви і уподобитись, після написання мною т.т. I—III “Нарису історії УПЦеркви”, гоголівській унтер-офіцерській вдові, яка “сама себе висікла”, змушений був залишити співпрацю у виданні ЕУ(2), то, очевидно, змушений буду також подати про це до відома українського православного громадянства з мотивацією свого відходу. Що відомості про Київську уніятську митрополію подані були б окремо, в цьому абсолютно не бачу ніякої незручності, бож це зовсім інше поняття, ніж Київська православна митрополія, і має свою окрему історію; Київська православна митрополія ніколи не була замінена уніятською.

Про рішення в порушеній тут справі не відмовте мене завідомити”.

Редакція, визнавши слушність вимог автора, виконала їх (лист з 5 лютого 1960 р.). Одначе пізніші особисті турботи І. Власовського та його посиленна праця над історично-богословськими творами фактично припинили його співпрацю в енциклопедії.

Питомими рисами Івана Федоровича були його правдивість, прямолінійність і скромність у відношенні до себе й своєї наукової праці.

У листі (24 грудня 1962 р.) до архієп. Мстислава він зазначає: “Я дуже далекий від думки про свою непомильність у моїх писаннях і завжди готовий признати, коли мене в чому поправляють або доповнюють”. Ці слова І. Власовський підтвердив у післямові до IV тому свого “Нарису Історії...”, де він, одначе, зацитував і прихильний відгук голови Православної Церкви в Америці, митроп. Іоанна: “Ваша скромно названа праця “Нарис історії Укр. Правосл. Церкви” є особливо цінним вкладом у наше знання доріг нам дорогої минувшини, якою Боже Провидіння воліло провести наше церковно-національне життя до теперішніх днів”.

Роздумуючи над шляхами нашої Церкви, І. Власовський у згаданій післямові пише, що не відчуження, не ізоляція, а всехристиянська духовна єдність є кличем сучасности. Для признання в православному світі автокефалії “де юре” зовсім непотрібно, щоб наша Церква, з її близько тисячелітнім існуванням, наперед підпорядкувалась іншій Церкві. І далі автор додає: “І велику духовну радість на заході мого життя я відчув би, коли б і моя історична праця послужила..., як довід правди для признання Української Православної Церкви.”

Показним для праці І. Власовського, як історика нашої Церкви, є віра в її світле майбутнє, віра в те, що, проходячи нині тернистий шлях під безбожною владою, Церква сповнюватиме у майбутньому, як і в

минулому сповнювала, спасенну роллю і що займе належне їй місце у Вселенському Православ'ї. Особисто він був проповідником нашої церковної єдності, ставши дороговказом для вірних усіх юрисдикцій Українських Православних Церков.

Також у своєму особистому й родинному житті він був зразком справжнього християнина, якого поступовання було завжди у згоді з його моральними засадами. Про цю сторінку його морального образу тут не згадується, поскільки вона освітлена в інших згадках про нього у цьому збірнику.

Проте не зайвим буде згадати ще про одну справу з життя проф. І. Власовського, яка стала відомою лише невеликій групі його приятелів і то після його смерті. Маю на увазі його тестамент, власне розподіл у ньому невеликої грошової спадщини, що після відтягнення всіх витрат, пов'язаних з похороном, становила суму \$2789.95. Цю суму покійний розподілив так:

1. На катедру св. Володимира в Торонто 20%	\$450.00
2. На храм св. Симона в Парижі 10%	225.00
3. На Фундацію ім. Т. Шевченка 15%	337.50
4. На догляд за могилою	500.00
5. Решту розподілив малими сумами між близькими йому особами.	

Цей розподіл грошової спадщини посмертний опікун п. Іван Гордієнко зробив у присутності близьких до І. Власовського осіб: митр. прот. Д. Фотія, М. Мухи, В. Магденко та І. Міщени, які своїми підписами ствердили правдивість розподілу спадщини І. Власовського згідно з його волею.

Др. М. Бойко

БІБЛІОГРАФІЯ
НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ПРОФ. І. ВЛАСОВСЬКОГО

(Зібрав М. Муха; впорядкував д-р М. Бойко)

Нижчеподаний список друкованих праць і статей проф. Івана Власовського далеко не повний. Він охоплює переважно еміграційну добу після 1945 р., але у ньому немає багато матеріалів до 1939 р. Сьогодні їх зібрати майже неможливо, а головне нам недоступна періодика Волині початку Другої світової війни, де професор вміщував багато своїх праць.

С к о р о ч е н н я :

УПК — Український Православний Календар, Видає УПЦ в США, Бавнд Брук, 1951.

УПС — Українське Православне Слово; релігійно-громадський місячник, Бавнд Брук, 1951.

РЦ — Рідна Церква, орган УАПЦ в Німеччині. Новий Ульм, 1951.

I: — Означає “в”.

1. МОНОГРАФІЇ, РОЗВІДКИ, СТУДІЇ

(За розділами й абеткою)

АРХИПАСТИРСЬКИЙ ювілей Високопреосвященнішого Митрополита Полікарпа, 1932—1952. Видання Ген. Церковного Управління УАПЦ у Великій Британії, 1952, 16 стор. Портрет.

ЖИВЕ СЛОВО. Збірник духовних бесід на церковні свята й різні випадки. Нью-Йорк, Українська Православна Церква в США; Науково-Богословський Інститут, 1958—60, 2 томи.

КАНОНІЧНІ й історичні підстави для автокефалії Української Православної Церкви. Доповідь на Церковному З'їзді УАПЦ 25—27 грудня, 1947. Відбитка місячника “Богословський Вісник”.

КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА Лавра та її історичне значення. Торонто, 1968.

КНЯЗЬ К. К. Острозький, знаменитий патрон і оборонець православ'я в історії українського народу (350-річний ювілей від дня його смерті 1608—1958. Нью-Йорк, УПЦ в США; Науково-Богословський Інститут, 1958, 64 стор.

КОРОТКА історія Православної Церкви. Підручник для шкіл. Видання УАПЦК, 1948.

НАРИС історії Української Православної Церкви. Нью-Йорк-Бавнд Брук, Українська Православна Церква в США. 1955—1958. 4 томи в 5-ти книгах.

З м і с т :

- т. I. а) Християнство на українських землях до охрищення України-Руси.
б) Охрищення Руси при св. князі Володимирі Великому і заснування Української Церкви.
1-ша доба: Українська Церква від її заснування і до татарської навали та упадку Києва і Київської Державности (988-1240).
2-га доба: Українська Православна Церква від занепаду Київської Держави до поділу Київської митрополії на Київську і Московську (1240-1458).
3-тя доба: Українська Православна Церква в Польсько-Литовській державі до підпорядкування її (Київської митрополії) Московській патріархії (1458-1686). 294 стор.
- т. II. Продовження 3-тньої доби I тому; 390 стор.
- т. III. 4-а доба: Православна Церква українського народу в складі Російської Православної Церкви (1686-1917). 390 стор.
- т. IV. Част. 1. 5-а доба: Відродження Української Православної Церкви в добу національного відродження українського народу... (1914-1918). 384 стор.
- т. IV. Част. 2. (Продовження 5-ої доби): 416 стор.

РЕЦЕНЗІЇ:

ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н. "Важлива праця про Українську Православну Церкву". I: *The Slavonic and East European Review*, vol. XLII, no. 99, 1964.

Цю рецензію передрукував "Канадійський Фармер" ч. 49, 5. 12. 1961.

КОВАЛІВ П. "Останній том праці І. Власовського. З історії Української Православної Церкви". I: УПС, ч. ?, 1966.

ДЕРЖАВИН В. "Тенденційна історія Церкви". "Визвольний Шлях", 7. X. 1953, стор. 1199-1900.

"МІТ проф. І. Власовського про прадідівську віру". I: *Світло*. Критичні нотатки. Ч. 4, квітень 1955, стор. 34-35.

СОЛОВІЙ М. ЧСВВ. "Ліквідація, чи самоліквідація УАПЦ в Україні". "Світло", ч. 6, 1955, стор. 32.

ОМС. "Національна Церква". I: *Світло*, ч. 2, 1959, стор. 73-75.

ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н. "Нарис історії Української Православної Церкви І. Власовського".

Українська Православна Церква в часі Другої світової війни, 1939-1945 рр. Мюнхен, 1946. (Ротаційне видання).

ЯК ВІДБУВАЛИСЯ собори в давній Українській Православній Церкві. Нью-Йорк, УПЦ в США; Науково-Богословський Інститут, 1954, 32 стор.

OUTLINE history of the Ukrainian Orthodox Church. Translation by M. J. Diakowsky. New York, Ukrainian Orthodox Church of U.S.A. 1956, v. 1.

2. СТАТТІ НА ІСТОРИЧНІ ТЕМИ

БЕРЕСТЕЙСЬКА церковна унія 1596 року. I: "В обороні віри". Торонто, Видання Братства св. Володимира, 1952, ч. 1.

В КИЇВСЬКІЙ Духовній Академії 50 років тому. I: УПК, 1956, ст. 80-90, іл. ВСЕСВІТНІСТЬ і національність християнства. I: РЦ, ч. 74, 1968.

ДО ПРИЗНАЧЕННЯ синодом Московської патріархії єп. Дмитровського Філарета архієпископом Київським і Галицьким. I: УПС, 1966, ч. 12, ст. 7-8.

ЗАПОВІТ Св. Рівноапостольського кн. Володимира Великого. I: УПС, чч. 7-8, липень-серпень 1968, ст. 3-4.

ІДЕЯ українського патріархату в XVII ст.; реферат на зібранні Українського Православного Братства св. Володимира, Торонто, 13. 11. 1955.

ІСТОРИЧНА роля т-ва "Просвіта" на Зах. Волині; із спогадів просвітянина. I: УПС, ч. 6, червень 1968, ст. 5-7; чч. 7-8, 1968.

МІЖДЕРЖАВНА боротьба за митрополичу катедру на слов'янському сході Європи в 14-15 вв. I: Церква і Нарід, 1952: ч. 2, ст. 10-12; ч. 3, ст. 11-13; ч. 4, ст. 7-10; ч. 5, ст. 7-10.

МОСКВА — третім Римом під безбожною владою. I: Церква і Нарід, 1949, квітень-травень, ст. 26-34.

ПАВПЕРИЗАЦІЯ духовенства. I: Церква і Нарід, ч. 15, 1938, ст. 183-189.

ПОЕЗІЯ Шевченка в світлі релігійної думки. I: Церква і Нарід, ч. 3-4, 1935, ст. 76-87.

ПРАВОСЛАВІЄ і католицтво, 1054-1954. I: УПК, 1954, ст. 87-94, іл.

ПРАВОСЛАВНІ в боротьбі з унією. I: Церква і Нарід, ч. 25, 26. 5. 1935.

ПРАВОСЛАВНІ українські монастирі в минулому і тепер. I: Церква і Нарід, чч. 5-6, 1950, ст. 11-21.

СПРАВА церковної господарки; доповідь на церковному з'їзді в Луцьку, 5-6 червня, 1927, він же і головував на з'їзді і доручав ухвали митр. Діонісію. I: Нарис іст. укр. прав. Церкви, т. 4, ст. 47 і 50.

СТОЛІТНЯ боротьба Галицької землі проти Берестейської унії, 1596. I: Віра і знання, Нью-Йорк, Науково-Богословський Інститут при УПЦ в США, 1954, т. 1, ст. 53; також I: УПК, 1955, ст. 97-104, іл.

ФОРМУВАННЯ народного християнства в XIII-XV вв. в старій українській Церкві. I: Церква і Нарід, 1950, чч. 11-12, ст. 10-13.

ХАРАКТЕР релігійности українського народу в першій добі історії української Церкви. I: Церква і Нарід, 1951, ч. 1, ст. 14-15.

- ХРИСТИЯНСЬКЕ ЖИТТЯ та його характер в Україні XVII віку. I: В обороні віри, част. 2, ст. 7-36, Торонто; Вид. Православного Братства св. Володимира, 1956.
- ЦЕРКВА і держава. I: УПК, 1971, ст. 71.
- ЩО ТАКЕ автокефальність Церкви. I: Церква і Нарід, Вінніпег, 1951, ч. 2, ст. 6-9; ч. 3, ст. 5-9; I: УПК, 1952, ст. 68-78.
- ЮНАЦЬКІ церковні братства в старовині. I: Церква і Нарід, ч. 22, 1937, ст. 753-758.
- ЯК ВІДБУВАЛИСЯ собори в давній Українській Православній Церкві. I: Живе слово, Баунд Брук, Науково-богословський Інститут, 1954, ст. 32.
- ЯК НА УКРАЇНІ 75 літ тому ховали Тараса Шевченка. I: Церква і Нарід, 1936; I: УПК, 1961, ст. 92-96.

3. НАУКИ НА БОГОСЛОВСЬКІ ТЕМИ

- БЕЗСМЕРТНА людина... I: УПС, чч. 11-12, лист.-груд. 1967, ст. 2-3.
- У НАДВЕЧІР'Я Різдва Христового. I: РЦ, ч. 37, 1959.
- ВВЕДЕННЯ до храму Пресвятої Богородиці. I: РЦ, ч. 60, 1964; ч. 72, 1972.
- ВОЗНЕСЕННЯ Господне відкриває небо людям; що тако небо? I: РЦ, ч. 62, 1965.
- ВОІСТИНУ Воскрес! I: РЦ, ч. 66, 1966.
- ВОЗНЕСЕННЯ Господне і Друге Його Пришестя. I: УПС, ч. 5, травень 1969, ст. 2-3.
- ДІЙСНІСТЬ і згідність св. Євангелії. I: РЦ, ч. 38, 1959.
- ЄВАНГЕЛІЄ Христове як Боже об'явлення людям... I: УПС, ч. 10, жовтень 1968, ст. 2-3.
- ЖОНИ-МИРОНОСИЦІ. I: УПС, ч. 4, квітень 1969, ст. 4-5.
- МОРАЛЬНИЙ Образ Христа... I: УПС, ч. 11, лист. 1968, ст. 2-3.
- НА ДЕНЬ Хрещення Господнього. I: Р.Ц. ч. 57, 1964.
- НЕДІЛЯ св. Праотців. I: УПС, ч. 12, грудень 1968, ст. 2-3.
- НЕДІЛЯ Самарянки. I: УПС, ч. 5, травень 1968, ст. 2-3.
- НОВИЙ Рік. I: УПС, ч. 1, січень 1969, ст. 3-4.
- ПОДЯКА Богові. I: РЦ, ч. 68, 1966.
- ПЛОДИ віри людини... I: УПС, ч. 6, червень 1969, ст. 2-3.
- ПЛОДИ покаяння. I: РЦ, ч. 65, 1966.
- ПОКЛОНИ. I: УПС, ч. 3, березень 1969, ст. 2-3.
- ПРАВДИВЕ християнське богочитання. I: РЦ, ч. 70, 1967.
- ПРАВОСЛАВНО-християнське моральне богословіє. I: Науково-богословський Інститут при УПЦ в США, 1973.
- ПРЕОБРАЖЕННЯ Господне. I: РЦ, ч. 75, 1968.
- ПРЕПОДОБНА Марія Єгиптянка. I: РЦ, ч. 69, 1967.
- РЕАЛЬНІСТЬ Воскресіння Христового. I: УПС, ч. 4, 1968, ст. 4-5.
- СВЯТО Вселенської Церкви Христової. I: УПК, 1957, ст. 90-97.

СВЯТО мучениць Віри, Надії, Любови та їхньої матері Софії. І: РЦ, ч. 59, 1964.
СВЯТИЙ пророк Ілія. І: РЦ, ч. 64, 1965.
СИЛА Духа Святого. І: РЦ, ч. 71, 1967.
СЛОВО на неділю Всіх Святих. І: УПС, ч. 6, червень 1968, ст. 2-3.
СОБОР св. Архистратига Михаїла. І: УПС, ч. 11, лист. 1969, ст. 2-3.
СОБОР Трьох Святителів. І: РЦ, 61, 1965.
СПРИЙМАННЯ Слова Божого... І: УПС, ч. 10, жовтень 1969, ст. 2-3.
СТРИТЕННЯ Господне. І: УПС, ч. 2, лютий 1969, ст. 5-6.
ХРИСТИЯНИН, як член своєї нації. І: РЦ, ч. 794, червень 1973 (Це 43-ій розділ з останньої передсмертної праці проф. І. Власовського "Православно-християнське моральне богослов'є" І: Науково-богословський Інститут при УПЦ в США, Бавнд-Брук, 1973).
ЧИ МОЖЕ БУТИ знищена релігія. І: УПС, ч. 10, жовтень 1967; ч. 9, 1968.
ЧОЛОВІК — Храм Бога Живого... І: УПС, ч. 9, вересень 1969, ст. 2-3.
ЧУДО й наука... І: УПС, ч. 7-8, липень-серпень 1969.
ЧУДО навернення до Христа св. ап. Павла. І: РЦ, ч. 67, 1966.
ШЛЯХ апостольства — шлях саможертви. І: РЦ, ч. 87, вересень 1971.

4. БІОГРАФІЧНІ ЗАМІТКИ

ГРІШНИЙ світ Михайла Коцюбинського; у 25-річницю смерті письменника. І: Церква і Нарід, ч. 8-9, 1938, ст. 351-357.
КНЯЗЬ К. К. Острозький, знаменитий патрон і оборонець православ'я в історії українського народу. І: УПК, 1958, ст. 89-99, іл.
МИТРОПОЛИТ Іоан "Благовістя слова Божого" Р. Б. 1951 - 1952. І: Церква і Нарід, ч. 5, 1951.
МИТРОПОЛИТ Олександр Іноземцев. І: Богословський вістник, Мюнхен, чч. 1-2, 1948, ст. 68-75; 64-66.
НА ДЕНЬ 75 роковин народження Владики Митрополита Полікарпа. І: Церква і Нарід, Вінніпег, 1950, чч. 5-6, ст. 36-39.
ОСИП Юрій Федькович. І: Церква і Нарід, ч. ?, 1938, ст. 90.
ПРОФ. О. І. ЛОТОЦЬКИЙ, як церковний діяч. І: УПК, 1966, ст. 91-97.
Т. ШЕВЧЕНКО, як християнин. І: УПС, ч. 3, 1968, ст. 4-6.

5. МІРКУВАННЯ, ВИСЛОВИ, ЗАУВАГИ ТОЩО

ВИДАННЯ журналу У.А.П.Ц. "Церква і життя". І: В обороні віри. Торонто, Вид. Українське Православне Братство св. Володимира, част. 4, 1959, ст. 57-66.
ВІДКРИТИЙ лист до митр. Діонісія членів метрополітальної Ради, дня 17. 7. 1929. Листа підписали: М. Чернявський, І. Власовський, В. Соловій і С. Хруцький.

- ВІДКРИТИЙ лист посла Івана Власовського до Митрополита Варшавського і Волинського Діонісія. І: Діло, Львів, ч. 111, 22. 5. 1929 (Справа анатема на А. Річинського).
- ДЕСЯТЬ літ тому. І: УПК, 1953, ст. 97-102 (Положення УПЦ під час Другої світової війни; ліста замордованих священників на Волині; правні акти тощо).
- З ПРИВОДУ провокації “Слова Істини” — апель до української православної думки. І: Церква і Нарід, Вінніпег, березень 1950.
- “ЗА СОБОРНІСТЬ”. Луцьк. Неперіодичний орган т-ва ім. П. Могили, ч. 1, 1932, ч. 9, 1935 (всього вийшло 9 чисел). Редактор Іван Власовський. Орган соборницької ідеології церковного ладу. Статті друкувалися українською, білоруською і російською мовами.
- ЛИСТ до Проводу УПЦ в США з приводу посвячення пам’ятника в Бавнд Бруку. І: УПС, 1965, чч. 11-12 (лист.-груд.), ст. 7.
- ЛИСТ до редактора “Рідної Церкви” А. Дублянського. І: РЦ, ч. 3-5, травень-червень 1953.
- ЛИСТ — кондоленція ВШній Раді Митрополії УГПЦК з приводу смерти Бл. П. Митрополита Ніканора. (З 23. 3. 1969). І: РЦ, ч. 79, 1969.
- НА ЗАКЛИК Собору. УПС, ч. 2, лютий 1965, ст. 6-7 (З нагоди резолюцій Собору).
- НА ПЕРЕЛОМІ, редакційна, І: Церква і Нарід, Вінніпег, чч. 7-10, ст. 10-25 і 17-25.
- НАШІ цілі. І: Церква і Нарід, ч. 1, 1935; ст. 11-12 (Про мету цього органу).
- НОВІТНІ методи навчання релігії в школі. І: Церква і Нарід, ч. 1, 1938, ст. 20.
- ПЕРЕДСОБОРОВІ думки чч. 9-10, 1949, ст. 19-24; ч. 11, 1949, ст. 15-22; ч. 12, 1949, ст. 19-28; чч. 2-4, 1950, ст. 10-18; ч. 5, 1950, ст. 17-25.
- УВАГИ на тему “Ламання канонів” в “Слові Істини”. І: Церква і Нарід, грудень 1949, ст. 29-32.
- ЦЕРКВА І НАРІД; приватний орган тоді архієпископа Мстислава, ч. 1, 1949, число останнє 5 (25). Редактор Іван Власовський; видавець первоєрарх УГПЦК у Вінніпегу.
- Ця сама назва виходила в Кременці, 1935-1938.
- ЯК БУЛО з обранням на Київську катедру архієпископа Іларіона (Огієнка) року 1941. І: Церква і Нарід, 1949, квітень-травень, чч. 71-72).

6. ДО БІОГРАФІЇ РОДИНИ ВЛАСОВСЬКИХ

- Бл. п. ПРОФ. І. Ф. ВЛАСОВСЬКОГО; повідомлення Українського Православного Слова про упокоєння: 10-го жовтня 1969 р. на 86 році життя.
- 85-ліття проф. І. Ф. Власовського. І: УПС, ч. 10, жовтень 1969, ст. 9.
- ВЛАСОВСЬКИЙ ІВАН. Вінок на могилу Св. П. моєї дружини; І: УПС, 1968, ч. 1, ст. 22-23.

ІВАНІС В. Вшанування 75-ліття проф. І. Ф. Власовського. І: В обороні віри. Торонто, Вид. Православного Братства св. Володимира, 1959, ст. 132-151.

КУЛЬЧИНСЬКИЙ ФІЛИМОН. Проф. І. Ф. Власовський, 1883-1968; коротка біографічна замітка. І: УПС, ч. 11, 1968, ст. 5-7, світлина.

РІЗНЕ: ВІНОК на могилу св. пам. Дружини. І: УПС, ч. 1, 1968.

ПОДЯКА всім, хто привітав проф. І. Власовського з його ювілеєм. І: УПС, грудень 1958.

Архиепископ Михаїл

МОЇ ЗУСТРІЧІ З ІВАНОМ ВЛАСОВСЬКИМ

Уперше я побачив його 1909 р. у Києві, коли він був студентом Духовної Академії, а я навчався на дяківсько-диригентських курсах та співав в Архиерейському хорі у Михайлівському Золотоверхому монастирі. Він часто приходив у монастир, любив бувати на богослужбах та слухати мистецький спів хору. Потім зустрічі перервались, і я не бачив його понад тридцять років.

Побачились ми знову у жовтні 1942 р. у Луцьку, куди, як єпископ, я поїхав на запланований Собор єпископів. Але німецька влада не дала дозволу на Собор, і він відбувся лише як “нарада” єпископів. Тоді я вже ближче познайомився з Іваном Федоровичем, бо на Соборі він мав дуже складне й відповідальне становище — фактичного консультанта, до якого зверталися за порадою і у великих, і у дрібних справах. Зокрема він дораджував порозумітися з волинським архієпископом Алексієм, який тоді очолював окрему т. зв. “Українську Автономну Церкву”. Собор доручив виконати це Київському архієп. Никанорові і єп. Переяславському Мстиславові. З ними поїхав І. Власовський, що був довгий час секретарем Волинської консисторії. Їхня місія була успішна, бо архієп. Алексій погодився на об’єднання, і вони видали спільний комунікат про те, що існує тільки одна Українська Автокефальна Православна Церква. Це була велика радість для усього духовенства, бо всі боліли душею через роз’єднання. Я зачитував цей комунікат священикам-автономістам і при візитаціях служив з ними у їхніх парафіях.

Та, на жаль, не довга була ця радість. Єпископи-автономісти за-протестували, твердячи, що архієп. Алексій це зробив без порозуміння з ними. Це відразу використали німецькі комісарі, які були проти кожного об’єднання українців. Вони змусили архієп. Алексія зняти свій підпис і уневажнити акт об’єднання. Можна уявити, як глибоко журився Іван Федорович цим черговим нещастям. Сумували і ми, учасники собору. Генеральний комісар Миколаївської області викликав мене з Єлисаветграду до Миколаєва й офіційно сповістив, що об’єднання уневажене та що я не повинен поминати митроп. Полікарпа. Коли я заявив, що правила нашої Церкви наказують нам поминати й молитися за церковних зверхників, то він сказав: “То й моліться, але ви підлягаєте тільки мені й мусите мешкати там, де я”. А коли я сказав, що в Миколаєві немає приміщення, то він наказав повернути вірним прекрасний храм Симеона Богоприїмця, у якому тоді була майстерня направи авт. Храм був знищений, заллятий нафтою і смаровидлом і тяжко було нам його вичистити й обладнати.

Тоді ж посипались репресії на митр. Полікарпа й на Власовського. На Владика накладено було домашній арешт, а Іван Федорович побував у кігтях Гестапо та зазнав в’язниці, з якої мало хто виривався.

Тільки Промисел Божий врятував його, мабуть для того, щоб він ще міг попрацювати на добро Церкви.

Після закінчення Другої світової війни, я побачився з Іваном Федоровичем у Німеччині, в Мюнхені, куди я прибув 15 серпня 1946 р. Тут була вже обладнана церква у побитому бомбами будинку, була й громада вірних з молодим священиком, о. Палладієм Дубицьким, усі бажали якогось діяння, а либонь найбільше — Власовський. Його було обрано секретарем парафіяльної громади, а освітня комісія парафіяльної ради прийшла до думки заснувати педагогічний інститут. Однак, за порадою митр. Полікарпа, а він порозумівся з І. Власовським, вирішили, щоб зарадити пекучій недостатці священиків, заснувати Богословсько-Педагогічну Академію. Знайшлося 25 професорів, записалося 100 студентів, які власними силами впорядкували пошкоджений у війні будинок, здобутий через міністра освіти, і 2 лютого 1947 р. я, як куратор академії, разом з митр. Олександром, його освятили. Розпочалась наука.

А на Івана Федоровича чекали інші завдання. На Соборі єпископів був обраний Синод: голова — митр. Полікарп, заступник — архієп. Михаїл, канцлер — єп. Платон, член Синоду — єп. Мстислав, що його дорадником став Іван Федорович. На цьому становищі, у незвичайно тяжких обставинах, його досвід і знання були особливо цінні, і всі розпорядження церковних зверхників носили відбиток його поглядів.

Тим часом багато православних виїхало на працю до Бельгії, і їм треба було дати духовну опіку; я погодився на цю місію і виїхав туди у листопаді. Дещо пізніше Консисторія Гр.-Правосл. Церкви у Канаді запросила Власовського як професора до Колегії у Вінніпегу і так наші життєві стежки знову розійшлися.

Я також, на запрошення Консисторії і з благословення митр. Полікарпа, прибув до Канади 14 травня 1951 р. Там, у Торонті, застав Івана Федоровича, куди він переїхав після невдалого побуту у Вінніпегу. У Торонто він також не міг бути без творчої роботи і став працювати над великим чином свого життя, “Нарисом історії” нашої Церкви. Нікому він не говорив, що її пише, лише часто розпитував мене про події у Києві в роках революції. Ми довідалися про цю працю тільки тоді, коли в Америці вийшов її перший том. І все таки, не зважаючи на таку відповідальну навантаженість, він знаходив час працювати у Братстві св. Володимира, як дописувач, чи як редактор надісланих статей. Окрім того, він писав богословські статті до “Українського Православного Слова” і до інших журналів та випустив книгу глибоко-змістовних проповідей. А як щирий християнин, він з своєю достойною дружиною щонеділі бували у церкві.

Його дружина Катерина Іванівна була вірною подругою його працюючого життя. Навіть, коли вона занедужала й поступово губила зір, то й тоді силкувалася готувати поживу, щоб не відривати Івана Федоровича від його творчості. Проте, її недуга посилювалась, він це тяжко переживав і завжди був біля неї у лічниці. Її смерть була для нього

страшним ударом, він плакав, як дитина, і цілком розгубився. Потішаючи його, я якось сказав: “з Вашою глибокою вірою, не можна так побиватися, бо таке побивання стає ніби протест Богові. Вона вижила свій вік, і Господь покликав її. Візьміть себе в руки”. Він трохи заспокоївся, але тяжкі переживання загострили його шлункову недугу. Він зліг і просив свого лікаря д-ра Деберу покласти його в шпиталі у ту саму кімнату, де раніш перебувала його дружина. Не довго довелося йому там бути, — Господь покликав і його.

Похорон відбувся у переповненому катедральному храмі св. Володимира. Хоронили його два архиереї, — архиєп. Михаїл і архиєп. Мстислав, — та вісім священників, між ними і його вихованці.

Відійшов великий муж, богослов, історик Церкви, вірний син Православної Церкви. Він і для мене був ходячою енциклопедією богословського знання, до якої я не раз звертався за компетентними інформаціями.

Віриться, що Господь наш сказав йому: “Добрий рабе і вірний, увійди в радість Господа твого”.

Прот. Анатолій Дублянський

ДЕЩО З ЛИСТУВАННЯ З ПРОФ. І. Ф. ВЛАСОВСЬКИМ

Згадуючи свої молоді літа, в моїй пам'яті з'являються постаті діячів українського відродження на Волині двадцятих-тридцятих років нашого століття, серед яких визначне місце займає бл. пам. проф. Іван Федорович Власовський. Велика різниця віку й обставин, в яких ми тоді перебували, були причиною, що наше знайомство спочатку обмежувалося до того, що я з бачення й преси знав Івана Федоровича, а він про мене може й не чув. Щойно в роках 1937-1938, коли я надіслав кілька статей до редакційного ним журналу "Церква і Нарід", органа Волинської Духовної Консисторії в Кременці, і ці статті були видруковані, ми взаємно запізнались. Про ті часи згадав Іван Федорович в листі до мене з 22 лютого 1953 року, коли я вислав йому три перші числа "Рідної Церкви", й він, довідавшись з них, що я став у грудні 1951 р. священником, писав: "Коли вітаю Вас з радістю в кадрах священства, то роблю це щиро, пізнавши Вас з часу, як дописували в "Церква і Нарід" доби видання його кременецької".

Наше знайомство скріпилося ще на рідних землях за німецької окупації. Тоді ми вже зналися особисто, зустрічаючись у митрополита Полікарпа. Коли вже на еміграції, десь в одну з неділь у травні 1946 р., я вперше був на Службі Божій в церкві на Дахауерштрассе в Мюнхені й там стрівся з проф. І. Власовським, ми обоє щиро втішилися й сердечно розцілувалися, як старі знайомі.

Перший лист, який я одержав від Івана Власовського на еміграції, був з датою 18. III. 1951 р. Він дякував мені за надіслане для журналу "Церква і Нарід", що виходив тоді в Грімсбі (Канада) моє інтерв'ю зі зверхником Лотишської Православної Церкви митрополитом Августиним (Петерсоном), що тоді перебував у санаторії в Гавтінгу, біля Мюнхену. В тому листі згадав про своє знайомство з його попередником архієпископом Іоанном (Поммером) та про цікаві матеріали з питань, що їх порушував у згаданому інтерв'ю митр. Августин, які залишилися в архіві митрополита Ніколая (Ярушевича) в Луцьку, але потім в часі Другої світової війни пропали. В тому ж листі проф. І. Власовський, порушуючи актуальні церковні питання у нас, висловив важливу богословську думку, що Церква — це "самовартісна й вічна цінність, яка стоїть вище і держави, і нації, відродженню яких вона сприяє, але ними не повинна бути поневолена і проковтнута."

Як в цьому листі, так і в інших пізніших, що їх писав до мене (а також, як знаю, й до покійного митрополита Ніканора), проф. І. Власовський порушував часто багато гострих актуальних питань, які можуть бути дуже цікаві для майбутнього історика, але публікація їх тепер з огляду на людські пристрасті покищо неможлива.

В другому, вже згаданому вище листі до мене з 22 лютого 1953 р., писав він: “Думаю, що й “Рідна Церква”, аби тільки мали необхідні засоби на друк цього пожиточного органу, Вашою жертвенною працею вдержитися, буде виходити. З цією назвою видавали, а краще сказати почали видавати, бо вийшло, здається, тільки числа два-три, — ми з А. В. Річинським церковно-громадський часопис після Луцького церк. з’їзду 1927 року. Ваша “Рідна Церква” робить симпатичне вражіння своїм примиряючим напрямком посеред тієї сварні, взаємних наклепів, якими досить вже скомпромітували укр. православіє нашого часу деякі з т. зв. церковних органів, особливо в Америці... Було б дуже бажаним, аби “Рідна Церква” вдержалась і на цій шляхотно-християнській позиції щодо внутрішнього українського церковно-православного життя і була органом християнської думки й почуття в свідомості страшної антихристиянської доби, яку переживаємо...”

Серед прикрих явищ нашої доби у своєму листі Власовський вказує на те, що Церкву зводиться деким до ролі однієї з організацій на службі нації, “тоді як Господь сказав дияволу при спокусах: “Господеві Богові твоєму поклонися і **Йому Єдиному** послужиши”. Отже служба Богові покликання чоловіка, а вже служіння Богові веде до служіння людям, а не навпаки”.

З 1953 р. почалося між нами листування, яке було досить широким у 1954 р. У роках 1955 до 1957 наступила, мабуть, перерва, бо з тих часів не збереглося в мене листів проф. І. Власовського, який у тому часі інтенсивно працював над історією Української Православної Церкви. Відновилося це листування в 1958 р. і тривало до 1959 р. Потім знову до 1962 р. була перерва. З 1963 р. і 1964 р. збереглося в мене декілька листів професора. В 1965 і 1966 роках знову наступила перерва у листуванні, й відновилося воно в 1967 р. та тривало майже до самої смерті Івана Федоровича.

У листах чимало матеріалів до біографії і умов життя професора. Ось так, у згаданому листі з 22 лютого 1953 р., він пише: “Запрошений сюди, в Канаду, як професор Колегії св. Андрія у Вінніпегу, зараз, по двох академ. роках 1948-49 і 49-50, проживаю в Торонто, а займаюсь — миттям посуду і чищенням цибулі й картоплі в “харчевні”, за яку працю маю тижнево 12 дол., а дружина для тієї ж харчевні готує голубці за 50 центів денно, — це головне джерело нашого бюджету”.

У своїх листах я звертався до професора про написання статей до “Рідної Церкви”. У роках 1954 до 1958 проф. І. Власовський нічого не зміг надіслати, бо був дуже зайнятий писанням історії Української Православної Церкви. Про цю подію він сповістив мене листом з 14. V. 1954 р.: “Я тепер дуже зайнятий, бо УПЦ в ЗДА замовила мені “Історію Української Православної Церкви”, увільнивши мене від праці в ресторані і взявши мене на утримання... Хоч багато в мене є й написаного, але тепер я друкую все на машинці і написане давно виправляю,

змінюю". На замовлення проф. І. Власовського я купив йому працю німецького теолога Фр. Гейера "Православна Церква в Україні з 1917 по 1945 роки", на тему якої було в нас кілька листів. Крім праці над історією Української Православної Церкви проф. І. Власовський у тому часі ще співпрацював у радіо "Голос Канади", куди майже щотижня давав релігійні статті, за що одержував певну винагороду, без якої йому було б тяжко прожити, одержуючи тільки допомогу від УПЦеркви в США.

Деякі з цих статей і проповідей Іван Федорович надіслав мені пізніше для "Рідної Церкви" в 1958 і 1959 роках, і вони були видрукувані в журналі в 1959 р. Опісля, з кінця 1963 року проф. І. Власовський надсилав систематично ці проповіді, й вони друкувалися майже в кожному числі "Рідної Церкви" в роках 1964 до 1968 включно. Видрукувані пізніш в роках 1970 і 1971, після його упокоєння, це вже передруки зі збірки його проповідей "Живе Слово", що ще за свого життя він радив мені робити. Не знаю, до якого року працював Іван Федорович в радіо "Голос Канади". Надсилані мені проповіді були з архіву, копії тих, що їх ще в п'ятдесятих роках давав І. Власовський для цього радіо.

У відповідь на моє привітання Івана Федоровича з його 75-літтям, у листі з 29 серпня 1958 р. він писав мені: "Приношу Вам сердечну подяку за пам'ять про моє свято, якого удостоїв мене Милосердний Господь. Коли я сидів за німецької окупації в Рівенській в'язниці, в одній камері з умученим о. Миколаєм Малюжинським, то щиро молився по ночах, щоб Господь удостоїв мене дожити до 60 літ, до дня Успіння Божої Матері; не знаю, чому мені здавалося тоді це так бажаним дожити до круглої цифри. І коли дожив до цього дня, то постало внутрішнє переконання, що й тюрму цю переживу, дякував Богові, що дав мені 60-ліття. А тепер ось пройшло від того часу смертельної небезпеки вже 15 років, в часі яких дав Господь немало написати та й, крім пера, послужити Церкві Божій в нашому еміграційному житті. На все Господня воля!"

У кожному з листів І. Ф. згадував про свою працю над "Історією Української Православної Церкви". Так і в згаданому вище листі писав він: "IV том Історії (зараз пишу про церк. життя УАПЦ по соборі 1921 р. в Україні) дає клопоту багато, щоб написати правду і в той же час не викликати пристрастей, яких і без того досить в укр. емігр. житті".

У листі з 6 вересня 1964 р. пише: "Був би вдячний Господеві, коли б зміг я написати далі історію нашого церковного життя в добі таборів в Європі, до якої тепер перейшов". І Бог допоміг йому закінчити її в 1965 році, ще за життя своєї дружини, яка багато допомагала йому в його праці над історією Української Православної Церкви.

Тяжко переживав Іван Федорович хворобу своєї дружини, а потім її смерть, що сталася 20 вересня 1967 року й про що повідомив він мене листом з 31 жовтня 1967 р., вже вийшовши зі шпиталю, бо й сам тоді

захворів. В листі з 18 лютого 1968 р. пише, що “після тяжких моїх переживань я вже не почуваю себе так, як до тяжкої хвороби і до смерті Дружини та ще зараз же по її похорону, моєї недуги і операції, але все ж таки поволі поправляюсь од великого ослаблення”.

Не зважаючи на це, Іван Федорович живо цікавився нашими церковними проблемами і в листі до мене з 29 лютого 1968 р., заторкуючи порушену в одній зі статей в “Українському Правосл. Слові” ідею українського православного патріархату, пише, “що піднесення цієї справи зараз зовсім неактуальне”. Спочатку, по смерті дружини, Івану Федоровичу було дуже тяжко взятися за якусь працю. Проте, як пише він до мене в листі з 4 січня 1969 р., “коли гострота переживань почала слабнути, я почув в собі бажання чимсь зайнятися систематично. І згадав я, що колись Вл. Іларіон, як дістав катедру в УГПЦеркві в Канаді,... запропонував мені написати курс якого з “православного богословій”. А читав я в Колегії св. Андрія Догматичне, Моральне й Основне або Апологетику. Я погодився написати курс Морального Богословія, який мені вдався найкраще. І почав його писати. Але років через два постала думка у проводу УПЦ в США (правда, подана мною ж) видати Історію УПЦеркви. Зв’язок з Вінніпегом у справі церковного видавництва майже нічого не давав мені для полегшення матеріального існування мого з Дружиною. А зв’язок з УПЦ в США звільнював мене від праці в ресторані... І тому я став писати історію, і писав 12 років. А тепер знайшов початок курсу Морального Богословія і від червня 68 року віддався цій праці”. Це була лебедина праця проф. І. Власовського, яку він Богу дякувати закінчив і яка має вийти друком.

Останній лист його до мене був датований 24 березня 1969 року, в якому він писав: “Прийміть і Ви моє глибоке й щиросердечне співчуття в утраті Вами Батька духовного Вашого впродовж років, Владики Митрополита Ніканора, з яким співпрацювали у виданні цінного органу Церкви Вашої “Рідна Церква” та про життя і діяльність якого докладно розповіли в праці “Тернистим шляхом”. У цьому ж листі проф. І. Власовський стверджує, що “з ієрархів формації 1942 р. ні з ким покійний Владика Ніканор не був так дружний, як з Вл. Мстиславом ще з Києва”.

Уночі на 10 жовтня 1969 р. Іван Федорович Власовський упокоївся в одному зі шпиталів міста Торонто. В некролозі, що я подав його в журналі “Рідна Церква”, якого співпрацівником був покійний, було подано:

“З упокоєнням бл. пам. Івана Федоровича Власовського відійшла від нас визначна постать нашого національно-церковного життя, що положила великі заслуги для Української Православної Церкви, для якої працював Покійний жертвенно впродовж багатьох років, Покійний користувався в церковних і богословських питаннях великим авторитетом, до думки якого прислухалися всі, кому залежало на добрі нашої Церкви. В особистому житті Покійний був людиною великих християнсько-моральних чеснот”.

До цих слів необхідно додати, що короною його всієї праці й діяльності була написана ним п'ятитомова "Історія Української Православної Церкви".

Що далі відходимо від дня смерті бл. пам. проф. І. Власовського, то більше відчуваємо втрату, яку понесла Українська Православна Церква з його упокоенням, бо ця втрата незаступима.

Митр. прот. М. Чернявський

МОЇ СПОГАДИ

У переселенчому таборі Міттенвальд (Німеччина), що розкиданий серед розкішної природи Альпійських гір, заселеному понад трьома тисячами українців, засуджених долею на мандрювання по чужих землях, одного тижня (коли не помиляюся) 1948 року, поширилась чутка, що до табору приїздить у повному складі Синод УАПЦеркви на своє чергове засідання.

Напередодні відкриття чергової сесії Синоду УАПЦ, увечорі хтось застукав до нашого помешкання і, на запрошення увійти до кімнати, у дверях з'явилась постать незнайомої людини, яка, привітавшись гарною українською мовою, представила себе: “Я — Власовський Іван Федорович, що приїхав на засідання Синоду”.

Він сказав, що, власне, мета цієї його візити є не стільки офіційна, як до о. настоятеля місцевої парафії, як бажання познайомитися з тим о. М. Ч., який був о. настоятелем парафії у Карлсфельді і пересилав поважні суми на утримання Священного Синоду та подякувати йому за цю матеріальну підтримку нашої Церкви на чужині”. Звичайно, під час гостинної вечері, яка затяглася до пізнього вечора, почалися розмови й спогади про колишнє життя, молоді роки та людей, з якими доводилося зустрічатися у минулому. Виявлося, що моя мама й Іван Федорович були добре знайомі ще з ранньої молодости, з днів їхньої науки у Харкові, і тоді були: “Люба, гарна епархіялочка і красивий Ваня семінарист”, які залицялися один до одного.

З того часу ми були у тісних дружних і родинних стосунках, які збереглися й до останніх днів їхнього життя вже в Америці й Канаді.

Іван Федорович мав феноменальну пам'ять і не менш феноменальний історично-церковний архів. Пригадую собі, що одного разу, бажаючи зробити приємність моїй мамі, він сказав, що знайшов у журналі “Віра і Розум” список семінаристів, які закінчили Харківську Духовну Семінарію у 1901 році, у якому було й ім'я семінарста Миколая Чернявського, який закінчив курс семінарії з нагородою — золотою медалю, на що мама, вдоволено посміхнувшись, сказала: “Так, я знаю, що мій чоловік закінчив духовну семінарію з золотою медалею”. А мені професор подарував книжку: “Перший рік святительського служіння ВП Арсенія, Архiepіскопа Харківського”, в якій було вміщено привітання від духовенства Харківської округи до обер-прокурора Св. Синоду, що проїздив через Харків у 1904 році, яке було підписане між іншими іменами й іменем благочинного епархії — прот. Михаїла Чернявського, мого бл. п. діда. Даючи мені цю книжку, професор сказав: “Нашадкам — для позиточної пам'яті”.

Родинні взаємовідносини у Івана Федоровича і його чарівної дружини Катерини Іванівни були зразкові. Завдячуючи цьому, Іван Федорович зміг розв'язати найбільш трудні проблеми подружнього життя.

Це було дійсне єднання двох людських істот, які, поєднуючи свої духовні сили, вибороли собі необмежене щастя подружнього життя. Треба було бачити, з якою любов'ю і увагою Іван Федорович допомагав Катерині Іванівні у всіх ділянках спільного життя, а коли вона почала губити зір, то він допомагав їй у господарчо-хатніх справах. Треба пригадати тут ще і їхні надзвичайно тяжкі мешканеві умови. Вони мали у Торонто лише одну кімнату й кухню спільного користування, яка була на піддашшю з досить крутими сходами. І ця одна кімната була для них і спальнею, і їдальнею, і вітальнею, і кабінетом професора, в якій, за маленьким столиком писалося поважну працю "Нарис Історії Української Православної Церкви".

Неспокій за майбутнє Іван Федорович почав виявляти вже на початку 1965 року, коли він писав мені:

"...Кінчаються Різдвяні Свята. Не були вони цього року для нас веселими, бо Катерина Іванівна увесь час нездужає. Не могли, навіть, піти до Храму Божого. Зараз, о год. 11 рано, у Катерини Іванівни пульс 45. Моліться, дорогий отче, щоб Господь ще спас її."

У Великодньому 1965 року привітанні, покійний писав:

"...У нашому з Катериною Іванівною віці, то кожного року така радість буває, як Господь сподобляє зустрінути ще і провести Пасху Христову... це пов'язане зі спогадами теплими з далеких-далеких дитячих років. Катерина Іванівна так неважно себе почувала учора, що здавалось не могла на "Страсті" піти... кожного року думаєш, чи доживеш до слідуєчої Пасхи..."

У жовтні 1965 року:

"...але з Катериною Іванівною — гірша справа. Серце ослабіває, посилюлися шуми в грудях, тиснення крові 130 на 100..."

На початку весни 1966 р. здоров'я Катерини Іванівни покращало, і вони вже змогли відговоритися на першому тижні Великого посту. Але, у ніч на 2-ге квітня, Катерина Іванівна впала по-темному на підлогу і пошкодила собі стегно. Від цього падіння почалися різні болі, і Іван Федорович знову у тривозі пише:

"...Може Господь змилосердиться ще над нами й Катерина Іванівна вийде й з цієї біди... Схудла вона страшенно... До того спека тяжка стоїть і в нашій кімнаті — відбивається на стані серця Катерини Іванівни... Моліться, дорогий, за здоров'я недужої... Сум огортає серце, тяжко на душі становиться, коли бачу, як Катерина Іванівна старається щось робити, щоб на мене не класти всієї роботи, але ці старання відразу відбиваються на її серці..."

Улітку 1967 року Катерина Іванівна далі підупадала на здоров'ї. Іван Федорович знесилився вже доглядаючи її і пораючись у господарстві. Здоров'я Катерини Іванівни погіршилось і її забрали до шпиталю. 11 вересня 1967 року Іван Федорович писав:

"Молюся я вже Господеві і Пресвятій Божій Матері, щоб так сталося, щоб Господь послав моїй дорогій безмірно подрузі життя впродовж 50-років — безболізму кончину. Чуда такого, як євангельські чу-

деса, ми недостойні, та не тільки ми, а й взагалі теперішній світ не удостоюється чудес від Господа Бога за своє безбожництво й страшне моральне падіння в народах.”

20 вересня 1967 року відійшла у вічність дорога дружина Івана Федоровича. Поховано її 23 вересня на цвинтарі “Проспект” у Торонто. Пізніше Іван Федорович пояснив, чому саме Катерину Іванівну поховано у Торонто, а не у Баунд-Бруці:

“У мене, ще за життя св. п. Катерини Іванівни, це питання, де нам обом спочити, не раз поставало в думках, але я не хотів про це говорити з Катериною Іванівною, вже хворою тяжко, щоб не тьмарити її, ніби бажаючи смерті їй. Тільки, як її вже спаралізувало, і була вона відвезена до шпиталю, то тижнів через 2 в шпиталі Катерина Іванівна сама, раптом почала мені говорити: “Владика Мстислав, напевно буде тебе намовляти, щоб ти мене поховав на цвинтарі у Б. Бруці, — то я не хочу того, бо ти не зможеш мене там навіщати, не зможеш на могилку до мене часто приїздити, хочу я бути в Торонто, ближче до тебе...”

Зі смертю дружини поступово почав наближуватися і кінець життя Івана Федоровича. На другий день після похорону — 24 вересня він, повертаючись з могилки Катерини Іванівни, де пробув близько 2 годин, на вулиці згубив притомність і його відвезли до шпиталю—того самого, де пролежала і його покійниця. Він був дуже знесилений і лише на десятий день — 6 жовтня — йому зробили операцію. Згодом його перевезли до іншого шпиталю (ім. Королеви Єлисавети).

Після повернення зі шпиталю Іван Федорович змінив своє мешкання і перед Різдвяними Святами 1967 року почував себе більш менш зміцнілим і сумно спокійним, як видно з листа покійного:

“Чим ближче час до Різдвяних Свят, тим знову тяжче стає на душі. Це цілком зрозуміло, бо ж Різдво Христове — з малих років, як себе пам’ятаєш, найбільше родинне свято. І пов’язано воно найбільш всього зі спогадами. І покійна Катерина Іванівна так завжди любила розповідати про ялинку, як відбувалася вона в їх родині...”

У цей час перед ним стало вічне питання майбутнього після смерті тіла:

“Я, чоловік грішний, що не удостоївся предстояти у молитвах своїх перед Престолом у Храмі Божому, ніколи, одначе, так гаряче не молився, як тепер, про упокоєння з душами праведними раби Божої Катерини. В цій молитві знаходжу полегшення тоски моєї за покійною. А в статтях і книгах богословських і філософських стараюся знайти відповідь на питання, що робиться з душею людською по смерті, але... не знаходжу. Я глибоко вірю в безсмертя душі людської, інакше, життя людське, обмежене тільки земним існуванням, не мало б жодного сенсу. Але від нас укрите...”

Напередодні Нового 1968 року Іван Федорович писав:

“...Такі величні Свята напевно ще посилюють тугу, бо якраз гостріше відчуває душа відсутність з нами тих дорогих, з якими так завжди

зустрічали і проводили щорічно ці Свята. Але ж, щоб ми робили, коли б не мали і не було й цієї втіхи у вірі та надії на зустріч з дорогими у позагробовому житті?...

І думається, що Іван Федорович дістав відповідь на цей болючий запит від самої Катерини Іванівни. Іван Федорович описав це так:

“...Мені Катерина часто сниться. На початках туманно і жалко, що вона будьто сюди приходить і мусить скоро відійти туди, звідкіль й прийшла. Раз гірко плакала і казала, що “Хочу бути з тобою”. В останнє ж сниться ніби в земному житті вона є тут, в оточенні й деяких з давніх знайомих, але вже не жалкою, а радісною, так ніби хоче втішити мене в моїй самотності...”

На початку серпня 1969 року Іван Федорович почувається зле. Однак, у день своїх уродин на свято Успіння Пресвятої Богородиці, він за допомогою праф. М. Мухи спромігся бути в храмі Божому, сповідатися причаститися. Тяжкий фізичний стан Івана Федоровича був пов'язаний з операцією, яку він переніс у жовтні 1967 року, майже відразу по смерті дружини. Він дуже схуд, згубив цілком апетит і без ліків не міг ні спати, ні зносити страшні болі печінки.

В останньому листі, він писав:

“...отже, смерті я не боюсь і бажав би відійти з цього “Екуменічного віку” і у Церквах, але на все воля Божа. Ще перед тяжкою хворобою Господь удостоїв мене скінчити “Православно-Християнське Богословіє” і оригінал його знаходиться вже у Владики Мстислава, який обіцяв видати цю працю... Взагалі, мене мало що тепер цікавить... Зір скерований в потустороннє... А за покійну мою Дружину прошу молитися, як і молилися...”

Внедовзі за цим останнім листом, очі Івана Федоровича замкнулися навіки...

Іван Федорович сприйняв і зрозумів своє життя, як величний дар Божій з йому одному належними талантами. Ці таланти він розвинув і сповнив. Тому в останні хвилини свого життя він мав право сказати: “Я сповнив труд, що його поклав на мене Господь.” Ми ж молимо Милосердного Господа, щоб на ці слова, наш дорогий небіжчик сподобився почути ласкаві слова від Владики нашого життя: “Гаразд, слуго добрий і вірний! Ти в малому був вірний, над великим поставлю тебе, увійди ж ти до радощів пана свого”.

М. Тарасюк

МОЇ СПОМИНИ ПРО ІВАНА ВЛАСОВСЬКОГО

У серпні 1918 року, за розпорядженням міністерства освіти в Києві, прибув до Луцька Іван Власовський з дружиною, як новопризначений директор Луцької Державної Чоловічої Гімназії. Вже сам зовнішній вигляд новопризначеного директора робив приємне враження не тільки на учнів гімназії, але також і на обивателів міста Луцька, яких тоді було до сорока тисяч. Дружину директора Катерину Іванівну часто називали найгарнішою панею міста.

Педагогічний персонал гімназії складався тоді з 13 осіб, з них тільки, директор Іван Власовський, інспектор Володимир Федоренко та Рафаїл Шкляр були українцями. І тут постали перші труднощі для новопризначеного директора на шляху до українізації гімназії. Треба було такту та вміння переконати не тільки педагогічний склад учителів, але також побороти спротив батьків та зросійщеної інтелігенції. Не зважаючи на такі труднощі, у шкільному 1918—1919 році була введена в гімназії українська мова і тим самим започатковано в історії гімназії нову добу, добу української гімназії.

Саме нашому директорові, Іванові Власовському припала головна роля в національному пробудженні не тільки нас учнів, але також мешканців міста Луцька. У тому ж 1918 році з ініціативи Івана Власовського постає Луцьке Повітове Т-во "ПРОСВІТА", яке проіснувало до закриття його польською владою у 1932 році. Т-во "Просвіта" проробило в Луцькому повіті велику освідомлюючу працю, а його головою або заступником голови був Іван Власовський на протязі 14-річного існування товариства.

Утримання гімназії в тодішні часи було не легкою справою. Безперервні війни не раз руйнували основні підвалини людського життя, треба було думати не тільки про методу навчання, але також про втримання самої гімназії та її учительського персоналу. Не раз оповідав Іван Власовський про подію дуже характерну для тодішніх часів. Коли уряд УНР опинився в Рівному, на Волині, на початку 1919 року, Іван Власовський поїхав до міністерства освіти, щоб отримати платню для учителів та персоналу гімназії. Тодішній міністер освіти, здається Сошенко, не задовольнив прохання директора гімназії Власовського мотивуючи тим, що більшість учительського персоналу гімназії не виховує учнів в національному дусі. Після авдієнції у міністра до директора Власовського підійшов директор департаменту, відомий мистець Петро Холодний старший та виплатив чималу суму грошей, яка забезпечила існування гімназії на півроку.

У другій половині травня 1919 року місто Луцьк захопили поляки й відразу польська адміністрація забрала будинок гімназії. Гімназія тоді містилась в одній з найкращих будівель міста, в напівкруглому будинку, який з трьох сторін оточував православний собор, в якому в давнину

мали свою резиденцію Луцькі єпископи. Особливу жорстокість щодо гімназії виявив поляк доктор Войніч. Постала велика небезпека для існування гімназії та її майна. Навчання було перерване. Учні з учителями почали переносити майно гімназії до приміщення жіночої гімназії, особливо треба було рятувати бібліотеку гімназії, яку згаданий доктор хотів skonфіскувати і тим самим знищити. Дійшло до того, що ми, учні, розбили колодку на дверях бібліотеки і до ранку всі книжки були перенесені до іншого будинку.

У новому приміщенні навчання відбувалось по обіді, від години першої до шостої. Настали найтяжчі часи для гімназії і тим самим для її директора. Державні субсидії відпали. Утримання гімназії впало на плечі батьків, які посилали своїх дітей до гімназії, та свідомих громадян Луцька і його околиць. Тепер директор гімназії відповідав не тільки за навчання, але, головним чином, за матеріальне втримання школи. Польська адміністрація послідовно руйнувала українські установи та підривала довір'я до провідних українців. Тому перша нагінка впала на директора гімназії.

Невелика полегша прийшла з часу виборів до польського Сейму, коли Волинь, Холмщина та Підляшшя в 1922 році здобули 16 посольських та 5 сенаторських мандатів у Сеймі. Проте нагінка на директора Власовського не припинилась. Він походив з Харківщини, тому на вимогу польської шкільної влади, йому утруднювано отримання горожанства. А перед початком шкільного 1926—1927 р. польська влада Івана Власовського на становищі директора гімназії не затвердила. Пізніше Луцька українська гімназія прийняла назву імені Лесі Українки та проіснувала до приходу советської влади у вересні 1939 року.

Як педагога і громадсько-освітнього діяча в Луцьку та його околицях, Івана Власовського треба поставити на перше місце. Всі ми, що закінчили українську гімназію в Луцьку, на саму згадку про “юні дні, дні весни” перш за все згадуємо нашого директора. Кожного року, в роковини народження і смерті Тараса Шевченка, в гімназії відбувались академії. Це були найгарніші імпрези в Луцьку. До них готувались учні з учителями цілими місяцями та вкладали в них багато змісту та мистецтва.

Покоління виховане директором Іваном Власовським увійшло в життя з тими чеснотами, які є запорукою тривання нашого національного буття.

Віталій Турчик

СПОМИНИ ПРО І. Ф. ВЛАСОВСЬКОГО

“Волинь незабутня,
Країно славутня,
З давен мою душу чаруєш...”
(Леся Українка)

Луцьке 1926 року. Чудова соняшна волинська весна. Кругом сади пишаються жасмином і бузком, а безліч соловейків імпровізує незабутню симфонію волинської землі.

Так хочеться жити, творити й любити всіх і вся, обняти цілий світ! Однак ми всі йдемо в гімназію. Не можна пропустити двох лекцій української літератури.

Іван Федорович був нашим директором і zarazом викладачем української мови й літератури. Могутня й поважна постать директора з чорними вусиками, викликала велику пошану учительського персоналу та учнів. Треба знати, що в той час українська гімназія в Луцьку, перенесена з Житомира, поволі українізувалася. Дехто з її учителів все ще викладали російською мовою, як наприклад, Скороход (природознавство) і Миронов (малюнки).

Іван Федорович був тоді справжнім носієм українського духа. Його глибокій українській свідомості треба завдячувати скорий розвиток українського світовідчуття, а в чужонаціональних співтоваришів-учнів (жидів і чехів) — вияв пошани до нашої культури й самобутності.

Помимо того, що наша гімназія була приватною, без державних прав, вона мала дуже високий науковий стандарт. Не було випадку, щоб із нашим свідоцтвом не прийняли до високих заграничних шкіл (приміром, Данцігської Політехніки і чеських високих шкіл), в той час, як абсолювентів навіть державних польських гімназій часто відкидали.

Це становище й опінію створив, у першу чергу, наш незабутній директор Іван Федорович. Його виклади з української літератури були на найвищому рівні, і в пізнішому періоді мого життя я не мав нагоди зустрінути кращого викладача, навіть професора університету.

Глибокий інтелект, висока ерудиція, широкий діапазон світогляду, гуманність і перфектна вимовність зробили його майстром викладання українознавства. Його виклади давали учням фундаментальне знання не тільки української літератури, але й багатьох інших європейських культур.

Яким багатством тематики ми користались? Для прикладу подаю назву моєї матуральної письмової праці на абстрактну тему: “Чи національна культура є протилежною загально людському благу?”

Сотні учнів, що мали щастя вийти з під його опіки, сьогодні складають свої найглибші вияви пошани до пам'яті дорогого й незабутнього учителя й виховника.

Інж. Павло Зоц

СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ ПРОФ. І. ВЛАСОВСЬКОГО

10 жовтня 1969 року упокоївся у далекій канадській чужині відомий історик Української Православної Церкви Іван Федорович Власовський.

Згадую про нього, як свого вчителя і людину, як професора кількох гімназій, де він викладав протягом своєї педагогічної діяльності. Здебільшого вважають його волиняком, а між тим, після закінчення Духовної Академії у 1908 р., він учителював рік у Лохвицькій гімназії, де перебував до 1914 р., потім перейшов до Конотопу, а нарешті до Луцька.

Де б він не був, завжди визначався особливою активністю і вмів відкрити своє серце середовищу, в якому знаходився. Так у своєму листі з 10. 2. 1969 р., відповідаючи на мого листа, він писав: “Три дні тому одержав я від Вас такого теплого листа, який до глибини душі зворушив мене і викликав сльози. Повіяло далеким-далеким давнім”. Згадав і про Золотоношу: “І коли я згадую про Золотоношу, то вона ніколи не уявляється мені ні восени, ні зимою, а тільки, **як ясне сонячне літо**” (підкр. бл. п. В.)

Якраз про його діяльність у цей період життя я й хочу згадати. Молодий педагог з великою ерудицією він щиро віддається своїй праці і тим дістає пошану своїх співробітників і любов учнів. Крім учителювання закладає у новій гімназії, що щойно тоді почала існувати, бібліотеку, яка за коротких п'ять років його діяльності стала “рідкою і фундаментальною для провінції бібліотекою” (слова бл. п. В.).

Природний нахил душі спонукував його виявити себе у національному русі. Він з запалом віддається організації т. зв. “Общества любителей изящных искусств”, про яке сам пише, що “це була (власне) українська “Просвіта”, бо коли після революції 1905—06 р. російський уряд став закривати “Просвіти”, то в “Обществе любителей изящных искусств” було найбільше українських вистав побутової драматургії, і на її сцені подвизались захоплені й обдаровані українці”. З цієї ж гімназії вийшов український письменник Склярєнко.

Не диво, що пройшовши школу з такими вчителями, а їх під час діяльності бл. п. Власовського згуртувалось більше, вихованці Золотоніської гімназії не тільки стихійно захопились ідеєю українського національного визволення, але вже частинно й свідомо її підтримували і пізніше по змозі принесли й свою лепту для її розвитку.

Інж. Тарас Голубович

СПОГАД ПРО НЕЗАБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Вістка про упокоєння проф. І. Власовського, яку ми одержали в жовтні 1969 року від близької до нього людини, засмутила нас, колишніх вихованців покійного, теперішніх горожан Чехо-Словаччини. Не стало в живих нашого незабутнього вчителя, який зацепив у наших молодечих душах, любов до свого народу, та його багатовікової культури, який своїм особистим прикладом навчив нас, що обов'язком кожного свідомого українця-інтелігента є праця для свого народу.

У першу річницю з дня смерті проф. І. Власовського, в жовтні 1970 року, у православному соборі на Реєсловії вулиці, ми молились за спокій душі нашого незабутнього вчителя і його дружини Катерини.

У моєму короткому спогаді про проф. І. Власовського я обмежусь уривками з його листів до мене в останніх роках його життя.

У листі від 5. 1. 69 року проф. І. Власовський, серед іншого пише: "Одержав я Вашого листа, читав і перечитував, і кожного разу сльози самі котилися... Тепер я дуже Вас прошу, як Вам це можливо, то напишіть мені, будь ласка, листа, присвяченого в головному Вашому життю, що можна подати, а моїм дорогим учням, яких всіх, кого зустрінете, сердечно вітайте й скажіть їм, що я після найбільшого смутку за Катериною Іванівною й за ними маю великий смуток"...

В листі від 3. 2. 1969 є такі рядки: "Тиждень тому одержав листа і перечитував його не раз і не два. Сердечна подяка Вам за такого докладного і цікавого листа. Як бачу за ці 23 роки, як залишили ми з К. Ів. Прагу, багато з учнів і знайомих пішло вже в "путь всієї землі". Царство їм небесне!.. Українці дуже відпорні бувають там, де їх утискують національно, от як було в Поверсальській Польщі за наших часів. А там, де їм дають волю до самовизначення вони легко кидають своє і йдуть за сильним... Події у Вашій країні зворушили цілий світ... (26. 8. 68) ...Та чи є моральне право Заходу лити тепер "крокодилячі сльози" над тим, що сталося з Чехо-Словакією?.."

Лист з 28. 3. 69 р. "Щиро дякую Вам і за другого листа, якого одержав 13. 4. Лист цікавий, як і перший. Мені, на жаль, стає трудніше відповідати на листи тому, що нема вже тої сили і фізичної і розумової. Дописував я листа, і враз схопив мене припадок, видно печінки. Кличу доктора!..

Лист з 19. 5. 69 року. "Мені дуже сподобалось, що як Ви пишете, не дозволяєте собі гнити колодою, як писав Шевченко, а все скаржитесь, що хоч і пенсіонер, але не маєте вільного часу. Це дуже добре! Коли я за німецької окупації сидів із Вашим братом у Рівенській в'язниці влітку 1943 року, то молив Бога, щоб мені дожити до 60 років, щоб до того часу мене ранком не забрали, як забирали других на роз-

стріл. Мені чогось здавалось, що як буде кругло 60, то мене вже не заберуть з камери. А випустили мене на волю, коли мені було вже 1½ місяці по 60 роках. Я почував тоді себе вповні в силах”.

Врешті короткий уривок з останнього листа з 4. 8. 69 року, в якому проф. І. Власовський ніби передбачував свій близький кінець. “...От так, дорогий Тарасе, стоїть справа зі мною. Хвала Богові, що дав мені стільки прожити і “не колодою” все таки пролежати, а в праці, за яку Милосердний Бог може простити мені і “множество прегрешеній”, бо нема людини без гріхів у земному житті... Може Господь Бог дасть ще сили черкнути пару слів. А поки що не поминайте лихом! Ваш Власовський в день пам’яті Марії Магдалини.”...

**КАНОНІЧНІ Й ІСТОРИЧНІ ПІДСТАВИ АВТОКЕФАЛІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ**

(Доповідь на Церковному З'їзді УАПЦ 25—27 грудня 1947 р.)

Незаперечний факт, що з ростом національного усвідомлення українського народу на протязі 30 літ від 1917 р., в ході його великих змагань за належне місце в колі вільних державних народів, — все кріпло посеред нього признання надзвичайної ролі в національному житті Церкви, Христової віри, як колись, у велику добу державницьких змагань, у XVII столітті.

Та поруч з таким признанням бачимо, одначе, як часто бракує, навіть посеред нашої інтелігенції, ясного й однозгідного погляду на церковну справу, що провадить до сумних наслідків, коли церковно-релігійний фактор, замість того, щоб цементувати нас, як націю, нас розбиває і ділить. Одним з таких неясних понять, подіями останньої нашої церковної історії досить поплутаних, являється поняття і питання автокефальності Української Православної Церкви. Для багатьох слово “автокефалія” набрало якогось сакраментального змісту і значіння, ніби якогось “догмату”, або “ісповідання віри”, поруч з чим назва “автокефаліст” теж стала означати приналежність до певної церковної організації, подекуди якщо не замінюючи, то доповнюючи означення прадідівської віри нашої як православної, — означення цілком ясне, — а в останній час появились ще, у відрізненні від просто “автокефалістів”, “автокефалісти-соборноправники”, що свідчить вже про якесь сектарство в національно-церковному житті українців на тлі отих “псевдорозумінь” церковної автокефалії.

А між тим питання автокефальності і вживана зараз назва “Українська Автокефальна Православна Церква” мають для нас дуже важливе значіння в окресленні правноканонічного положення нашої Церкви в цілому Православному світі, у відношенні її до Вселенської Православної Церкви. А тому й посеред нас повинна бути в цій проблемі ясність, найбільша церковна свідомість.

Оцими, поданими зараз міркуваннями, подиктована тема цієї доповіді.

1. Автокефальність, як форма устрою Вселенської Православної Церкви

Автокефалія не являється жодним догматом віри. Автокефалія чисто канонічне поняття для означення зовнішнього устрою Східної Православної Церкви. В протилежність монархічному устрою Західної Католицької Церкви Православна Церква складається з ряду Помісних Церков, які в своєму внутрішньому управлінні незалежні, або автоке-

фальні (буквально “самоглавні”). Число автокефальних церков в єдиній Православній Церкві, — або об’єднаній Невидимим Главою Церкви Христом та спільною наукою віри, — не встановлено раз назавжди. В перші віки християнства таких незалежних церков було дуже багато, бо кожна церковна громада, хоч би й малою була, але, маючи свого єпископа, була окремою місцевою церквою (“Церкви Христові” у Апостола Римл. XVI, 16; Галат. 1, 2; 2 Солун. 1, 1; Церкви — Єфеська, Смирненська, Пергамська, Фідтирська, Сардикійська, Філадельфійська, Лаодикійська — Об’явл. Іоан. II. III.).

З поширенням християнства, особливо ж з признанням його в Греко-Римській імперії державною релігією, такий характер Первісної Церкви ступнево змінюється, уступає місце системі підпорядкування і централізації в церковній організації і управлінні Церквою. Появляються єпархії, митрополічні області, патріярхи (Пр. Ап. 14, 35, 34; I. Всел. 4, 6, 7; II. — 2, 3; III. 8; IV. — 17, 28; VI. — 36 і др.). На утворення церковних центрів впливав адміністративний поділ держави Греко-Римської, рівно ж більше значіння церков по великих містах, що були і духовно, і матеріально сильнішими та слабшим допомагали. Так утворилось невелике число незалежних церков, що пізніше стали зватися автокефальними.

2. Підстави в канонах церковних для признання Церкви автокефальною

В церковних канонах нема одначе вказівок про способи встановлення автокефалії для нових церков, а також і про порядок, коли і як позбавляються своєї автокефалії до того незалежні церкви; канони не знають навіть самого терміну “автокефалія”. В канонах Православної Церкви знаходимо тільки підстави, задля яких Церква може бути автокефальною. З них найдавніше пр. 34 Св. Апостолів вказує на ц і о н а л ь н у п і д с т а в у для церковної незалежності: “Єпископам кожного народу належить знати першого між ними”... Правила 6 I Всел. Соб., 9 Антіох. Соб. і 17 — IV Всел. Соб. вказують політично-територіальну підставу: “В кожній області єпископам треба знати одного єпископа, що начальствує в митрополії... Коли царською владою засновано або буде засновано місто, то розподіл церковних парафій нехай послідує за цивільним та земським порядком”... В історичній дійсності бачимо, що ці дві підстави — національна і політична або адміністративно-територіальна здебільшого збігалися, бо в Греко-Римській імперії поділ на адміністративні області припадав звичайно на етнічні межі народів; утворення ж автокефальних церков у пізніші часи (після доби Вселенських соборів) найчастіше було в національних державах, як напр., в Болгарії, Грузії, Сербії, Чорногорії, Росії, Греції, Румунії.

Досить поширений погляд, що автокефалія Церкви даного народу залежить від того, чи той народ має свою державу; з позбавленням державності позбавляється й церковної незалежності. Фактично в

історії так бувало, але ж норми церковного права такого порядку не знають. З другого боку, історія дає теж ряд прикладів, що заперечують цей погляд, як — 4 давні патріярхати на Сході, як 4 автокефальні православні Церкви в Турецькій імперії (до Версальського миру), незалежна Охридська патріярхія (чи й архієпископія) на протязі віків, коли болгари були під Візантією, або потім під турками; автокефальні православні церкви в межах кол. Австро-Угорщини — Карловацька, Буковино-Долматинська, Германштадтська; після I світової війни — Автокефальна Православна Церква в Польщі, хоч Польща — католицька, а не православна держава.

3. Спроби відкинути національну підставу для признання церковної автокефалії

Спроба відкинути засадничо національну підставу для церковної незалежності, всупереч 34 прав. св. Апостолів, проголосити цю підставу навіть як “ересь” — була в Константинопольській церкві в XIX ст. Царгородська патріярхія в боротьбі проти православних болгар, що були тоді під турками, а домагалися церковної незалежності від патріярхії, осудила на своєму Константинопольському помісному Соборі 1872 року т. зв. “філетизм”, або “племінні, національні” різниці в церкві і домагання на підставі їх церковної автокефалії: “Тих, що приймають філетизм, — каже постанова того собору, — та сміють заснувати на ньому племінні зборища, ми оголошуємо, згідно з священними канонами, чужими для Святої, Кафолічної й Апостольської Церкви, все одно що схизматиками”.

На постанову Константинопольського собору 1872 р. часто посилаються тепер вороги національних рухів у Православній Церкві, самі належачи звичайно до панівної в тій чи іншій Церкві національності. Алеж постанова ця, як постанова Помісного собору, не має обов'язуючої сили для Вселенської Православної Церкви. Відомо, що й на самому соборі 1872 р. не було одностайності, а патріярх єрусалимський навіть спротивився засудженню болгар. Відомий богослов і церковний історик московський митрополит Макарій (Булгаков) уже 1873 р. писав:

“У всі часи християнства... існування незалежних національних церков ніхто і ніколи не визнавав противним Євангелії, її науці й догматам... Постанова Константинопольського собору, що осудив болгар, як не згідна ні з Євангелією, ні з канонами, не заслуговує бути прийнятою автокефальними церквами, які не брали в ній участі, і не може бути прийнята ними ж. (Православное Обозрение — 1891. XI-XII стор. 743, 768).

І дійсно, як сам болгарський народ не злякався неоправданого засудження в “схизмі” і не відмовився від своєї засудженої Царгородом ієрархії, так і ряд автокефальних церков, запевнених 1872 року в посланні болгарським екзархом Анфимом I у відданості болгар св. Православію не порвав зносин з Болгарською Національною Церквою, вважаючи її надалі членом єдиної, святої соборної Православної Церкви.

4. Церковно-історична практика в утворенні автокефальних церков і мотиви боротьби за церковну незалежність

Коли в процесі централізації церковного управління в Церкві Христовій, з признанням християнства в Греко-Римській імперії державною релігією, встановлено було п'ять патріархатів (римський, константинопольський, александрійський, антиохійський, ерусалимський), як п'ять автокефальних церков (і шоста — Кипрська — III Всел. собор, пр. 8), то дальніша історія Церкви свідчить, як трудно було домогтися церковної незалежності і утворювати автокефальну церкву новим церквам, чи то на засаді національній, чи національно-державній, чи на принципі чисто політичному.

На практиці церковноправне оформлення автокефалії тої чи іншої Православної Церкви переводиться шляхом міждержавних зносин, в наслідок яких настає признання новочасної автокефальної Церкви існуючими вже автокефальними сестрами. Нема знов таки канонічних підстав для переваги в цьому признанні голосу тої чи іншої церкви. І коли в церковно-канонічній або в церковно-історичній літературі на цю тему говориться про необхідність згоди на автокефалію Церкви-матері, або переважне значіння голосу Вселенської (Царгородської) патріархії, то це — вислід знову історичної практики, а не постанови діючого канонічного права в Православній Церкві.

Церковна ж історична практика виказує також, що ініціатива в справі унезалежнення Церкви завжди виходила від частин підпорядкованих, а не від їх митрополії чи матірної Церкви. Навпаки, Церкви-матері, як свідчить історія, рідко коли не противились відділенню, а часто зводили за удержання при собі Церкви велику боротьбу.

Причину цієї боротьби зафіксував уже III Вселенський Собор в прав. 8-му (з приводу спроби Антиохійського патріярха підпорядкувати собі Кипрську церкву), де сказано: “Нехай не влазить, під видом священнодійства, пиха влади мирської, щоб нам не втратити помалу й непомітно тої свободи, яку дарував нам кровію своєю Господь наш Ісус Христос, Збавитель усіх людей”. Таким чином, не благом Церкви, основаної для спасіння людей, не благом церковного народу, а цілями мирськими, чисто земними інтересами пояснює III Вселенський Собор оту боротьбу, оте стремління підпорядкувати собі, удержати в своєму управлінні церковні частини.

Церковна історія знову свідчить, що домагання церковної незалежності, автокефалії найбільше викликалися там, де Церква-матір використовувала свою Церкву-дочку у різних мирських цілях, — політичній асиміляції, культурної асиміляції, переводячи денационалізацію своєї пастви, з чим так часто сполучені були і цілі матеріального зиску. Так було в церковній історії болгарського, сербського, румунського народів.

Отже мотивами до боротьби за церковну незалежність в управлінні були не тільки престиж народу, держави при їх зрості й розвитку, а ще більше бажання звільнитися від панування в Церкві чужоплеменної

ієрархії і духовенства та створити тим кращі умовини для позитивного розвитку духовних якостей у церковно-релігійному житті свого народу.

Цими останніми мотивами подиктоване прагнення автокефалії своєї Православної Церкви стало актуальним та істотним і в церковно-релігійному житті українського народу в добу його національного відродження з російською революцією 1917 року.

5. Чи Українська Православна Церква була в минулому автокефальною

Посеред українського православного громадянства поширена думка, що в житті Православної Церкви на Україні в 1920-21 рр. було відновлено автокефалію Української Церкви, якої позбавила цю Церкву Москва 1686 р. В постановах Всеукраїнського Церковного Собору 1921 р. в Києві читаємо: “Українська Православна Церква, яку примусово й протиканонічно московська царська влада позбавила автокефалії, яка морально й канонічно завжди залишалась автокефальною, ухвалою Всеукраїнської Православної Церковної Ради від 5 травня 1920 року фактично відновила свою автокефалію повністю...” (“Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору” — Франкфурт, 1946, стор. 6).

В церковно-історичній літературі про нашу Церкву (Київську митрополію) тільки у проф. Московської Духовної Академії Е. Голубинського в його “Історії Руської Церкви” (т. I. стор. 231) знаходимо припущення, що при самому прийнятті християнства нашими предками, при кн. Володимирі, греки змушені були дати автокефалію, бо князь Володимир вів з ними переговори в справі охрищення з занятого ним грецького міста, алеж що ця автокефалія не втрималась і вже при сині Володимирі князі Ярославі Мудрому її не стало. В пізнішій церковно-історичній науці про нашу Церкву це припущення проф. Е. Голубинського не знайшло підтвердження. Та й яке значіння мала б автокефалія на протязі княжіння Володимира Великого († 1015), коли близько 700 літ потім Київська, Галицька, Литовська митрополії або Українська Православна Церква етнічно перебували увесь час до 1686 року в канонічній юрисдикції Царгородського патріярха?

Отже Українська Православна Церква ніколи канонічно автокефальною не була, а тому й позбавляти її такої автокефалії ніхто не міг, як рівнож не можна, очевидно, й відновляти чи повертати те, чого ще не було. У 1686 році сталася зміна канонічної юрисдикції: Київська митрополія звільнена була царгородським патріярхом Діонісієм від підпорядкування царгородській патріярхії, а перейшла, будучи “переступленою”, під юрисдикцію московського патріярха. Цей акт у Царгороді попереджений був актом 8 листопада 1685 р. в Москві: настановленням на Київську митрополічу катедру, за його згодою, Гедеона, кн. Святополк-Четвертинського, Єпископа Луцького.

Що ця зміна канонічної юрисдикції мала в житті Православної Церкви українського народу дуже великі від’ємні наслідки, — це факт

незаперечний, і про нього треба говорити, але для цього непотрібно, — і в очах Православного світу навіть шкідливо, — допускатись тверджень, які суперечать історії нашої Церкви.

6. Чому український народ не домагався для своєї Церкви автокефалії, знаходячись під царгородським патріархом

700 літ була Українська Православна Церква під Царгородським патріархом. Та ми не знаємо, щоб український народ на протязі того часу домагався автокефалії, незалежності своєї Церкви від Царгородського патріарха, ні тоді, коли мав свою державність, ні тоді, коли в політичному відношенні підпав під Литву, Польщу, Московщину. Відомі факти постановлення митрополитів київських без згоди, а то й всупереч бажанню Царгороду (1051 — митр. Іларіон, 1147 — митр. Клим Смолятич, 1415 — митр. Григорій Цамблак), говорять не про домагання автокефалії, а про домагання мати митрополитів з своїх людей, а не виключно з греків і по рішенню греків, як практикувала в дотатарську добу Царгородська патріархія (відноситься це до перших двох випадків), або про домагання мати окремого від Москви митрополита (у випадку 1415 року). Але й тут, у випадкові 1147 р., Царгородська патріархія таки настояла на своєму, приславши, замість митрополита Кліма Смолятича, свого ставленика-грека, коли вел. князь Ростислав Мстиславич (брат Ізяслава Мстиславича, при якому було наставлено Кліма Смолятича) заявив царгородському послові: “Я цього митрополита за шану і ласку царську (Візантійського імператора) цим разом прийму, але як надалі патріарх, без відома нашого та нашого рішення, в противність правилам св. апостолів, на Русь митрополита поставить, то не тільки не прийму, але й закон поставимо вічний, щоб обирали та поставляли єпископи руські з наказу великого князя”.

Можливо, що був це в устах вел. князя київського найсильніший вислів прагнення церковної незалежності, алеж він викликаний згаданими обставинами, так і залишився словами, і жадного “закону вічного” про поставлення митрополита без Царгородського патріарха (себто про церковну автокефалію) так і не було тоді прийнято. Навпаки, перед самим підпорядкуванням Київської митрополії Москві, на соборі 1685 р. в Києві, українське духовенство, шляхта, міщанство, виступаючи проти того підпорядкування, називають Царгородського патріарха “батьком нашим споконвіку” та від його згоди узалежнюють дальшу долю своєї Церкви, у відповідь на настирливий тиск Москви, при чому явно не припускають такої згоди: “боїмося, кажуть вони, відступити від нього, щоб не підпасти прокляттю, бо чи випадає дітям відрікатися від свого батька?” (Д-р Є. Сакевич, “Історія приєднання Київської митрополії до Московського патріархату”, стор. 8).

Чому ж так? Чому 700-річне перебування українського православного народу в канонічній залежності від Царгородського патріарха не знає боротьби за унезалежнення, яка, зрештою, особливо після падіння

Царгороду (1453), не могла бути й трудною. Без сумніву, було це тому, що залежність Української Православної Церкви від Царгородського патріярха не була тяжкою, Царгородом не використовувалась в будь-яких агресивних цілях. Вже великі простори української землі, віддалені від Царгороду довгим і небезпечним шляхом, не сприяли якійсь активній грецькій політиці у нас, скерованій до культурної чи національно-культурної асиміляції, як то було у використанні греками, в цілях елімінації, церковної залежності від них православних болгар, сербів, румунів. Церковна залежність київської митрополії від Царгороду обмежувалась актами вищого канонічного порядку, або вищої духовно-моральної опіки, без втручання у внутрішнє управління Української Православної Церкви.

Властиво влада Царгородського патріярха над Українською Церквою проявлялась:

- а) в праві благословення і поставлення митрополитів на катедру (Київську, Галицьку);
- б) в праві змін щодо перенесення митрополичої катедри до іншого міста, або й заснування другої митрополичої катедри (XIV-XV в.в.);
- в) в праві суда над митрополитами по обвинуваченнях їх в суперечках з князями і єпископами;
- г) в праві вирішення релігійно-обрядових суперечок та видаванні патріярших послань до Церкви;
- д) у визнанні за патріярхом права надавати ставропігію (монастирям, братствам);
- е) в праві архиєпископської візитації патріярхом Церкви, або делегації чи призначення своїх екзархів.

Внутрішнє управління і життя Церкви, як в цілому (митрополія), так і по єпархіях користало, у відношенні до зверхньої патріяршої царгородської влади, з такої свободи, що історики мали підставу означати таке становище нашої Церкви як автокефалію *de facto*.

Для ілюстрації цієї фактичної свободи можна приточити, напр., той історичний факт, що від 988 р. (охрищення Киян і організації Церкви) царгородський патріярх тільки 1588-89 р. відвідав особисто Київську митрополію. Патріярх Ієремія II, їдучи до Москви, де утворилась тоді патріярхія, заїхав до Києва з метою усунути непорядки в церковному житті Київської митрополії напередодні переходу більшості її ієрархії на Унію з Римом.

З другого боку, ця залежність канонічного порядку від царгородської патріярхії для ієрархів, вірних Православію, для духовенства, православних братств, духовних провідників народу з мирян завжди була забором у боротьбі їх з напосідаючим римським католицизмом, що використовував для свого наступу на Православ'є польську владу. Православні ієрархи не вважали себе управненими вступати в переговори щодо з'єднання Церков та посилались на Царгород, з яким Рим (очевидно, також і з другими східними патріярхами) мав би говорити в цій справі поєднання Церков безпосередньо.

7. Утворення особливостей українського православ'я за часів підпорядкування Української Церкви Царгородові і нищення їх після приєднання Київської митрополії до московської патріархії. Історичні факти прагнень окремишности церковної від Москви

На протязі віків перебування Православної Церкви українського народу в канонічній юрисдикції Царгороду народ міг розвинути і розвинув багато питомих своєму національному характерові особливостей у сприйманні християнства, в будові церковного життя, тих особливостей, що можна окреслити їх, як і в житті інших християнських націй іменем народу, — “українським православ'єм”. І це було не тільки в добу Київської та в добу Галицько-Волинської держави, а і в добу перебування народу під іновірною, чужою державною владою, яка у своєму ставленні до Православної Церкви українського народу залишила багато темних і сумних сторінок в історії.

Ми не можемо тут заглиблюватися і деталізувати тему “українського православ'я”. Можемо тільки загально зазначити, що під цим розуміємо і вплив Церкви на світогляд нашого народу; і відображення християнських ідей та обрядів у творчості народній, і вплив Церкви та обрядовости церковної на побут народній, погляди і практику відносин в нашій історії між Церквою і державною владою, формами церковного устрою в нашій Церкві — соборність, виборність (тільки не в розумінні нинішньої “соборноправности” як псевдособорности), братства; характер шкільного богослов'я; вплив Церкви на суспільне життя у нас; характер української релігійности; український стиль у будові церков, малярстві церковному, церковний спів і т. д.

Як бачимо, “українське православ'є” — це цілий комплекс духової культури народу, твореної віками. А тому нема нічого дивного в тім, що православна віра українського народу в бурхливий XVII вік у його історії була однозначна з його національністю і явилась головним гаслом у боротьбі українського козацтва за волю й державність.

В кінці XVII ст., коли Московщина перейняла від Царгороду в свою юрисдикцію Київську митрополію, від якої колись сама отримала Христову віру, то Московська Православна Церква, ступнево йдучи у XVIII віці на службу російському урядові, стала знаряддям денационалізації українського народу. Денационалізація почалася з нищення особливостей українського православ'я на Україні і закінчилася накинненням Церкві ролі русификатора та політичного слуги царського самодержавства.

Ряд історичних актів свідчить, як Православна Церква українського народу боронила свою незалежність від московської церкви. Відділення митрополій, домагання перед Царгородським патріархом утворення окремих митрополичих кафедр, коли виявлялось, що митрополити, хоч і продовжують носити титул “Київський”, а тягнуть за Московію і ревно служать московським політичним інтересам, — було справою не тільки державних володарів на Литві-Польщі, а й ділом православних архи-

ереїв, духовенства, православної шляхти, про що свідчать історичні документи. Від 1458 року Київська митрополія зовсім відділилась, зоставивши своє ім'я, а попередня, що тільки титулувалася "київською", а катедру мала в Москві, стала іменуватися (після 1461 р.) властивим ім'ям — "московською". Знаменний факт, що такі великі оборонці Православної віри і Церкви в Польщі, як князі Острозькі — Константин Іванович і Константин Константинович, що їх заслуги перед Православ'ям так високо завжди ставлять і російські історики, були рішучими противниками одновірної Москви. Київські митрополити в добу прилучення до Москви (Сильвестер Косів, Діонисій Балабан, Йосиф Тукальський) з духовенством своїм були проти цього політичного акту, не вважаючи на те, що православна Церква зазнала вже немало страждань у Польщі, де фаворизувалась Унія. Про спротив Київського собору 1685 р. проти підлегlosti московському патріярхові ми вже згадали. І навіть в кінці XVIII ст. православні під Польщею, хоч їх так мало вже там залишилось, заявляють своє небажання бути в канонічній юрисдикції російського Св. Синоду та на Пінському соборі 1791 року проголошують властиво незалежність своєї Церкви, для якої Царгородський патріярх мав висвятити єпископів і на чолі якої став би "Національний Синод" під проводом свого Архиепископа. Поділи Польщі перешкодили здійсненню цієї постанови Пінської Конгрегації.

8. Боротьба за незалежність Української Православної Церкви в добу національного відродження українського народу з 1917 року

Беручи до уваги вищеподані історичні факти і всю попередню українську церковну історію, не трудно зрозуміти, чому в добу національного відродження українського народу прагнення до незалежності Української Православної Церкви від російської, питання автокефальності Православної Церкви на Україні стало основним постулатом церковного життя. Раз назавжди позбавитися чужої церковної зверхности, яка ревно служить не цілям Божим в Церкві, а політичним інтересам для поневолення українського народу, — стало завданням і державної влади відродженої Української Держави.

На це рішення не міг вплинути факт відновлення патріяршества в Московській Церкві на Всеросійському церковному соборі в Москві 1917 р., з яким ще до революції в Росії пов'язувались надії привернення Церкві свободи від оберпрокурорської влади і звільнення від системи цезарепапизму. Бож і підпорядкування Української Церкви Москві сталося в 17 ст. не за оберпрокуратури і Св. Синоду, а за московських патріярхів. А що відновлення патріяршества в Москві не змінило політичного характеру проводу в Російській Церкві, це відразу виявилось на Всеукраїнському церковному соборі в Києві у 1918 р., яким опанувала російська політична реакція, очолена ієрархами-росіянами чи зросійщеними українцями і таким же духовенством. Тому на осінній сесії цього собору 1918 р. міністер ісповідань Олександр Лотоцький склав

деклярацію, яка кінчилась словами: “Від імени Уряду Української Держави оголошуємо його тверду й непохитну думку, що Українська Церква має бути автокефальною.” (О. Лотоцький. “Українські джерела церковного права”, стор. 134). 1 січня 1919 р., не вважаючи на зміну уряду (на місце Гетьманської прийшла влада Республіканська — Директорія), виданий був державний закон про вище церковне управління Православної Церкви в Україні, яким проголошено було автокефалію української Церкви: “Українська Автокефальна Церква з її Синодом і духовною ієрархією ні в якій залежності від Всеросійського Патріярха не стоїть.” (Ibid. стор. 298). І тоді ж Уряд Української Республіки звернувся в справі признання автокефалії Української Православної Церкви найперше до колишньої Церкви-Матері — Царгородської Патріярхії. Дипломатична місія до Царгороду, на чолі з б. міністром ісповідань Ол. Лотоцьким, вела в Царгороді переговори в лютому-березні 1919 р. з Місцєблюстителем Патріяршого престолу митр. Миколаєм Кесарійським. Відповідь Місцєблюстителя не була негативною, але вказувала на вакантність у той час патріяршої катедри (турки після смерті 1918 року патріярха Германа V. не дозволяли виборів патріярха аж до 1922 р.), як на перешкоду до обміркування питання автокефалії Української Церкви, при чому митрополит Миколай висловлював прихильність Патріяршого Престолу до побожного українського народу та надію, що народ буде міцно стояти в батьківській вірі, ждучи з цілковитою певністю здійснення свого бажання, себто незалежності своєї Церкви, згідно з святими канонами та правилами.” (Ол. Лотоцький. “В Царгороді”, стор. 98).

Як відомо, через відсутність тепер Вселенських Соборів, які винесли б обов’язуючі всю Православну Церкву постанови, церковно-правне оформлення автокефалії тої чи іншої Церкви переводиться шляхом міжцерковних зносин, при яких, як свідчить історична практика, велику вагу має і голос та підтримка справи автокефалії державною владою. У нас державному акту 1. 1. 1919 р. про незалежну Автокефальну Церкву в Україні, а також і заходам державної влади про признання цієї автокефалії в Царгородській Патріярхії чомусь то не надають такого значення, як напр. проголошенню автокефалії Української Церкви ВПЦР 5 травня 1920 р., хоч цей останній акт, з погляду церковно-правного, мав менше значіння від тих державних актів. Московсько-большевицька влада ці зносини Української Державної влади з Вселенською Патріярхією перервала.

Проголошення автокефалії Української Православної Церкви ВПЦР 5. 5. 1920 р. є дальшим виявом прагнення українського народу мати свою незалежну від Москви Церкву і звільнитися від підлеглости москалям-архиєреям, які забороняли українським священикам служити. Церковно-народній чинник, в складі духовенства і мирян, в боротьбі за утворення незалежної національної Церкви, з найбільшою силою виступив, як відомо, на Покровському Соборі в Києві в жовтні 1921 р., коли спротив московської патріярхії і московського єпископату призвів

до утворення власної ієрархії церковної, шляхом неканонічної висвяти єпископів руками пресвітерів. Про це архієпископ Іоан Теодорович тепер, через 26 років, так пише: “З того, що воля й серце нашого народу утворили в 1921 р., багато з того не було своєрідним проявом нашої багатовікової української церковности, а проявом під примусом тодішніх обставин. До таких проявів з примусу, а не свобідним рішенням, треба віднести самий акт відновлення нашої ієрархії, акт, що опісля став “п’ятою Ахілла”, болісним місцем, яке завжди потребувало оборони, а не було місцем опору, що дає певність стояння, не потребує жадних підпор”... (З листа від 16. X. 47 р. для “Укр. Прав. Церкв. Ради на еміграції, обраної І. Церков. З’їздом Автокефалістів — Соборноправників, 25.—26. VI. 1947 в Ашафенбурзі”).

Свідомість того, що такий акт висвяти єпископату є акт вимушений, а не реформаційний, акт виключний, викликаний відмовою російських архиєреїв висвятити українських єпископів, була, очевидно, і на соборі 1921 р., коли собор той постановив: “Надалі священний чин хиротонії єпископів в Українській Церкві Христовій виконується з участю двох і більше єпископів по чину Всесвітньої Східньої Церкви”. (Діяння... стор. 8).

В справі признання в Православному світі автокефальности тої чи іншої Православної Церкви, де, як ми вище, на підставі історичної практики, вказали, поважну роль відіграє державний чинник, ще більшу роль відіграє церковно-ієрархічний чинник, його рішення і постанови в справі незалеження, але ж цей чинник сам повинен бути правомочний, апостольсько-преемственний, про що найперше стає питання в міжцерковних зносінах. Собор 1921 р. висловив певність, що Всесвітня Церква не відмовить у визнанні автокефальности Української Церкви (пост. 2-а) та уповноважив Всеукр. Прав. Церковну Радю “сповістити про фактичне відновлення православні церкви” (пост. 15-а “Діяння”... стор. 6, 7). Таке оповіщення до Церков послано було через три роки, р. 1924, але відповіді не було одержано, як про це пише митр. Липківський в розділі 7-ому “Історії Української Православної Церкви” (в рукопису).

А далі розпочалося переслідування Української Автокефальної Церкви, особливо як Церкви національної, з боку совітської влади, творення розкладових течій в ній і ліквідація її. Про це докладно описав у названій праці митрополит Василь Липківський.

9. Признання автокефалії Православної Церкви в Польщі Томосом Царгородської Патріярхії 13 листопада 1924 р. і значіння “Томосу” 1924 р. для Української Православної Церкви

В ряді вказаних історичних фактів боротьби Української Церкви за свою незалежність від церкви Московської велике значіння має визнання Автокефальної Православної Церкви в Польщі 1924 р.

Відомо, що та автокефалія була справою польського уряду і частини ієрархії Православної Церкви в Польщі на чолі з митрополитом Юрієм, який упав жертвою (забитий фанатиком архимандр. Смарагдом) російського опору проти унезалежнення Православної Церкви від Російської Церкви. Польський уряд мав намір ізолювати своїх православних горожан від можливих впливів Москви. Митрополит Юрій був син українського священника з Поділля і товариш по Київській Духовній Академії міністра Ол. Лотоцького. Стимулом до унезалежнення Церкви було й те, що світська влада в Москві була безбожною. Православні українці в Польщі, що загалом були тоді байдужі до цієї боротьби за унезалежнення української Церкви (а окремі особи були навіть проти, бо хотіли соборного рішення в цій справі), не зрозуміли в той час важливості 13 листопада 1924 р. для української церковної справи.

Важливість же “Томосу” (закону) 1924 р. для українців полягала в тому, що: 1) Вселенська Патріярхія згадала в “Томосі” про перше прилучення Київської митрополії до Москви р. 1686 та визнала, що відбулося воно не згідно з канонічними правилами і що Москва не дотримала нічого, що “було умовлено в справі цілковитої автономії церковної Київського митрополита, який носив титул Єкзарха Вселенського Престолу”. Іншими словами: Царгородська Патріярхія в “Томосі” 1924 р. поставила в зв'язок теперішнє визнання автокефалії Православної Церкви в Польщі з колишньою долею Київської митрополії Української Церкви, яка в кінці XVII в. неправильно прилучена була до Московської Патріярхії з позбавленням до того ж умовлених прав автокефального управління. Дійсно Київська митрополія у XVIII в. була переведена на становище звичайної єпархії в Російській Церкві. Ця незаконність прилучення до Москви р. 1686 Київської митрополії і стала тепер за одну з головних підстав визнання автокефалії частині колишньої Київської митрополії, що опинилась в межах відродженої по першій світовій війні Польщі.

Очевидно, що канонічні мотиви Царгороду відносно частини колишньої Київської митрополії мають, при змінених політичних обставинах, таке ж застосування і до цілої кол. Київської митрополії, або Української Православної Церкви. Справа стане ще яснішою, коли скажемо: зі змісту Томосу Царгородської Патріярхії 13. XI. 1924 р. виникає безпідставність претенсій Московської патріярхії чи Російської Церкви до Української Церкви (як і до частини її в межах кол. Польщі), як претенсій Церкви-матері до Церкви-дочки. Московська Церква, що з Києва мала свій початок, а Київську митрополію р. 1686 підпорядкувала, — за Томосом 1924 р. неканонічно, — Церквою-матір'ю для Української Церкви не була й не є. Це ствердження має велике значіння в справі міжцерковного становища Української Православної Церкви.

2) Визнання автокефалії Церкви Томосом 13. XI. 1924 р. наступило за принципом політично-територіальним (“Православна Церква в Польщі”), алеж іншого принципу Царгородська патріярхія після постанови її Собору в 1872 р. про т. зв. “філетизм” (про це вище була мова) і при-

знати не може. Та в тексті самого Томосу, як і в посланні з приводу його, Царгородського патріарха Константина VI від 13. 1. 1925 р. яким є розуміння, що ця автокефалія має служити інтересам православної людности, а не чужовірної держави, в якій людність проживає. Тому ніде там не сказано “Польська Православна Автокефальна Церква”, а “Православна Автокефальна Церква в Польщі”. В посланні ясно сказано: “Усі автокефальні православні церкви-сестри відчують щиру радість у признанні потреби і необхідности автокефального устрою, що лежить в інтересах православної людности в Польщі...” По суті це була автокефалія для Українсько-Білоруської Православної Церкви в Польщі, бож в складі православної людности в Польщі було 70% українців, 29% білорусів і 1% інших. Тому ті з українців, які в нерозумінні цілости української церковної проблеми почали тепер називати Православну Автокефальну Церкву в Польщі (на підставі Томосу 1924 р.) Церквою Польською, роблять злу прислугу українській церковній справі, а тим самим і українському народові.

Православні українці в Польщі вели боротьбу за розмосковлення своєї Автокефальної Церкви та відродження давніх особливостей Православ'я на цих давніх українських землях. Православна Церква знову наблизилась до народу, ставала йому рідною, національною. Спроби т. зв. неонунії або унії східнього обряду посеред православних українців в Польщі зовсім не мали успіху, а далі й акція навертання на чистий католицизм (від кінця 1937 р.), сполучена із спольщенням, як і пропаганда “польського православ'я”, зустріли твердий опір.

Увесь український церковний рух у Православній Автокефальній Церкві в Польщі перед II світовою війною 1939 р. підготував той чин, який в р.р. 1941—42 довершено було для цілої Української Православної Церкви, коли створились для того, хоч і часово, потрібні можливості.

10. Висвячення 1942 р. української православної ієрархії як останній важливіший акт на Батьківщині в боротьбі за автокефалію Української Церкви

З благословення митрополита Діонісія, визнаного Православним Сходом Первоієрархом Автокефальної Церкви в Польщі, яка була у великій частині наступницею колишньої до 1686 р. Київської митрополії, висвячено було 1942 р. (перше в Пінську 8-10. II. архієпископами Олександром і Полікарпом) українську православну ієрархію для Православної Церкви в Україні.

Тоді цей акт, що ним Українська Православна Церква здобула українству канонічну ієрархію, зустріли на Україні з великою радістю, небувалим піднесенням. І дійсно це був акт великої ваги в історії Української Православної Церкви, так покривдженої російською ієрархією в 1920-21 р.р. і російською ієрархією “автономістів”, які хотіли знову тримати Українську Церкву в підлеглості Москві (1941-43 р.).

Обезцінити цей акт, розуміючи усю важливість канонічного походження української православної ієрархії, старались і стараються супротивники українського народу в його боротьбі за церковну незалежність. Вони старались і стараються з почину митрополита, а пізніше московського патріарха Сергія, усіма способами здискредитувати висвяту єпископів 1942 р. для Української Православної Церкви фальшивим освітленням канонічної підлегlosti в 1940—41 р.р. єпископа Полікарпа та запереченням права митрополита Діонісія втручатися в церковно-православне життя України.

Тепер на еміграції цей акт обезцінює група українців, що звать себе “автокефалістами-соборноправниками”, які в своїй “літературі”, характеру “дешевої агітки”, допускаються аж таких слів про історичний акт висвяти української ієрархії 1942 р.: “Тоді митрополит Денис рішив підгорнути під свою зверхність окуповані німцями землі Великої України. За його благословенням архієпископ Полікарп і Олександр в травні 1942 р. висвячують нових єпископів у Пінську, Луцьку та в Києві. Так митр. Денис підносить нашому народові несподіваний гостинець — одинадцять єпископів...” і т. д. (“Правда про укр. авток. прав. церкву-соборноправну”. Вид. Укр. Прав. Церк. ради на чужині. О. Б. 1947 стор. 2).

Ми не могли не приточити тут оцього “безглуздя”, хоч воно може видатися такою дрібнотою в порівнянні з поважністю нашої теми. Не могли ж не приточити тому, що вона не являється особистим якимсь високом малограмотної в церковних справах людини, а характеризує увесь той “рух” “автокефалістів-соборноправників”, бож і та “література”, з якої навели ми вище уступ, має видавничу марку: “Видання Укр. Прав. Церк. Ради...”. І там же (стор. 3) знаходимо твердження, що до цього руху належать “українські достойники — діячі церкви, науки, школи, мистецтва і літератури...”

Коли всі ці “достойники” тримаються тих же поглядів на останні події української церковної історії, як і наведений вище, то для них не може існувати питання канонічності чи неканонічності ієрархії Української Православної Церкви, признання чи непризнання її в Православному світі, а тим самим приналежності чи неприналежності Української Православної Церкви до Вселенського Православ'я. Вони вживають назви “автокефалія”, “православ'є”, нічийого визнання не потребують та звать себе “Українська Автокефальна Православна Церква-Соборноправна”. А коли ніхто в Православному світі їх за православних не буде визнавати, то, на їх думку, тим гірше для Православ'я.

Очевидно, що не тільки з погляду церковно-релігійного життя нашого народу, а й з погляду національної рації з таким немудрим розумінням церковної проблеми в нашій історії і в сучасності погодитися не можна.

Як відомо, канонічне положення нашої Церкви в Православному світі не оформлене і визнання з боку Православних Автокефальних Церков наша УАП Церква не має. В ці непевні і неспокійні часи, перебуваючи

на скитальщині, трудно сподіватися полагодження цієї важливої для нас справи. Алеж канонічне оформлення нашої Церкви в Православному світі повинно наступити. І ми певні, що в цій справі, в очах незасліплених ворожістю, аргументи канонічного зв'язку української ієрархії 1942 р. з благодатним єпископством Вселенської Церкви через згідну з канонами висвяту єпископів з благословенням Кіріярха митрополита Діонісія, будуть переконливими і відіграють належну роль.

Поєднання УАП Церкви на еміграції в Європі з Українсько-Греко-Православною Церквою в Канаді і Американсько-Українською Православною Церквою матиме теж велике значіння для справи признання УАП Церкви в Православному світі. Хто знає, чи цей акт не сприяв би прискіпшенню вирішення цього питання, з огляду на постійність церковної території в Канаді та Америці, бож домагатися визнання автокефальности на підставі лише національного принципу річ дуже тяжка, як про це вище було вже говорено.

ВИСНОВКИ

З усього тут представленого робимо такі головні висновки:

1) У віках минулих Українська Православна Церква (Київська Митрополія), знаходячись під юрисдикцією Вселенських Константинопольських Патріархів (988—1686 р.р.), а у внутрішньому своєму управлінні й житті користаючи з широкої незалежности, виявила великі творчі сили і здібності свого церковного народу у сприйманні й засвоєнні Христової віри й моралі, в будові, у формах соборности церковного життя, в духовній освіті, в побутово-церковних звичаях народу, і як така, була Національною Церквою українського народу та форпостом Православія, висунутим на Захід.

2) Примусове підпорядкування Української Церкви Московській Патріархії р. 1686, неправність якого стверджено через 238 літ і Вселенською Патріархією в Томосі патріярха Григорія VII. про автокефалію Православної Церкви в Польщі (від 13 листопада 1924 р.), спричинило занепад української церковности, а разом ослаблення духу побожности в народі і любови до Церкви, коли остання, прийнята державно-урядовим характером, на службі Російської імперії, переслідувала не Божі, а людські, політичні цілі.

3) В тісному зв'язку з історією Православія українського народу у віках Х—XVIII—XX, в добу національного відродження народу від 1917 р. з усією силою виявилась і воля українського народу до унезалежнення від Москви Православної його Церкви, до автокефального її буття, про що наведено нами вище ряд актів національно-церковного і державного характеру.

4) З причини тяжких переслідувань УАП Церкви окупаційними на Україні владами увесь час перед другою світовою війною і в час

війни ієрархія Православної Національної Церкви українського народу, духовенство, тисячі вірних змушені були покинути Батьківщину і перебувають на еміграції.

5) Ідею незалежності своєї Церкви православні українці на еміграції зберігають в назві її “Українська Автокефальна Православна Церква”, що відповідає і фактичному її стану незалежності в управлінні й житті від іншої Церковної Православної влади.

6) Фактичний стан незалежності одначе, не канонічноправний стан автокефальності; для нього потребується визнання автокефалії УАП Церкви окремими Православними Автокефальними Церквами, в першу чергу, з огляду на авторитет моральний, визнання Царгородською Патріархією, колишньою Церквою Матір'ю Української Православної Церкви (Київської Митрополії).

7) Перебування в стані канонічної ізоляції від Вселенського Православ'я, при дальшому розселенні ієрархії, духовенства й вірних УАП Церкви по різних країнах, може від'ємно відбитися на дальшій долі УАП Церкви на еміграції. А тому належить, зберігаючи вірність св. Православ'ю — вірі наших прадідів від св. князя Володимира і охороняючи Українську Православну Церкву від деструктивних, псевдособорницьких і неправославних течій, шукати шляхів і способів, які були б доцільними зараз і які з погляду нашого церковного та національного буття були б основою для оформлення в Православному світі канонічного положення нашої Церкви на чужині у вірі й надії майбутньої її творчої ролі по повероті на Рідну Землю.

8) В шуканні цих шляхів справа поєднання українських православних церковних організацій, існуючих поза Батьківщиною, а найперше в Канаді й Америці, — в одну Українську Православну Церкву має, на нашу думку, першорядне значіння.

ІДЕЯ УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІЯРХАТУ В XVII СТ.

(Доповідь, виголошена 13. XI. 1955 р. в залі Володимирської Катедри в Торонто, Онт.)

Вступ: **Що спричинилося до цієї теми?** Часте заторкування її українськими авторами,—і католиками, і православними; першими — більше в аспекті уніятських заслуг в минулому перед українським народом та прихильності до унії православної ієрархії, як Петро Могила; другим — для звеличення минулого і для піднесення престижу УАПЦ в сучасному.

Др. Чубатий в статті “Політично-ідеологічне підложжя Переяславської угоди 1654 р.” (“Свобода”, 1954) твердить, що “в пляні Мелетія Смотрицького була ідея утворення Київського патріярхату, як противаги Московському патріярхатові”.

В. Гришко у збірнику “Віра й Знання” пише, що це питання “відіграло надзвичайну ролю у боротьбі з Московською Церквою” і що Мелетій Смотрицький немало попрацював над реалізацією згаданого проєкту: “Ідея заложення Київського патріярхату супроти Московського хоч і перейшла в історію не зреалізованою, та вона виникла й підтримувалась лише в площині боротьби з Москвою”.

Наша теза: ідея утворення українського патріярхату в історії нашої Церкви виникла в пляні унійної акції посеред православних українців і білорусинів, і вийшла вона з кіл латино-уніятських, підтримувана польською владою, а не серед православних (тим більше не в боротьбі ніби останніх з московським православієм, якої тоді ще не було).

Зв’язок ідеї патріярхату з ідеєю універсальної унії в 20-их роках XVII ст.:

а) Зі сторони православних:

1) Сумний стан національно-церковного життя, навіть після відновлення православної ієрархії в 1620 році.

2) Чому сумний? Через нелегальне положення архиєреїв, що тулилися біля митрополита Іова; збування поляками петиції від сейму до сейму.

3) Ослаблення нації у взаємній релігійній боротьбі.

4) Дальше спустошення рядів української православної шляхти через перехід на латинство та спольщення її.

5) Зріст опортунізму, бажання налагодити відносини з урядом через примирення з унією.

6) Зріст у церковних верхах симпатій до церковно-ієрархічного устрою на засадах римо-католицького абсолютизму.

Проти будь-якої угоди з Римом було козацтво, народні маси та рядове чернецтво. Ініціатива згоди вийшла одначе не з православної

сторони, а від латино-уніятів. Тому православні були проти спільних соборів у 1623 та 1626 роках.

б) Зі сторони латино-уніятів:

1) Рим був заведений в мріях підпорядкувати “схизматицький схід” (щоб навестати спустошене протестантством), коли Велика Сму́та на Московщині скінчилась не Лжедимітрієм і не Володиславом IV, чи Жигмонтом III на московському престолі, а Михайлом Романовим, сином патріярха Филарета.

2) Друга невдача — відновлення ієрархії 1620 року. Донесення “Конгрегації Пропаганди Віри” (заснованої біля того часу) від латино-польських біскупів. Андрей Липський біскуп Луцький писав: “Унію утворили даремно, непродумано, добре не розізнавши, чи бажає її людність, легковажно; духовенство, шляхта й простолюддя зовсім унії не співчують”. (Див. Праф. Е. Шмурло. Римська Курія на Русском православном Востоке в 1609—1654 годах. Прага 1928).

3) Незадоволення самих уніятів. Тракткування їх польським католицьким громадянством як чогось нижчого. Повноправности з католицьким духовенством не було. Пониження за службами уніятського духовенства й уніятської ієрархії, навіть самого митр. Рутського на офіційних виходах, коли латинський суфраган у Вильні не уступав митрополитові Рутському першого місця. При королівському дворі теж дивилися на них, як на жебраків, що фальшують інформації, аби щось здобути. Сенаторам з уніятської ієрархії радили краще не показуватися у сенаті.

4) Чому поляки так ставились? — Бо були заведені в своїй плянах, що унія, це місток до латинництва й скріплення політичної єдності в державі. Натомість через унію постало роз’єднання, боротьба, ослаблення держави.

5) Польща плянувала чим скорше асимілювати Українську Церкву в латинській. Рим — навпаки, бо таке приспішення провалило б дальші пляни Риму здобувати для себе православних не тільки в Польщі. Тому Конгрегація Пропаганди Віри підтримує унію. Папа Урбан VIII видав декрет 7. II. 1624, що забороняв переходити без папського дозволу з грецького обряду на латинський. Протест Жигмонта III. Вияснення 7. VII. 1624, що торкається це лишень уніятського духовенства.

Вплив цього на зміну унійного пляну: не насильством гнати до унії, а згодою між православними й уніятами досягнути “універсальну унію”.

Компроміс це тактичний, ховав у собі “польську інтригу” — підпорядкування Римові Української Православної Церкви — але не брутальним насильством, а “в рукавичках”. У цей новий унійний плян універсальної унії увійшла й ідея українського патріярхату, якій українські католицькі автори надають куди більше значіння, ніж вона мала справді, а православні автори, загіпнотизовані сучасними настроями, вбачають у ній боротьбу українців з московським патріярхатом.

Було три етапи в переведенні акції універсальної унії: 1-й у 1620-их роках, 2-й у 1636—39 рр.; 3-й у 1640-их роках.

Унійна акція з ідеєю утворення патріархату в 20-их р.р. XVII ст.

Головним діячем її зі сторони православних був архієпископ Полоцький Мелетій Смотрицький. Зносині його з уніятами датуються ще від 1616 р. Братчики віленські настояли, аби він прийняв чернечий постриг. Незадоволення Смотрицького порядками у Віленському братстві. “Краще бути останнім ляком в римській церкві, ніж займати одно з ієрархічних становищ в схизматичській (пізніші його слова).

Перед подорожжю на Схід велися з ним, через монахів-василіян, переговори в справі утворення українського патріархату. З подорожі на Схід він привіз соборну грамоту східних патріархів про скасування ставропігійних монастирів. Делегація з Львова й Вільна до Кирила Лукариса. Патріярше вияснення, що це їх не торкається. Мелетій не міг після цього вертатися до Віленського Свято-Духівського монастиря; в Київській Лаврі теж на нього косо дивилися. (Захарій Копистенський не впустив його до Печерського монастиря). Тож Мелетій отримав Держмань від Олександра Заславського, з умовою (рада митр. Рутського) переходу на унію. Тайний уніят, з дозволом від Риму поминати й далі Царгородського патріярха, він розпочав унійну акцію собором 1627 року. Іов Борецький і Петро Могила, обраний на архимандрита, але ще світський, були по стороні згоди та допускали почесне зверхництво папи над Українсько-Білоруською Церквою.

Ісаія Копинський остерігає паству перед Смотрицьким і Борецьким. Смотрицький мав представити свій “Унійний Катехизис” для церковної цензури, але просив собор і дістав згоду видати раніш міркування про різницю між Східньою і Західньою церквами. Собор єпископів у Городку 1628 р. (4 єпископи: Іов, Мелетій, Ісаак, Паїсій і архимандрит Могила).

Розглянення тих різниць. — “Апологія” латинської науки під пером Смотрицького. Ухвалено скликати помісний собор з метою “знайти який-будь спосіб, щоб без порушення прав і привілеїв православної віри утворити єдність Руси з Руссю” себто неуніятів з уніятами. Собор 1628 р. у Києві, що мав би унійну справу в угодному напрямку рішати, чи міркувати, змінився в протиунійний, в судовий над Смотрицьким за зраду православія.

Видання Смотрицького: “Апологія переґрінації (подорожі) до країн східних” — цей трактат обвинувачував Українську Церкву в різних ересях (навіть в “Треносі” самого Смотрицького). Корінь ересей він вбачав у “схизмі”, кликав до унії. “Апологія”, видана Саковичем у Кракові в польській мові, викликала обурення православних. Митрополит Іов і архимандрит Могила відступили від участі в унійній акції Мелетія Смотрицького. Протоп. Лаврентій Зизаній і Андрій Мужилівський знайшли там 105 неправдивих думок. Собор 15 серпня 1628 р. обвинуватив

Смотрицького. Делегати козацтва заявили йому: “Ми придбали цю святиню (себто православіє) нашою кров’ю, хочемо й закріпити її або власною кров’ю, або кров’ю тих, хто став би нехтувати нею, чи відступати від неї”. Врешті Смотрицький зрікся свого твору, що й підписав під час всенічної. Анафемствування відбулось за Службою Божою, після Євангелії зачитано було текст, у якому Смотрицький вину склав на Саковича. Іов ті Ісаак на катедрі викляли “Апологію” і Саковича, а присутні ієрархи рвали, палили й топтали “Апологію”.

Пізніше Смотрицький утік до Дерманя. У Львові видав 8. IX. 1628 р. “Протестацію”, де назвав собор “непорядним” і апелював до короля, щоб скликав новий собор. А у “*Parenezis abo naromienie*” до Віленського братства вже виступає як унія, та кличе братство йти слідом за ним. Тут він, прозваний в Римі “польським Ціцероном”, вже пропагує ідею патріархату. М. Грушевський стверджує, що “перехід на унію Смотрицького нічого не дав унії, православні позбавили його усякої уваги й значіння в суспільстві, та й не довго пережив він свою Київську трагедію” (помер 27. XII. 1633). Але ще за його життя його невдала акція провести нову унію у середовище православної церкви стає предметом розважань польського уряду й Риму. На домагання православних під час сойму в лютому 1629 р. упорядкувати відносини у церкві, Жігмонт III пропонує православним увійти в згоду з уніями, а для того відбути спільний собор у Львові в жовтні 1629 року. Негативне ставлення Римської Курії до спільного собору Рим обґрунтував тим, що догмати Римської Церкви не можуть бути предметом обговорення. Щождо “власно-го патріярха”, Курія була більш поступлива, хоч і порадила своєму нунцієві в Польщі переконувати дезунітів, що для них: 1) почесніше залежати безпосередньо від папи; 2) корисніше, бо папа завжди в стані дати для них більше, ніж патріярх; 3) економніше, бо патріяршество потребує великих видатків, а істотно патріярх буде той самий митрополит, бо патріярше право зводиться до права поставляти єпископів і керувати своєю областю, що має Київський митрополит і тепер.

Але в Римі були свідомі й користей з цього задуму, що мав би: 1) завдати сильного удару Царгородському патріярхові, бо польська Русь ніколи б не вернулася до Царгороду, отримавши власного патріярха, 2) сепарація й надалі української й білоруської Церкви від Москви, що гарантувало б нерозривність з Польщею” 3) коли б у Москві був польський король, то можна б перевести й скасування Московського патріярхату, зливши його з українським на підставі Флорентійської унії” 4) відпали б, можливо, від Царгороду балканські слов’яни, прилучившись до патріярхату в Польщі.

Виконуючи королівський універсал, митрополит Іов розіслав грамоти про скликання собору в Києві на 29. VI. 1629. Але протести проти проектованої згоди почалися ще перед собором. Військовики з-під Мальбургу присягали пролити кров, але не йти на жадну згоду. Запорожці заявили, що без запрошення пришлють своїх делегатів. Право-

славна шляхта Київщини опротестувала собор, що був скликуваний королівським декретом без її згоди, і заявила, що не визнає собору, якщо він вирішить щось на шкоду православію.

Королівськими делегатами на собор були кн. О. Заславський (уніят) та Адам Кисіль (православний). Настрої в Києві перед собором були неспокійні і митр. Іов вагався, чи відкривати собор і відкрив його лише на наполягання королівських делегатів. На самім соборі більшість відразу внесла протест проти самого предмету нарад — спільного з уніятами собору у Львові. Заславський вимагав від делегатів Запоріжжя опустити собор. Це викликало обурення, й засідання прийшлося закрити. Наступне засідання відбулося в околиці Києва, в Пустинно-Никольському монастирі, де митрополит радився, що робити далі, бо шляхта протестує, а запорожці загрожують смертю. Вкінці митрополит повідомив королівських делегатів, про закриття собору і явно негативне ставлення до задуманого спільного собору. Уніятський собор у тому самому часі був скликаний в околицях Володимира, але постава київського собору передіришила долю спільного собору у Львові. На соборі у Володимирі були лише уніятські єпископи й Мелетій Смотрицький. Православні ієрархи не явились. Посли Древинський і Пузина зложили внесок просити у короля дозволу на приїзд Царгородського патріярха на Україну, але уніяти відмовились це зробити. Так нічим скінчилася спроба універсальної унії в 1624—1629 роках.

Спроби утворення універсальної унії і українського патріярхату в часах митрополита Петра Могили до собору 1640 року

Собор 1640 р. — це єдиний, відомий нам, за 14 років (1633—1647) митрополитства Петра Могили. На ньому не було мови про унію та патріярхат; взагалі після соборів 1628—29 р.р. унія не була предметом соборних нарад. Однак деякі автори залишили в тіні православну ідеологію Київського собору 1640 р., а вишукували всякі доводи на предмет схильності Петра Могили до унії, вважаючи іноді його навіть за тайного католика.

З його ім'ям теж зв'язують ідею утворення українського патріярхату, бо митрополит Могила ніби дуже хотів стати патріярхом. Які дані на це?

У лютому 1636 р. появився у Римі домініканський пріор зі Львова о. Дамаскін з листом до папи від волинського воєводи Адама Сангушка, який пропонував свої послуги в справі “універсальної унії”. Дамаскін говорив про рух серед світських людей за утворення патріярхату підпорядкованого Римові, та про потребу вислати “бреве” Сангушці про це. Від о. Дамаскіна папа Урбан VIII з приємністю довідався що й митр. Петро Могила схильний до унії, а еп. Пузина мовляв відкрито висловлювався за унію.

Ці вістки Ватикан тримав у великій таємниці. В Конгрегації Пропаганди Віри справу обмірковувала, без внесення її до протоколу, комісія

з трьох кардиналів, призначених папою. Наказано папському нунцієві у Варшаві добре дослідити справу і, коли є надія на успіх, поінформувати короля Володислава IV. Листа, датованого 10. VII. 1636, рішено послати лише до Сангушка. У листі була похвала митр. П. Могилі й еп. Пузині за їх піклування про спасіння людей в унії.

Але не від нунція довідався Володислав IV про проект “нової унії”. Згадувано було вище, що ідею створення ніби незалежного українського патріархату обговорювано вже за Жигмонта III, і що Рим ставився до цієї ідеї досить холодно. Тепер підхопив цю ідею в інтересі державно-польському, а не церковно-римському, король Володислав IV, коли розчарувався в успіху т. зв. “Пунктів заспокоєння 1632 р.”, особливо, коли на сеймі 1635 р. католики почали відкликати свої підписи під тими пунктами, під впливом папських загроз щодо можливості спасіння душ тих, хто підписав ті “Пункти”.

Отож не нунцій, а сам король Володислав IV обговорював з нунцієм Филонарді проект примирення уніятів і православних на тлі обрання спільного патріарха. Король висилає грамоти до митр. Рутського (31. VIII. 1636) і до православних ієрархів на чолі з митр. П. Могилою (5. IX. 1636) з закликом до згоди й єдності замість безперервної війни: “знаємо, що найважливіше (писав він до православних архиєреїв) буде питання про послушенство ваше Константинопольському патріархові. Але, коли розсудите, що сталося з тією катедрою (під турками), то ви легко зрозумієте, що, не порушуючи прав патріаршества, ви можете, за прикладом Москви і других держав, мати в себе вдома те, за чим відноситесь на сторону. Довершіть же діло, вгодне Богові, **корисне Річи Посполитій**, потрібне руському народові, особливо тому, що знаходиться в унії, і не забудне для нас”.

Вироблений був і проект згоди “*Modus concordiae generalis a parte disunitorum conceptus*”. Цей проект не рве відразу зв'язків Української Церкви з Царгородським патріархом, Київського митрополита має затверджувати Царгородський патріарх, православні в Річи Посполитій будуть залежати безпосередньо від патріарха, якщо він віруватиме згідно з пунктами, встановленими проектом для вірних Української Православної Церкви. А в них був включений примат папи.

“Всі руські грецького обряду признають, що Римський престол є старший між престолами, а римський первосвященик є первопрестольником, і йому належить не тільки перше місце й предсідництво на соборах, але й право скликувати собори, затверджувати їх постанови, звертатися до церкви Христової з посланнями, напимненнями й попередженнями. Це йому одному по праву належить, бо він є управителем в церкві Христовій, до його захисту треба звертатися й апелювати в усіх важливіших справах. Митрополит поминає за службою перше папу, а потім патріарха. Митрополит по поставленню надсилає своє ісповідання віри папі”.

У проекті нема мови про український патріархат: є митрополит, Царгородський патріарх, папа.

Яка ж участь у цьому самого Петра Могили? Проф. Шмурло у вище цитованій книжці пише: “До нас не дійшов голос самого митрополита Могили, і ми не знаємо безпосередньо від нього, в якій формі виливалась ця участь”.

Незаперечний факт, що в плянах короля й латино-уніятів Петра Могили намічалось як кандидата на патріярха. Яке ж було тут розуміння патріярхату і патріярха? Це не було розуміння Східної Православної Церкви, за яким патріярхати — автокефальні церкви, а патріярхи, голови незалежних церков, хоч часом і без титулу патріярха. “За прикладом Москви”, каже грамота Володислава IV. Цей король або сам помилявся, або свідомо дурив своїх підданих православних наводячи приклад Москви. Те саме роблять і українські католицькі історики, а за ними й православні, коли пишуть про ідею утворення українського патріярхату в XVII ст., як противагу Московському патріярхові, не пояснюючи, що Московський патріярхат був автокефальною церквою в складі Вселенської Православної Церкви, а Київський патріярхат, коли б він утворився в XVII віці з ініціативи польської влади, підлягав би Римському престолові й папі, себто відпав би від православної церкви й не був би автокефальним.

Чому Володислав IV не робив заходів щодо утворення українського православного патріярхату, коли б йшло про противагу Москві? Адже ж він не був ревним католиком, а був у релігії лише політиком. Цілком доцільним було б творення в Польській державі православного патріярхату. Але Володислав IV повинен був рахуватися з Римом і католицькою партією в державі, а також і з самими уніятами, які, треба думати, не пішли б під зверхність, хоч і свого українського незалежного патріярха, але православного, папі негідного. Отже ясно, що православних мали б затягнути патріяршеством: коли б думали, що це якраз незалежність, то взяли б на патріяршу катедру особу тайно схильну до унії (як Йосиф Шумлянський, Іннокентій Винницький), яка ставши патріярхом, потягнула б потім увесь патріярхат під Рим. Цілком можливо, що за такого могли уважати й митр. Петра Могилу. Підстава до того: його участь в уніятських нарадах під час унійної акції Мелетія Смотрицького. Як казав К. Сакович: “якщо б Могила тільки хотів схизму залишити і в єдності з римським костелом бути, то без усякої надуми не тільки митрополичого, але й патріяршого сану був би достойний.”

Але помилялися ті, хто числив на Могилу — тайного уніята. Вже собори 1628 і 1629 рр. навчили Могилу, як дивиться народ на примирення з унією. Він бачив, що нові проекти крили замасковане підпорядкування Римові, бо там примат папи був непохитний.

Як реагує митрополит Могила на грамоту Володислава IV? — Він вдячний королеві за легалізування Православної Церкви. Тому посилає братствам грамоти з закликом до примирення з уніятами, а в той же час “наказує братствам, щоб дбали, аби послами на сейм було обрано

(з огляду на справи церковні, що мали бути рішені на сеймі 1637 р.), людей найбільше ревних в православії”. Ясно, що митрополита Могилу не спокусив патріярший сан.

Сейм 1637 р. був зірваний, і на ньому не дійшло до обговорення справи релігійного поєднання. Але й по сеймі Володислав IV продовжував свої старання про об'єднання уніятів і православних на базі українського патріярхату. Однак що далі, то все більше виявлялось неприхильне ставлення до тієї ідеї Римської Курії, куди більше ніж за Жигмонта III. Причини неприхильності такі:

- 1) Побоювання, щоб релігійне примирення і свій патріярхат не привели до того, що відпали б від Риму й ті, які вже стали уніятами,
- 2) О. Дамаскин, посол воєводи Сангушки, не зміг переконати Конгрегацію Пропаганди Віри, що митрополит київський насправді відданий ідеї унії,
- 3) Недовір'я і підозрення до самого короля Володислава IV, після його грамот до уніятських і православних ієрархів,
- 4) Конгрегація Сант-Офіціо представила небезпеку, що її таїть порушення питання про Київський патріярхат для переговорів з греками. Смута, що панувала в тім часі в Константинополі, давала надію про приєднання тієї Церкви, тож не треба було наражувати собі греків.

Тому папський нунцій у Варшаві Філонарді дістав інструкції:

- а) Не дозволяти спільного собору уніятів з православними.
- б) Умови переходу на унію можна обговорювати не на соборах, стоячи на базі тих умов, які були при Клименті VIII, себто умов Берестейської унії.

Плян Володислава IV викликав усякі чутки й наклепи Ісаї Копинського на митрополита, що “відпав П. Могिला від християнської віри, а від папи одержав благословення в патріярхи після присяги королю, панам і арцибіскупам, щоб йому християнську віру вченням своїм потоптати і всю службу церковну вставити по наказам папи римського, церкви християнські по всіх польських і литовських містах замінити на костели лядські й книги усі руські вивести”. Усе це спричинило хвилювання по монастирях і в народі. Цілі монастирі (Густинський, Мгарський, Ладинський) переходять на московську сторону.

В цей же час П. Могила і його вчені ченці “Могілянський Атений” підготовляли матеріали до собору 1640 року. Діяння цього собору свідчать, що в проводі церковному не було жадного наміру будувати щось на унійній базі. Собор був суто православний і про унію не згадувано.

Акція утворення “універсальної унії” в 40-х роках XVII ст. Православна правівірність митрополита Петра Могили

“Православне Ісповіданіє Віри” Петра Могили схвалене собором 1640 р. прийняли всі Східні Православні Церкви. В той час, як ця праця розглядалася на Сході, сам митрополит Могила видає її в скороченій формі, як катехизм для утвердження своєї пастви. Тоді саме уніяти розпочинають нову акцію “універсальної унії”.

У цій новій акції не було мови про створення українського патріярхату. І наша тема властиво вичерпана попередньо сказаним, але для повноти історичної картини скажемо й про акцію в 40-х роках.

На цей раз холмський уніятський єпископ Мефодій Терлецький 1643 р. представив листу з 24 осіб Римській Курії, щоб їм вислати папське брєве (грамоту) у справі дальших унійних старань. У тому списку були три схизматики: Петро Могила, Адам Кисіль і кн. Григорій Четвертно-Четвертинський, луцький підскарбій. Послано було брєве 23 особам. Четвертинському чомусь не послано. Чому не послано 1636 р. через домініканина Дамаскина Петрові Могилі, “ми не маємо даних для позитивної відповіді” — каже Є. Шмурло.

Лист папи Урбана VIII до Петра Могили закликає його подбати про спасіння і обіщує докладного листа від колегії кардиналів. Кардинальський лист (опублікований у С. Голубєва) пройнятий фанатизмом та лайкою і наклепами на Царгородського патріярха. “Поставлене папською Курією на такий ґрунт, питання про унію не могло мати жадного успіху, і листи папи та його конгрегації П. Могила залишив без відповіді”.

Напруження відносин між Курією і Володиславом IV привело до відкликання нунція Філонарда, бо він виставляв у своїх донесеннях до Риму короля, як приятеля “еретиків і схизматиків”. Нового нунція до Варшави не було послано. В межичасі король Володислав IV вніс проєкт спільного собору католиків і протестантів, що викликало нову тривогу в Римі. Та коли помер папа Урбан VIII і новим папою став, прихильний Польщі й Володиславові IV, Інокентій X (1644 р.), тоді приїхав новий нунцій архієпископ Ян де-Торез. Від короля був посланий до Риму о. Валеріян Маньо, що разом з інструкціями від короля, ніби, привіз проєкти й пропозиції митр. Петра Могили й Адама Кисіля.

Проф. Шмурло, який на підставі студій ватиканських архівів перший подав відомості про проєкт чи записку митр. Петра Могили, пише: “Дуже досадно, що записка Київського митрополита не дійшла до нас в оригіналі”. Маємо лише її переказ секретарем Конгрегації Пропаганди Віри Інголі “місцями не досить ясний, що не передає зміст у подробицях; передача тексту не гарантує нас від суб’єктивного забарвлення, хоч би й не наміреного”. У працях подібного роду цінне кожне слово, вираз, відтінки думки, звороти мови. “Усе це не дає нам можливості скласти точне й закінчене уявлення, в якій мірі “латинствував” Петро Могила. Ця записка, як евентуальна відповідь на лист папи Урбана VIII,

написана вже по його смерті, його наступникові й колегії кардиналів, коли минуло більше як рік часу.

Проф. Шмурло не сумнівається, що така записка була, хоч свідчать про неї лише о. Муньо й Інголі. Дивно лише, що записка митр. П. Могили була написана польською мовою, хоч митрополит досконало володів латиною і не було йому причини писати до Риму польською мовою.

За переказом Інголі, зміст записки торкається трьох основних питань:

1) Віроісповідні різниці ніби не суттєві, а словесні, от як у 8-ім члені символу віри — а *filio* (від сина), чи *per filio* (через сина), коли в символі православної віри нема ні того, ні другого. Головний пункт розходження, це примат папи. Церква східня будується на роздільності патріархів при соборності їх, і цю засаду треба зберігати, навіть признавши примат папи. “Дві Церкви виходять з двох цілком протилежних засад; змінити ці засади значило б підсікти в корені фундаменти, позбавити всякої життєздатности самі Церкви”. А потім — засади єдності церковної влади в Церкві і першенство св. ап. Петра не відкидають і православні.

2) Друге питання — це умови з'єднання Церков. Неможливо домогатися унії з Римом усього православного світу, тільки з “Польською Руссю” (про Московську зовсім не згадується). Церковна єдність для неї необхідна, бо Русь гине від розколу. Але потрібне утворення єдності, а не злиття. Конечне збереження обрядів при спільному голові Римському первосвященникові. “Згідно з символом віри, що наставляє нас про єдину католицьку апостольську Церкву, очолювану папою, наступником ап. Петра”. (Такого символу нема ані у православних, ані в катехизисі П. Могили). Митрополита обирає собор руських єпископів, не звертаючись до Риму з проханням про затвердження, як і апостоли не звертались, вибравши Матвія, за затвердженням до Риму. (Тут щось дивне, бо хіба П. Могила не знав, що вибір ап. Матвія відбувся ще до Зішестя св. Духа, коли ані Церкви, ані християн у Римі не було). Митрополит складає присягу в захованню догматів, зокрема про признання папи й його примату — ісповідання це надсилає до папи в мовах латинській, грецькій і руській. Коли б Царгородський патріарх пішов на унію, то польська Русь вернулася б під його владу.

3) Третє питання — засоби для успішного переведення універсальної унії були подані такі:

а) на сеймиках порушувати питання про шкідливість роз'єднання та дбати про обрання на сейм людей з авторитетом і прихильних до унії (це не згідне з тим, що митрополит писав братствам у 1636 р.),

б) скликати з'їзди уніятів і дезуніятів для погодження спірних віроісповідних пунктів, за дозволом короля, без бешкетів, за які позбавляти горожанства,

в) ставити на з'їздах двох предсідників: католика і дезуніята,

г) постанови з'їздів давати на затвердження загального сейму. (Невідомо лише, чи й віроісповідні питання думав митрополит ставити на рішення сейму).

Про утворення українського патріяхату записка Петра Могили, в переказі її Інголі, не згадує ні словом. Думка проф. Шмурло така, що митрополит рахувався з категоричним “ні” Римської Курії на усій його пропозиції, як це було в 1636 році.

Дивне враження робить переказ Інголі і в догматично-історичній частині, де грішить поверховістю та суперечностями, і в практичній — про способи переведення, де грішить примітивізмом і незнанням відносин, коли пропонує “сеймики” після 50 років боротьби, та напередодні найбільшого козацького повстання Богдана Хмельницького.

Про записку Адама Кисіля, що її також мав привезти о. Валеріян Маньо, проф. Шмурло каже, що “авторство Чернігівського каштеляна поки що одна наша догадка”, і те, що відоме, також не первісна редакція, а своєрідний переказ, як і записка Могили і змістом схожа з нею.

15 і 16 березня 1645 р. було засідання Конгрегації Пропаганди Віри, предметом якого було питання про прийняття в унію дезуніятів у Польщі. Постанови цього засідання свідчать, що матеріали привезені о. Маньо не дали нічого нового Конгрегації, і тому доручено нунцієві де Торезові подбати про призирання матеріялів, особливо ознайомитися з поглядами митрополита Петра Могили і єпископа Луцького Афанасія Пузини. Конгрегація залишилася на старих позиціях приймати на умовах, вироблених Флорентійською унією; митрополита обирають єпископи, він складає папі “обедієнцію” (послушенство) і просить у нього затвердження. Про український патріярхат нема мови в постановках Конгрегації з 1645 року.

На цьому властиво й кінчаються спроби т. зв. універсальної унії за часів Володислава IV, в яких сам король відіграв велику роль. “Рим кликав у Каноссу в той час, коли в нім хотіли бачити старшого брата”, це висновок дослідника спроб універсальної унії проф. Є. Шмурло, зроблених на підставі дослідів Ватиканських архівів.

У ніч під Новий 1647 рік помер митрополит Петро Могила. Конгрегація Пропаганди Віри після смерті Могили спробувала запровадити унію старими методами — обманом та насильством, що проявилися в інструкції де Торезу вплинути на короля Володислава IV затягувати вибори митрополита та його затвердження та підшукати кандидата на тайне уніятство на катедрі, який по певній підготовці післяв би ісповіданіє віри належне папі, вислав делегацію до Риму, проголосив би з'єднання, а тоді позакривав православні церкви й монастирі, або віддав їх уніяттам при підтримці польської влади.

Але Володислав IV не міг довго тягнути, бо сейм прийшов у травні 1647 р. І нунцій з жалем сповістив Курію, що привілей на митрополічий престол дано було Сильвестрові Косову.

Усякі дальші унійні заходи були перервані повстанням козацтва на Україні. “Приголомшуючі успіхи Богдана Хмельницького змусили Конгрегацію Пропаганди Віри відкласти всяку думку про перемогу унії. Доводилось спасати від цілковитого знищення хоч би те, що вже було осягнуте”. Ослаблення після смерті Богдана козацької сили, незгода та руїна призвели до того, що в пізніших часах польська влада не займалась проектами замирення і згоди, а стала на шлях Жигмонта III, шлях фанатизму і нетолеранції до тих православних, що залишилися в межах польської держави.

“У святій вірі, в котрій я народився, виховався і з волі та ласки Божої достоїнство Митрополітанське недостойний на собі маю, в ній же хочу, вік свій закінчити, стати перед Маєстатом Господа мого” — це перша точка заповіту митрополита Петра Могили з 22 грудня 1646 року. Тільки несумлінна тенденційність може підшепнути історикові не рахуватися з таким свідоцтвом ієрарха перед маєстатом смерті. Другим підтвердженням правовірності Могили служить “Православне ісповідання віри” 1640 року зв’язане з його ім’ям. М. Грушевський, хоч і не захоплений діяльністю митрополита, дає однаке правильну оцінку його позиції: “На пункті релігійної політики ми не можемо кинути ніяких підозрінь на Петра Могилу, так само і на його кружок. З свого першого конфлікту з українським громадянством, з гірких результатів компромісових змагань 1629 року Могила набрав досвіду, і дальша лінія його діяльності не показує ніяких вагань. З тої твердої позиції, яку він зайняв у безкоролів’я 1632 року, ледве чи звели б його надії якого небудь патріяршого титулу”. (VIII, стор. 100).

Переговори в справі універсальної унії за часів короля Володислава IV ні разу не виникали з ініціативи митрополита Могили. Могила може брав участь у тих розмовах *ex officio*, як голова Церкви, коли їх розпочинав король. Була це певна дипломатія відносно короля і не бажання погіршувати відносин до “приятеля схизматиків і еретиків”, який не мало полегшив “египетську неволю” православної Церкви й людности в Польщі.

Цю доповідь реставрував інж. В. Шипрякевич на основі нотаток до неї І. Власовського.

З М І С Т

Від редакції книги	7
Preface	9
Протопр. о. Ф. Кульчинський. Проф. І. Ф. Власовський (* 1883 — † 1969)	11
Д-р. М. Бойко. Праця проф. І. Власовського в Колегії св. Андрія у Вінніпегу.	24
М. Муха. Останні роки життя Івана Власовського.	28
В. Іванис. Проф. І. Ф. Власовський — почесний член Святоволодимирського Братства в Торонто.	38
І. Коровицький. Громадянство вшановує ювілята.	43
Подяка проф. І. Власовського.	46
Митр. прот. о. Дмитро Фотій. Іван Федорович Власовський як зразок глибоковіруючого українця.	49
Проф. д-р. Н. Полонська-Василенко. Важлива праця про Українську Православну Церкву.	52
П. Ковалів. Останній том праці І. Власовського з історії Української Православної Церкви.	58
Євген Пастернак. Професор Іван Власовський і значення “Нарису історії Української Православної Церкви”.	61
Проф. д-р. Н. Полонська-Василенко. Нарис Історії Української Православної Церкви.	64
Пантелеймон Ковалів. Іван Власовський як проповідник Божого слова.	68
М. Могильницький. Співпраця І. Власовського з “Голосом Канади”.	72
о. Т. Міненко. Наукова і публіцистична праця Івана Власовського.	74
Прот. Д. Бурко. Останній богословський твір проф. І. Власовського.	78
Михайло Муха. Моральний образ І. Власовського.	82
Д-р. М. Бойко. Бібліографія наукової спадщини проф. І. Власовського.	88
	141

СПОМИНИ

Архиєпископ Михаїл. Мої зустрічі з Іваном Власовським.	95
Прот. Анатолій Дублянський. Дещо з листування з проф. І. Ф. Власовським.	98
Митр. прот. М. Чернявський. Мої спогади.	103
М. Тарасюк. Мої спомини про Івана Власовського.	107
Віталій Турчик. Спомин про І. Ф. Власовського.	109
Інж. Павло Зоц. Світлій пам'яті проф. І. Власовського.	110
Інж. Тарас Голубович. Спогад про незабутнього вчителя.	111

* * *

І. Власовський. Канонічні й історичні підстави автокефалії Української Православної Церкви.	113
І. Власовський. Ідея утворення українського патріярхату в XVII ст.	129

